OBRES

DE

JOAN ALCOVER

MESTRES Y AMICHS

CONFERENCIES

PRÒLECHS

———

BARCELONA

ILUSTRACIÓ CATALANA

OBRES

DE

JOAN ALCOVER

II

OBRES

DE

JOAN ALCOVER

MESTRES Y AMICHS

CONFERENCIES

PRÒLECHS

BARCELONA

ILUSTRACIÓ CATALANA

Estampa de La Renaxensa.—Barcelona.

MESTRES Y AMICHS

ALVAREZ SEREIX

LLEGIT EN LA VETLLADA ALVAREZ SEREIX AL SALÓ BEETHOVEN, DE PALMA, EL DIA 5 DE JUNY DE 1899

El senyor Alvarez Sereix, foraster empeltat de mallorquinisme, comença a entendre la nostra llengua; nosaltres entenèm la seua. Permetèume avuy esser per primera volta revolucionari, jo qui no he romput un plat en ma vida, aplicant a la inversa la lley de cortesía per exigencies del afecte. Aquest afecte íntim no pot tenir altra expressió que'l llenguatge qui arrela, com l'afecte mateix, dins la més fonda intimitat de l'ànima.

El senyor Alvarez Sereix no es un hoste, es un germà.

Ens conexèm fa estona. De la seua constancia ab els amichs, verament llegendaria, de la seua traça per agombolar els cors anyoradissos qui a l'altra banda del mar se confien a la seua hospitalitat generosa y comportívola, jo'n sé la nota. He trescat ab ell per viles y terres de Castella ab la tristoreta ma-

laltissa qu'en els infants de la nostra Illa, tots un poch tocats d'aviciadura, ens sol perseguir a fòra casa; y vos dich que'l senyor Alvarez Sereix podría esser fundador d'un nou ordre de cavallería espiritual qui's consagràs a fondre les boyres de la migrança en el front dels pelegrins desficiosos. Jo parlava de lo que sempre solèm parlar els mallorquins: de Mallorca; y la curiositat muda y escoltívola pintada en els ulls del nostre amich, oberts, davant la imatge de les viles y costums y costes y muntanyes, qui passava una volta y una altra, vengués ò no vengués bé, per la nostra conversa, era la més delicada mostra de benvolença que pot afalagar la tendresa exclusivista dels fills de la *Roqueta*. Axí l'amable *cicerone*, dexantse dur per la fantasía malinconiosa del foraster a sa llunyana patria, anantli per les seues, guanya l'atenció y la simpatía del excursionista envers les coses de la terra externa qui l'hostatja.

¿Cal explicar a la *Sala Beethoven* quí es el senyor Alvarez Sereix? No vos diré lo que tots sabèu. No vos parlaré del literat, del geògraf, del filòlech, del periodista distingit; no vos parlaré de la reflexió caritativa qu'ha portat al estudi de les qüestions socials... Vos diré solament: *Es dels nostres*. ¿Y què vol dir axò? Vol dir: es un viciós de les taules del art y de la poesía, qui no se cansa de buydarne taces, un golós de les festes del esperit, un entusiasta dels qui, donantse ab còs y ànima a les aspiracions generoses, dels qui, tot parlant de les cabories ideals

fins a tenir la gargamella exuta y les orelles calentes, perden la tramontana de vista y dexen refredar les olles de les cuynes filistèes.

Jamay dins l'uniforme de *Jefe superior* d'administració hi hà alenat un home més devot de la nostra Iglesia.

¿Cal dir als forasters qui avuy presidexen la nostra rotlada per dret propi, lo qu'es ò vol esser la *Sala Beethoven*? Es un finestró obert al maravellós imperi de l'harmonía, per hont pasturen les ombres immortals dels grans artistes; es un centre de murmuració, sí, un centre de murmuració y de renuncia contra'ls artificis explotats pels mercaders de la vida intelectual y moral qui falsifiquen les més sagrades substancies; es un petit refugi ahont venim els fredolechs de cor a arredossarnos y atiar el caliu, contra la fosca y la fredor qui ens revolten.

La generació novíssima de Mallorca no pensa més qu'en bicicletes. Ben arribada sía la màquina sutil y silenciosa com els texidors qui llenegue n damunt l'aygua de la bassa. No menja ordi ni faves, ni gasta carbó, y neteja la sanch de mals y cura les dispepsies. Es un gust considerar les formes esculptòriques, de fèmurs avall, que deurèm al novell esport. Mes jo voldría, si no fos massa demanar, que la febrosa bellugadissa de cames del jovent de Mallorca, servís per qualque cosa més que per anar a menjar truytes a *Can Penasso*. El meu amich En Gabriel Vidal, apòstol del ciclisme y home de cor y d'ingeni, hauría de trobar un crit, un *eureka*, per

empènyer l'exèrcit de bicicletes a termes profitosos.

La societat, a dins tots els ordres de la vida, art, literatura, política, ciencia, industria... ha menester sanch nova, fè, calor, entusiasme y agosarament jovenívol. Y'l jovent, assegut a les aceres, no surt a rotlo, ni se descompassa, ni ambiciona, ni somnía, ni plora, ni lluyta, ni canta, ni apenes s'enamora. Els qui començam a sentir els òssos fexuchs, y ens giram darrera, frissosos de que la gent novella ens venga a prendre les eynes de les mans, ò a millorar la tasca y a senyalar nous rumbos a l'activitat de la nostra terra, y veym que no s'acosta y ens dexa tot sols, Deu sab fins a quina hora, y la insubstancialitat y la fredor y'ls menuts egoismes dominen el cap y'l cor de la tendra burgesía nostra, sentim—bé ho podèu creure—que'l coratge'ns manca y defalleix la força y començam a témer per la futura sòrt del nostre poble.

Per ço nosaltres, els poruchs de la neu qui embolcalla les planures y de les ombres d'hora baxa, ahont se vulla que l'art agomboli'ls esperits y la poesía aleni y'ls purs ideals tenguin posada, hi acudim a demanar un recó per escalfarnos, com acudeix el viatger de la immensa estepa siberiana, en la nit gelada y boyrosa, a la columna de fum y d'espires qui surt espetegant, dreta, rebenta, vermellosa, pel canó qui travessa la closca de gel de la solitaria *yurta*.

Per açò venim a replegarnos dins aquesta artística barraca, batiada ab el llinatge d'un gran atio-

nador del foch sagrat; y malavetjam portarhi estellicons y llenya menuda, seguint l'exemple dels jornalers de pagesía, qui quan, acabada la feyna, fan el camí cap a ca'seua, no 'hi solen arribar ab les mans buydes.

Y ara, si vos plau, beguèm a la salut del simpàtich Director de la *Revista Contemporánea* y de son company el senyor Piquer, qui tan bones fexines poden dur a la nostra fogayna; y brindèm per En Lluís Estelrich y demés amichs ausents de la *Sala Beethoven.*

EN GERONI ROSSELLÓ

DISCURS LLEGIT EN LA SALA DE SESSIONS DEL EXCELENTISSIM AJUNTAMENT DE PALMA DE MALLORCA'L DIA 23 D'ABRIL DE 1900

L'honorable Ajuntament d'aquesta ciutat, al declarar *fill ilustre* de Mallorca En Geroni Rosselló, y confiarme la interpretació rahonada dels motius qui justifiquen semblant acort, va recomanarme també l'ús de la llengua materna per al cumpliment de son encàrrech. Aquesta senzilla indicació'm situà de plè en el cor del assumpte, estalviatme consideracions preliminars, puix vol dir que'l Consistori creu y entén, com jo mateix, y dóna per cosa judicada: Primer. Qu'En Geroni Rosselló té dret a la llum, abans que tot, com a home de lletres, y no cabría dins la oportunitat de l'hora present l'inventari d'altres mèrits, ench que sien prou estimables y nombrosos per a decorar una figura distingida. Segon. Que la personalitat d'En Geroni Rosselló, essencialment regional, està lligada ab la restauració de la llengua y la literatura patries.

Per altra part, guaytant a dins sa vida y fullejant la seva obra, trobarèm confirmat aquest doble concepte del literat y'l patrici, confosos al calor d'un sentiment qu'escalfa y ungeix totes les pàgines de la biografía del mestre.

A la edat en que la propensió del home al estat lliure's manifesta ab més violencia y tota reglamentació sol aborrirse com una tiranía, com un lligam qui dexa senyes doloroses en la tendror d'una ala qui s'espolsa, ja's distingía per l'amor al estudi, per l'espontania y dolça sumissió del pensament, madur abans d'hora, a la disciplina de la escola, y per aficions, impropies de la infantesa, a lo que ara anomenariem *folklorisme popular*, primerenques mostres del esperit investigador y'l delicat temperament artístich. Dues vulgaritats, la una enfront de l'altra, tenen els séus motllos per a començar la biografía del home notable. Segons la una, es de rúbrica suposar que va seguir ab gran aplicació y lluhiment els séus estudis; segons l'altra, més simpàtica a la generalitat, perque s'ajusta als antecedents del major nombre, l'home destinat a fer soroll no guanya bones notes a l'aula, per allò de que'l poltre de sanch sol esser esquerp y no's dexa junyir facilment. Es a dir, la hipòtesi *burgesa* y la hipòtesi *bohemia*. Les dues són vicioses, està clar, perque la veritat ha d'exposarse tal com es; mes, francament, si'm posèu a triar, en els principis d'una vida intelectual digna d'esser imitada, jo preferesch trobarme ab lo que's diu un jove aprofitat, axí, prosaycament, segons la

norma que he anomenada burgesa. Fins diré que'l mal estudiant no es fàcil qu'arribi un jorn a esser estudiant, encara que les seves llums naturals el cridessin a esserho. No es possible començar a flor de terra les filades per al edifici d'una sòlida reputació intelectual. La joventut perduda jamay se rescabala, perque les costes amunt y les asprors del començament demanen l'agilitat, el calor y l'alè jovenívols. N'hi hà (algun en conech) qui passen hores tristes pensant en la dissipació del matí de la vida; batega en el séu interior y'ls dóna torment y febre qualque cosa qui vol esclatar; mes no tenen prou forces per a donarli realitat visible, perque'ls manca l'aprenentatge, y es massa tart per a ferlo, y morirán ab la racança de portarsen a la tomba una llevor qui no ha pogut florir per falta del conrèu y la preparació necessaria.

Per axò avuy, que som aquí per a honrar a un compatrici, havèm de tenir vera satisfacció de poder presentarlo com a exemple a les generacions qui pugen, no sols per lo mólt y bo que haja cullit, sinó per lo mólt y bé que va llaurar quan era hora.

La seva diligencia, filla de la fonda y vera passió per les lletres en totes ses manifestacions, incloses aquelles qui no enlluernen les multituts profanes ni afalaguen l'amor propi del jovent, va fer d'En Geroni Rosselló un dels raríssims exemplars, dins la joventut literaria del nostre país, qui saben agermanar els pacients estudis d'erudició ab el lliure volateig de la fantasía. L'afició literaria sol esser

per a mólts una de tantes aficions mundanes, un jardí sense rexa hont la vanitat peresosa, sense més esforç que allargar la mà, pot cullirhi les gardenies per a guarnirse les solapes. La invasió dels intrusos qui malmeten les arts es més nombrosa en l'art literaria, per lo mateix que no la defensa, com a les altres, la necessitat d'una especial preparació tècnica; y abunden els bergantells qui's llencen a escriure en vers ò prosa perque'ls del ofici no estan agremiats y ningú'ls demana'l certificat de suficiencia; y axí va la cosa. La poca nutrició intelectual es una de les causes del apagament de la literatura espanyola.

Clar exemple contra aquesta buydor y aquesta lleugeresa són els principis de la carrera literaria d'En Geroni Rosselló. Sense renunciar a esser jove, ni a les galaníes ni efusions espirituals propies de la jovenesa, al mateix temps que dexava rajar la seva vena de poeta, escorcollava'ls còdices lulians, atresorava conexements filològichs, y, abans de sonar el crit de renaxença, fou dels primers qui sentiren bategar sordament el séu cor en consonancia ab l'esperit de la nacionalitat històrica, esborrada y confosa en la memoria del poble; fou dels primers qui obehiren a la veu de la sanch, estudiant tronch avall l'arbre gentilici de la nostra raça, cremantse les celles en els arxius y les biblioteques, no com aquell qui se sotsmet resignadament a la necessitat d'instruirse, sinó ab l'avaricia, ab l'afecte calent y pietós del qui desenterra'ls tresors d'un patrimoni familiar.

Laboriositat que may serà prou agrahida pels qui sabèm qu'eren hores robades al descans les que En Geroni Rosselló podía consagrar a sos treballs històrichs y literaris, treballs qui representen, pel qui ha de guanyarse la subsistencia exprement gota a gota son cervell damunt el paper sellat, una resta de les fonts de benestar material y tal volta un escursament de la vida. No hi hà carrera més incompatible que la d'advocat ab tota devoció qui demani esforç d'inteligencia. Encara que la majoría de negocis sotsmesos a la direcció del jurisconsult sien d'entitat subalterna, exigexen la matexa curolla, activitat y vigilancia, gasten el mateix combustible que'ls problemes verament facultatius. Els dubtes a resoldre, els esculls a salvar, les armes a escullir en el magatzem de ferro vell de la legislació, la complicada estrategia de la curia, les sorpreses casuístiques de la realitat no endevinada per la lley escrita, l'amargor de les derrotes inesperades, tot axò fa que l'enteniment del advocat sia com un vaxell qui sempre fuma, ab les calderes enceses, sense fermar l'amarra un sol jorn en la platja d'un repòs absolut. Y si encara, un abvocat de tanta parroquia com era En Geroni Rosselló, quan dexa la fexuga càrrega dels processos, té voluntat, energía, passió per a entregarse en còs y ànima a la febre de fondes especulacions, com qui surt d'una mina y s'enfonsa dins un'altra sense haver dessuat, diguèume si no suposarà una vocació de les més ardents y admirables aquest doble consum del oli de la vida.

Dos aspectes d'aquesta matexa vocació ofereix el nostre amich: l'erudit y el poeta.

Com erudit, des de l'hora primera en que va guaytar els horitzons de la historia patria, el va dexar captiu y desvetllat per a sempre aquella vida qui sembla haver xopat tota la saba d'una raça, concentració bullenta, dins una sola, de la potencia física, intelectual y moral de cent vides heroyques: Ramon Lull. Y no es estrany. Si de l'altra banda de la terra, els homes fidels a la dignitat de la raça humana, amichs de pelegrinar a les altures del esperit, perdudes dins la boyra de lo sublim, se giren curiosament cap a la nostra roca ahont s'axeca, plena de clar-obscur, de prestigi fantàstich, la ombra gegantina de Ramon Lull, ¿còm el qui neix en la nostra illa, un pensador, un artista, un gran enamorat de les coses de la terra, no ha de llençar un crit d'entusiasme y d'esglay quan veu dibuxarse dins la fosca de l'avior la imatge del doctor iluminat, y destría qualque nota de la cosmogonía científica, enclosa dins un món encara més gran, el *pèlach d'amor* a Deu y al prohisme qui vessava de la seva ànima? Figures podrà haverhi de més positiva utilitat dins cascuna de les rames del arbre alegòrich que ab tan admirable intuició de la unitat de totes les ciencies va concebre; però jo no conech altre conjunt de maravelles, dins una sola criatura, qui puga encisar les imaginacions ab tal imperi. Dexèm a un costat la muntanya de llibres; considerèmlo, no com home d'enteniment y d'enginy, sinó com home de

voluntat y d'acció, y diguèume si no dóna rodament de cap l'espectacle només de la part externa, plasticament representable, d'aquella vida. No es un home: es un fibló de caritat y amor qui udola eternalment damunt les aygües de l'ànima d'un segle qu'ell creia mortes y presoneres del egoisme.

En Geroni Rosselló fou des de l'adolescencia patge y *cavalier servente* de la gloria luliana, pelegrí de la immensa boscuria, apenes explorada, qui va brostar del pensament d'En Lull.

Fruyt de ses primeres investigacions fou la *Biblioteca luliana*, estudi bibliogràfich destinat a la Biblioteca Nacional y rebut ab grans alabances, qui va donar al senyor Amador de los Rios no poca substancia per a la seva Historia de la Literatura espanyola, segons observació de persones competents, y valgué al jove Rosselló l'esser declarat ab l'aptitut qu'exigía'l Reyal Decret de 8 de Maig de 1859 per a obtenir places de gracia en el servey de les biblioteques públiques. «El senyor Rosselló—diu el citat historiador crítich de la Literatura espanyola—restitueix a n'En Lull móltes obres de que sens motiu el despullaven, y'l descarrega de la responsabilitat d'haverne escrites d'altres qui li eren atribuhides sens fonament. No creyèm que s'haja dit sobre'l particular la darrera paraula, però es, sí, deure nostre manifestar que'l senyor Rosselló ha fet, per un y altre concepte, un gran servey a les lletres patries, essent el séu exemple altament digne d'esser imitat per tots quants s'interessen en llur conrèu.»

A la diligencia del fervorós devot d'En Ramon Lull se dèu també la publicació per primera volta, l'any 1859, de ses *Obres rimades*, en català provençal, acompanyades d'una completa biografía, ilustracions expositives y crítiques y un glossari de mots antiquats. Ab tot y esser escorrims de la vena d'En Lull, més poeta en certs llibres en prosa qu'en ses composicions en vers, dictades quasi totes per la devoció humil y solitaria ò escrites com a auxiliars de la propaganda apostòlica, ab absolut desprendiment de tota finalitat artística, les obres rimades oferexen, dins l'aspror de la forma, pel qui sab esclovellarles, més aliment poètich del que podría creure una crítica superficial y llaminera, y sobre tot oferexen documents preciosos per a la conexença íntima del autor y son caràcter. Proven una vegada més que'l nàutich, l'orientalista, el químich, el botànich, el matemàtich, el metafísich, el teòlech, el poeta, grans com eren, estaven al servey del missioner, y'ls llibres eren baules d'una immensa cadena d'arguments per a endursen a remolch totes les forces de la cristiandat a la conquesta del ideal que predicava. En Geroni Rosselló condueix el lector de son aplech, com amable *cicerone*, y li mostra les reliquies una per una, y senyala ab simpàtich apassionament quasi bé filial els passatges de més vàlua, y posa la mà damunt els polsos, hont sembla encara que s'hi senti bategar la sanch ardenta destinada al martiri.

Mes no s'aturava aquí l'ambició del coleccionis-

ta, considerat ab justicia com la encarnació del lulisme en la nostra illa. El pla senyalat era vastíssim, y'l sol propòsit de realisarlo, prova de coratge: publicar tots els textes originals d'En Ramon Lull, empresa que no podía durse a terme sense juntarse l'ull d'àguila del crítich experimentat y la constancia del benedictí. Ab gran aplaudiment dels centres de cultura l'havía anunciat y començat En Geroni Rosselló, quan el va interrompre sobtada malaltía qui encara dura per desgracia. Allà'l teniu, el venerable escriptor, assegut a la cadira, darrera'ls vidres, mirant ab ullada freda'l recó de cel y muntanyes qui guayten al enfront, els dies qui s'enfosquexen y s'acluquen, les estacions qui roden, indiferent a la vida qui'l rodeja, com estàtua de la passivitat resignada y contemplativa. Però portèuli una sola nota del séu món predilecte, parlèuli d'art ò de literatura, y'l veurèu de sobte retornar a la vida y escalfarse ab la revivalla del entusiasme íntim.

¡Quin eco d'admiració y simpatía haurà despertat en son cor la ressonancia del curs de conferencies qu'En Marcelí Menéndez y Pelayo, príncep de la crítica espanyola, va consagrar al estudi d'En Lull, per cert sense merèxer ni tan sols els comentaris que concedeix la premsa de gran circulació a qualsevol esvort del *chulapisme* qui invadeix els escenaris! Jo crech interpretar els sentiments d'En Geroni Rosselló, del respectable concurs qui m'escolta y de tota Mallorca, aprofitant aquesta hora solemnial per a enviar un homenatge d'agrahiment

y d'afecte al «gran regionalista de totes les regions espanyoles» (axí l'anomena'l senyor Torras y Bages) qui ha volgut y ha sabut esser tan mallorquí com el primer, enamorantse del assumpte qui més d'aprop ens toca, bevent els alèns a la figura capdal de la nostra historia y vessant torrents de llum entre les boyres esquexades qui l'envolten... Aquests són els qui poden mostrarse gelosos de la solidaritat de la patria espanyola, els qui la saben entendre y estimar sencera, els qui proclamen la llengua dels Eximeniç, Auzias March y Muntaner, tan espanyola y tan noble com la de Cervantes, els qui no arruguen el front ab estranyesa com si sentissin un perfum exòtich quan oloren els fruyts del esperit de la nostra raça; aquests són els únichs qui tenen dret de germans per a parlar en nom de la llar comuna y dels vincles de familia. Ara'ls qui creuen que'l Jordà del nacionalisme castiç y ortodoxe es el regueró del Manzanares ahont van a rentar la roba interior les muses del *Teatro de Apolo* y pretenen imposarlo com a única beguda, en lloch d'abocar en l'ampla copa del art aygua de tots els rius de la patria: els qui no comprenen altra vida que la vida del territori ahont s'han criat ò de les regions similars; els qui tenen de la patria una concepció esquifida, exclusivista y fragmentaria; els qui no comprenen altra Espanya que la enclosa dins el mapa de la única llengua que parlen y entenen, y rebutgen, com a cosa extrangera, el comerç íntim, espiritual, ab elements d'altres regions germanes: aquests no poden

invocar una solidaritat de que ells interiorment reneguen.

Més «per amor a les nostres coses que per contribuir a un fi literari» va publicar En Rosselló l'any 1870 el llibre *Poetas Baleares,* segles XVI y XVII, qui conté composicions en llengua castellana de Jaume Olesa y Sant Martí, Antoni Gual, Diego Dezclapés, Jaume Pujol y Nicolau Mellinas, articles biogràfichs y croquis qui donen al lector, per endavant, la faysó dels poemets. Com diu En Rosselló mólt discretament en el pròlech, «es ben segur que la literatura patria no ha d'endiumenjarse ab les produccions dels qui, tan sols per passatemps y captivats per l'anomenada que merexía la musa castellana, s'oblidaren del idioma nadiu.» «En lloch d'inspirarse en els sentiments que desperten els richs panorames de les nostres valls y'ls hermosos quadros d'una naturalesa esplèndida y pintoresca, preferiren el conceptisme qui invadía aleshores la literatura castellana y la forma qui vengué a anomenarse *culta* dels que s'havien proposat imitar.» «En lloch d'heretar l'esperit indígena de sa propia literatura, acomodantlo a les belles formes de Leon y Garcilaso, el rebutjaren per a empaparse en l'estrany y per a ells exòtich de llurs models.»

En efecte, l'interès d'aquest aplech es més històrich que literari, y si qualque exemplaritat artística se'n pot desprendre es en perjudici dels escriptors qui, desviantse de la calor materna, se condemnaven a la indiferencia de les generacions. El poeta,

canti lo que canti, ha de nodrir sa fantasía en la vida que viu, ha d'expressarse fidelment a sí mateix; y per no haver obehit a n'aquesta lley els poetes de que tractèm, ciutadans de la colonia quimèrica hont se donen cita les imaginacions desarrelades, per haver imposada al llur esperit una proscripció perpètua de la patria natural, tancant els ulls a la naturalesa palpitant y viva y obrintlos a artificials y descolorides perspectives, per força havien de tenir una veu com de *falset* qui no diu rès a l'ànima, ab tot y esser qualcuns d'ells hàbils metrificadors y homes de cultura y enginy estimable. En veritat, el llibre cau de les mans. Aquella literatura es un arbre sense ayre ni sol, sembrat a dins un test. La terra qui l'omplía, manllevada dels jardins de la *Cort del Buen Retiro*, havía perdut pel camí l'humus, la brivada, la vitalitat del paratge hont crexien aquells jardins lliures y esponerosos.

Quína diferencia de l'antología que ab el títol de *Flors de Mallorca* va donar al públich En Geroni Rosselló l'any 1873! Ab quín delit s'hi aturen a solaçarse'ls cors aletejants, com aucells a una vall ombrívola, plena de perfums, d'humitat, de fondes harmoníes! ¿Y per què tal diferencia? ¿Es que la nostra raça, abans estèril per a la poesía, ha cobrat de sobte una força, una potencia nova? ¿Còm es que sembla qu'hem passada l'àrida monotonía del *pla de Cúber* y som arribats a n'el *Gorch Blau*? Es senzillament que'l conceptisme del *baratillo* parnassià ha fet lloch a la veritat. Es que l'esperit ha

retornat a casa seva dels llims hont habitava. Es que'l poeta ja no beu en els mugrons sense llet d'una retòrica estantissa. Es que'l test hont l'arbre no podía créxer s'es romput, y les arrels, abans arrufades y presoneres, s'extenen lliures en totes direccions y xupen la llecor de la terra materna, y les rames verdegen y s'estufen. La sanch, els nirvis, les passions, els ensomnis, els sentiments individuals, el cel y les muntanyes, la mar nostra, la llengua nostra, la historia nostra, recobren llur imperi, y la restauració dels elements locals es el *veni foras* de la poesía.

Aquestes reflexions ens conviden a parlar ja d'En Geroni Rosselló com a poeta. Obrim el primer llibre, *Hojas y flores*, escrit en castellà y publicat l'any 1853. L'autor en tenía vintissís aleshores. En aquell temps el jove mallorquí qui obría'ls ulls a la vida literaria no podía triar entre'ls dos llenguatges qui'l solicitaven. L'un era la llengua de la intimitat, del amor, de la oració, de la confidencia, la qui anava del cor a la boca, sense haver passat, encullida y temorega, per la duana gramatical que'l mestre d'escola'ns ficava a tots en el cervell; l'altre era la llengua emmidonada de les exterioritats més ò menys teatrals ò cerimonioses. L'un era la llengua viscuda, l'altre era la llengua apresa, empelt qui per a uns aferrava, per a altres nó. Mes cal confessar que la primera, allunyada cada volta més de les pures tradicions y fins de les fonts genuinament populars, fòra d'ilustrar estampes devotes, no pas-

sava d'esser una mestresseta qui arreplegava les murmuracions de barri, una corredora qui dexava per davall les portes fulles qualque pich enginyoses, però sempre desenfrehides, de la musa clandestina. A n'aquests oficis estava reduhida literariament la nostra llengua. No hi havía més llengua literaria que la castellana.

Ab motiu del llibre *Hojas y flores*, deya En Guillem Forteza l'any 1861: «En Geroni Rosselló, més que per la novetat y grandesa de ses concepcions, se distingeix per la delicadesa de sos conceptes y la netedat primorosa de sa versificació. Els nombrosos sonets qui figuren en les *Hojas y flores* són models acabats d'un gènere en que tant han brillat Lope de Vega, els dos Argensolas y Arguijo, y tan desdenyat ò mal entès pels nostres poetes actuals. Si'l sonet es una caxeta guarnida de riquíssima labor, ahont s'hi tanca una pedra preciosa, En Rosselló mereix alabances per l'exquisit mosaych de la caxeta; mes qualque pich la joya dins ella guardada podría esser de més alt preu. Té odes de robusta entonació, romanços plens de gallardía, y traduheix feliçment alguns poetes alemanys.»

Podría haver afegit que fou dels primers qui introduhiren a Espanya escullides mostres de la poesía estrangera, donant preferencia a les literatures septentrionals, tal volta per natural inclinació del séu romanticisme sentimental, trobadoresch y *rhinià*, més rhinià que mediterrani. La tebia claror del capvespre li agrada més que la llum ardenta del

migdía, y es més sensible a les trunyelles rosses y a la mirada vagativa y dolça de la Marguerida migeval que al esplendor de la Helena clàssica. Per no sé quines lleys ètniques ò misterioses influencies històriques, el geni literari d'aquesta terra, meridional, quasi africana, sembla fill d'una barreja de sanchs qui's dexa veure en la fisonomía de la literatura popular y desprès en els poetes de la renaxença: la sanch grega y la sanch germànica. Aquesta predomina sens dubte en l'organisme d'En Geroni Rosselló.

Les poesíes del aplech *Hojas y flores,* variacions dels temes melòdichs predilectes d'aquella generació, tenen els tons més tendres que vigorosos, l'allanguiment de formes de l'adolescencia, hont encara no's dibuxa la personalitat definitiva del poeta. La ona, més transparent que fonda, llenega sense esforç entre marges coneguts. reflectint les notes qui caracterisen el concepte genèrich de la poesía.

Ademés d'axò, poden ja senyalarse alguns caràcters qui donen certa uniformitat. cert ayre de familia a totes les obres poètiques d'En Geroni Rosselló: la idealitat honesta y seriosa, la puresa de sentiments, l'absencia de tot fel, de tot humorisme, de tota punta de malicia. qualque cosa de lo que temps desprès recomanava'l poeta Verlaine. ídol del modernisme parisench. com a dogmes de la seva poètica novíssima:

Fuis de plus loin la Pointe assassine,
L'Esprit cruel et le rire impur
Qui font pleurer les yeux de l'Azur,
Et tout cet ail de basse cuisine!

Respecte del llenguatge, cal dir que les relacions d'En Geroni Rosselló ab la literatura del segle d'or de Castella no foren prou intenses y caloroses per a aconseguir aquella assimilació qui, com una segona naturalesa, converteix el poeta en fill d'ànima d'una patria literaria qui no es la seva.

El títol més alt y llegítim, el fonamet més ferm de la seva reputació, havien d'esser les poesíes catalanes.

No l'amor qui ja covava en son pit feya estona, però sí les manifestacions externes d'aquesta amor a la llengua nadiva, coincidiren ab la restauració dels Jochs Florals de Barcelona, despertadors de l'ànima d'un poble qui dormía feya segles. Les noces del poeta ab la parla materna foren celebrades al compàs de la marxa del rey Joan, y móltes de ses poesíes, vestides a la usança gòtica, semblen concebudes al sò d'aquella música palaciana.

Els més incrèduls en la influencia dels certamens hauràn de reconèxer la virtualitat dels Jochs Florals de Barcelona, certament superior a les esperances dels fundadors matexos. Ells se proposaven reformar la tradició trobadoresca, però la obra ha resultat més substanciosa y més granada. Tocaven a festa, y han fet vibrar les entranyes de tot un

poble com si toquessin a sometent; y si qualcun n'hi havía de temorech, tal volta quan davallava del campanar tingué por d'haver fet llarch quan veya l'estabeig que's movía.

La llevor que duya'l vent primaveral de la renaxença trobà ben assahonada la fantasía d'En Geroni Rosselló.

El romanticisme, ensèms revolució y reacció, va promoure'l sentiment de les antigues nacionalitats històriques, veritat reconeguda que una ploma de cap d'ala, En Miquel S. Oliver, posà de relléu en son lluminós estudi sobre'ls caràcters de la literatura a Mallorca. La tendencia arqueològica no va esser contradictoria ab el personalisme radical, dogma primer de la nova escola, sinó derivació d'aquest principi. L'home, escorcollant son interior, hagué de trobar el punt de contacte del séu esperit ab l'esperit del poble y de la raça, y'l poble y la raça no's poden esmentar a sí matexos sense contemplarse dins l'historia. Entre'ls vents qui brunzien en el temporal romàntich, el vent qui tomava dels caps les perruques empolvades era'l mateix qui removía les cendres hont covaven els calius de les fogaynes patriarcals. El romanticisme restablí la comunicació entre l'artista y l'home, entre l'home y la terra qui'l nodría, entre les fulles y les arrels, entre'l poble y la tradició, entre la vida y'ls horitzons hont se movía dins el temps y dins l'espay. Revingueren les fonts naturals y eternes del sentiment, esclataren els auballons de la since-

ritat. Y darrera la revindicació de la personalitat individual vingué'l despertament de la personalitat colectiva, com darrera les petites ondulacions vénen les més amples ondulacions concèntriques, quan cau la pedra en l'aygua adormida del estany.

Per axò'l despertament de les literatures regionals, la catalana en primer terme, fou conseqüencia de la revolució romàntica; y com En Geroni Rosselló era fill del romanticisme, la evolució literaria seguía dins el séu esperit un procés consemblant al que va donar per resultat la restauració dels Jochs Florals de Barcelona.

Al mateix temps qu'ensaboría les produccions més selectes de les literatures modernes, assimilant-se'ls elements qui més bona lliga feyen ab l'or arrancat a la mina propia, y millor s'aclimataven en el nadiu paratge, reunint una llibrería qui es per sí sola revelació del més elevat discerniment estètich, y que per cert ha tinguda sempre a la disposició dels séus amichs, escoltava la veu agradosa y tendra de la musa popular, esmicolava la florescencia rica y verge del vocabulari lulià, sanitosa com el perfum d'un ayre de garriga, bevía'l filtre ranci del esperit catalanesch en manuscrits y cançoners y cròniques antigues; y colors, notes, estudis, recordances y fantasíes, tot se fonía y harmonisava en el recolliment de l'ànima contemplativa, al escalf de la inspiració qui fermentava, com un llevat abscondit, y al escalf d'aquella hora memorable qui no era la més gran, però sí la més dolça del renaxement,

per lo mateix qu'era l'hora dels ensomnis, de les aspiracions aponcellades y dels pressentiments d'un ideal desdibuxat encara.

No es extrany qu'En Rosselló fos dels primers qui responguessin al cartell del Jochs Florals y dels qui fossin acullits ab més simpatía. Ab poesíes tan justament celebrades com *Madona Violant, El Castell de l'Harmonía, El Rey Conqueridor*, obtingué'ls premis necessaris per a esser proclamat l'any 1862 *Mestre en gay saber*.

La època primera del renaxement se fa notar per la tendencia a les reconstitucions arqueològiques, y'l nostre poeta, per la seva especial complexió, es dels qui millor la caracterisen. En general, ses poesíes catalanes, quan no són històriques per l'assumpte, ho són pel colorit y la vestidura. Axí com En Marian Aguiló prefería inspirarse en lo que resta de la Catalunya antiga en la Catalunya moderna, es a dir, en lo que, essent vell y ruinós, encara es viu, costums, institucions, monuments qui tenen perfum d'antiguetat y poden contribuhir a la restauració del esperit autèntich de la patria, En Geroni Rosselló, desprenentse del món actual, solía situarse de plè en les etats antigues, y allà donava colors y forma y esmalt, no solament a les escenes històriques, sinó també a n'els arguments imaginaris de ses millors poesíes líriques. Escrites quasi totes al estil de balada, com *El Castell de l'Harmonía, L'Almoyna y l'Oració, La Torre del Misteri*, personificacions simbòliques d'idees y sen-

timents, recorden la filiació luliana del autor. Essent alegoríes, no tenen la fredor y sequedat que sol trobarse en les alegoríes retòricament fabricades, sinó quelcom d'humana encarnadura, escalf de jovenesa qui desperta la ilusió de les imatges vivents. Es de plànyer que'l poeta no s'hagi resolt encara a la publicació, promesa fa estona, del *Cançoner de Miramar*, aplech de ses poesíes líriques en llengua materna, qui sería rebut ab gran interès, y juntament ab *Lo Joglar de Maylorca*, estampat l'any 1862, facilitaría l'estudi complet de la seva obra.

Set narracions conté *Lo Joglar de Maylorca: En Pere Marteyl, En Guillem de Mediona, Abu-Yahie, Lo Rey Conqueridor, Na Fàtima, Madona Violant, Lo Rey occís*, totes en forma arromançada y escrites, segons diu l'autor mateix, en el llenguatge que ab poca diferencia parlaven els nostres antepassats dels segles XIII y XIV. Aquesta fraseología, nou indici de l'afició del autor a naturalisarse dins la vida d'aquelles centuries, es un obstacle per a que *Lo Joglar*, el més hermós dels séus llibres, en mon pobre concepte, conseguexi la popularitat que mereix y segurament obtindría si'l narrador hagués adoptada una expressió menys allunyada de la parla vulgar. El poeta s'ha de servir del medi d'expressió que posseheix y tracta y maltracta, familiarment, com a senyor absolut. Per axò l'ús de la llengua materna, com a expressió poètica, es un axioma que no pot discutirse seriosament ni discutexen, qualsevols que sien ses idees sobre la qüestió regional,

tots els qui conexen un poch els secrets de la composició literaria. Y com aquest axioma es conseqüencia del principi *realista* inseparable de tota estètica feconda, ja que l'actual descomposició del nostre llenguatge exigeix tornar enrera, convé tornarhi lo més poch possible y no allunyarse gayre de la *realitat* present y viva.

Entre'ls assumptes de la breu epopeya mallorquina, l'autor del romancer *Lo Joglar de Maylorca* tingué l'acert d'escullir els més presents a la fantasía del poble, el poema de la conquesta y de la tragedia del acabament del regne de Mallorca, dramatisarlos enginyosament, entretexits ab deliciosos episodis com els de *Na Fàtima* y *En Guillem de Mediona,* y harmonisar la sabor arcayca ab l'animació y trasparencia de tintes. El sabi, familiarisat ab els antichs cronistes, no's volgué despendre de la ingènua visió de la infantesa: per axò tenen aquests poemes el doble atractiu de correspondre fidelment a l'historia y ensèms a la idea fresca y elementaria que d'aquells quadros s'ha anat forjant la imaginació de les multituts.

Un jorn (y perdonèume aquest recort personal), aprofitant l'ausencia de mon pare per a entrar al séu estudi y respirar la fragancia varonil d'una cambra de fumador, vaig enfilarme a la cadira de repòs per a arribar als prestatges de la llibrería. La curiositat infantívola papallonejava d'un volum al altre, quan vaig toparme ab *Lo Joglar de Maylorca.* Quína seducció misteriosa tingué per a mi? Vaig

llegirlo ab interès crexent, y, d'aquella hora ençà, Santa Ponça, l'Almudayna, Lluchmajor, el Temple, el Puig de Na Fàtima, tots els paratges y monuments consagrats per la narració del poeta, s'animaren ab les escenes de guerra, d'amor y de dissort que recorden. Són passats trenta anys, y no es vinguda encara una altra impressió a esborrar y substituhir la impressió primera.

Al bosquejar la semblança d'En Geroni Rosselló he procurat esser eco de la opinió general entre la gent de lletres, no exclusivament de la meva que podría suposarse influhida per l'afectuosa benvolença ab que va tractarme'l mestre venerable, fent renuncia de la seva autoritat reconeguda y convertintse en amich y confident, des de l'hora en que'm va rebre a casa seva, hont se reunien y fraternisaven escriptors de varies generacions, representants de la nova Mallorca literaria. Ab veu temorega li llegía mes primeres estrofes. Els anys són passats, els cabells blanquegen, mes no ha mudat la desconfiança en mes propies forces, migrades de naxença y més encara pel forçat allunyament de l'atmòsfera intelectual hont l'esperit se vigorisa y se retrempa. Per axò ara he menester de vosaltres la matexa benignitat ab que escoltaven la veu frèvola del infant aquells homes asseguts al entorn d'En Geroni Rosselló, al escalf d'un mateix esperit en el cenacle de la poesía mallorquina.

Quín esperit era aquell? El sentiment artístich inspirat en primer terme per l'amorosa contempla-

ció de la terra nadiva, la mutual fecondació del amor a la bellesa y del amor a la patria, tendresa abandonada. afecte pur y desinteressat, extensió del llegítim egoisme familiar, sense programa ni bandera. No's parlava de la patria petita y la patria gran, fòrmula inexacta de que tots hem abusat. Patria no n'hi hà més qu'una, la matexa per a tots; però'l centre d'ella, diferent per a cadascú, es la llar, el centre de la vida. Axí pensaven, més ben dit, axí sentien aquells homes. Jo no he de fer l'apología d'aquell temps. daurat per la celestia de la ilusió, comparantlo ab la època present; no he de judicar les noves orientacions de la literatura regional, propies de la majoría d'edat; no he d'extranyar que'l lirisme qui abans no donava més que perfum, ara dongui fruyt. Mes no debades ha cantat un poeta que tots conexèm y admirèm:

Per què may té tal encant
com mig oberta una flor?
Per què es tan dolça pel cor
la paraula d'un infant?

Per què l'auba es mólt més bella
que'l migdía lluminós?
Per què es tot més agradós
quan es encara poncella?

Jo no puch recordarme sense anyorança d'aquells jorns de frescor y serenitat en que la inspi-

ració verdeja com un camp d'espigues tendres, qui beu llum y rosada, y no pensa en la era ni'ls molins hont el gra de les espigues ha d'esser mòlt y convertit en substancia alimenticia.

Un vot per a acabar. L'atmòsfera del nostre país s'escalfa novament ab la idea, encobehida per les corporacions populars, de rendir, en forma digna y grandiosa, el tribut que fa segles devèm a la figura més excelsa de la nostra raça, al llinatge qui l'ennobleix. Deu vulga que aquest llinatge tinga la virtut de fondre voluntats y aplegarnos a tots per a ferli justicia; puix si no fos una nota prou potent per a que ses vibracions arribessin ben endins y ben enfòra, si no bastés encara per a despertar en l'ànima del poble la conciencia de la seva personalitat, hi hauría motius per a dubtar si aquesta personalitat es qualque cosa més que una vana ilusió de poeta; y Deu vulga retornar al autor de les *Obras rimadas*, del *Joglar de Maylorca*, del *Cançoner de Miramar*, a En Geroni Rosselló, la salut perduda, y axecarlo de la cadira per a que puga assistir a la colocació de la primera pedra del monument a *Ramon Lull*.

ANGEL GUIMERÀ

PARLAMENT LLEGIT AL TEATRE PRINCIPAL COM A PRIMER NÚMERO DE LA FUNCIÓ POPULAR EN LA QUE VA REPRESENTARSE «EL FILL DEL REY», AB MOTIU DEL SÉU HOMENATGE

No he pogut fer l'estudi necessari per reduhir a conceptes precisos les meves impressions disperses, y enfocar tal com la sento la personalitat del poeta que va escriure ab mà convulsa «Lo fill del Rey», assolint les més altes palpitacions de la febre romàntica. Però l'afirmació que vibra en l'ànima de tots, també ressona en la meva, clara y rotunda, com espinguet de clarí, anunci de segura immortalitat.

La figura d'En Guimerà es inseparable del gloriós cinquantenari que l'any passat commemoravem. Ell representa y encarna'l període de crisi en que'l renaxement iniciat en els Jochs Florals exí de mare com un riu, desbordantse del llit de la poesía, per a inondar tots els camps de la vida catalana.

Recordèmnos de l'hora memorable en que sonava en el Saló de Cent, sense trascendir apenes fòra de sos murs, la veu dels homes pacífichs y contemplatius que replantaren fa mig sigle l'arbre de la gaya ciencia. Un d'ells ne sobreviu, y jo'l salut aquí ab reverent afecte. Si'ls que dormen en la pau del sepulcre sentissen ara l'eco tonant que respon als primers sospirs de l'harpa floralesca, potser s'espantarien. No crech que pressentissen la trascendencia de la obra que iniciaven, perque'ls grans fenòmens històrichs solen sorgir fòra del marge de les previsions humanes.

Ab la sola fecondació del llenguatge la poesía va sentirse prenyada de catalanitat; y als desmays d'anyorança succehiren palpitacions violentes, conceptes batalladors, pressentiments de grandesa futura. En la pols de les cròniques dormía l'esperit catalanesch, com el vi ranci en el celler, y'ls poetes acostaven aquell vi generós als llavis de Catalunya que poch a poch anava retornantse y recobrant la càlida sensació de sí matexa. Es de llavors ençà que's dóna conte del ritme de sa vida, y diu ab veu enèrgica: jo só, y treu d'aquest fet incontestable les naturals conseqüencies.

Per axò, entre nosaltres, no es tan sols amor a la cultura y estímul de gloria colectiva; es, ademés, un deute de reconexença casi bé filial lo que'ns obliga a honrar als poetes pietosament reclosos en la vocació nadiua, que s'han donat sencers a una vida de treball cenobítich, que han entregat llur vida,

esbocinantla, com un arbre balsàmich, hora per hora, estella per estella, a la sagrada flama que perfuma'ls esperits; y si qualcun n'hi hà de doble significació y títols indiscutibles, es el poeta, el poeta ciutadà, tot d'una peça, que ha fet vot d'amor per Catalunya, com un cavaller de l'antiga milicia religiosa, consagrantli en la celda ses meditacions y ses vigilies y en l'arena del combat el verb vibrant y lluminós com espasa de templari; es el que ha duyt la irradiació del estre més enllà de les fronteres, y ha ennoblit y magnificat l'art escènich català, trayentlo d'un oscur teatre de barri per a passejarlo de triomf en triomf a l'altra banda del Mediterrà y del Atlàntich.

Jo sóch un home, senyors, naturalment axut, apagat y poch amich d'exhibicions; mes, sense vacilar he vingut de mon país per a associarme al homenatge, perque no volía ni ab l'apariencia del retraiment fer trayció a mon desig de que no faltés ni un vot al tribut unànim de Catalunya. Es un fet d'alta significació per a un poble que demostri tot ell, visiblement, sa capacitat d'emocionarse davant d'un home a qui no dèu ventatges materials, ni altres beneficis que'l tresor de la inspiració poètica. Fou ahir espectacle sublim, veure passar al peu de la tribuna la gentada, inclinant ses banderes, conscienta de la magestat ideal que reverenciava. Jo voldría que cada llar tragués a la finestra'l llum de la seva devoció, y axí la nit s'ompliría de lluminaries, per a que tothom se n'adonés de que un poble

trafegador, un poble que està al aguayt de tots els nous instruments d'intensificació del treball y de la vida, un poble industrial y comerciant y mariner, està més ben preparat per a esser artista que'ls pobles que badallen a la ombra de joyes monumentals catalogades al Baedecker, y viuen de mostrarles als forasters.

Ha passat el temps, senyors, que's parlava de Catalunya com d'una gent metallisada per l'afany de prosperitat econòmica, y's creya que l'ambició llegítima de riquesa, no com un fi sinó com un medi d'enaltiment y de lliberació, era incompatible ab la noblesa y superioritat de sentiment, com si l'alta espiritualitat fos patrimoni de la gent peresosa y endarrerida, com si la crexença dels pobles coronats pels monuments del art y de la industria, l'activitat brunzenta y expansiva que transfigura'ls camps y anima'ls ports ab bellugueig de flàmules hont se besen fraternalment els colors de totes les nacions, no fossin, ademés d'oferir per si matexos un espectacle èpich, de bellesa viva y palpitanta, l'atmòsfera més feconda per estimular tota mena de lluytes intelectuals y floriments artístichs.

Es aquí, en la ciutat que ha d'esperar les festes per a mirar el cel entre'l fum mal aclarit de ses alenades, com una obrera que sols el diumenge's treu la túnica grisa del treball, es aquí hont el dogma vagnerià troba sos fervents apòstols, hont els orfeons s'abeuren en les fonts vives de la tradició musical, hont les arts s'hostatgen en palaus esplèn-

dits, hont l'avenir ens saluda ab el sò de les campanes de la «Sagrada Familia». Y ¿què es axò? ¿Un fenòmen inesplicat? ¿Una rara coincidencia? Nó, es natural derivació de la energía moral que mou els braços y feconda'l cervell de Catalunya. Es també, diguèmho tot, natural derivació del desvetllament patriòtich que multiplica sa potencia.

Estèm en un temps d'activitat heroyca. A totes les passions qu'en els nuclis humans junten ò dispersen els indivíduus, s'uneix entre nosaltres la preocupació d'un ideal que no tots conceben clarament, però que tots senten ab més ò menys vaguetat en l'ayre que respiren. Al fons dels actes públichs ò privats, escoles, atenèus, certamens, noces, excursions, y festes de familia, fins en els jòchs dels infants, hi batega una dedicació. Ella posa son encuny a la primera pedra del edifici que's projecta; ella's trasmet de cor a cor com una consigna silenciosa; ella acompanya'ls nuvis a Montserrat; ella's mescla ab el ritme de les dances y ab el pa y la sal de les vivendes; ella escriu per damunt de tots els «credos» de partit una fè que s'imposa, y va destenyint els vells matisos de la gama política, per a confóndrels y unificarlos en la tonalitat ardenta de la comuna aspiració... Cada indivíduu, cada poble, té la seva psicología. Per axò són perillosos els paralels y les aplicacions d'histories de fòra casa; per axò quan tractèm de filosofar sobre'l moment actual de Catalunya y esbrinar en la plenitut dels sentiments que la escalfen, quín es causa, quín es efecte,

ens costa analisarlos y trobar la fòrmula precisa. No'ns hi amohinèm. Basta saber que cadascú sent, ademés del egoisme propi, l'egoisme cívich; y'ls sentiments, art, patria, cultura, llibertat, poesía, se confonen en una sola flama, qu'es, com si diguessim, la rahó de viure; y aquesta flama, lo mateix s'arbora quan la dignitat reb una ofensa, que quan se tracta d'enjoyarnos alegrement ab l'auria túnica de gloria texida pel gran poeta.

Basta una veu que digui: Angel Guimerà!; y Catalunya s'alça per a aclamarlo.

Y es de justicia dirho; ella acudeix sense que nosaltres, els que per afició ò per ofici'ns titulèm literats, es a dir, els naturals intermediaris entre'l poeta y les multituts, haguèm feta la nostra obligació de rapsodes ò apologistes per a difondre y popularisar la obra seva y la d'altres homes ilustres. Confessèmho; llegim poch, y de nostres lectures apenes ne donèm compte en notes breus y fugitives. Som fàcils al oblit, als refredaments y a les mudances, y dexèm marcirse en el silenci reputacions ben guanyades. Prenèm de França mòlts exemples, nó l'exemple saludable de refrescar sovint, ab tota mena d'ilustracions y estudis, els llorers dels escriptors gloriosos. Y es que les forces abunden, però brollen al etzar, manca distribució, costums, disciplina, ordenat funcionament de república literaria. Axís, el nom de Mossèn Cinto Verdaguer es familiar a tothom, però gran part de la seva obra apenes circula. Es un gran nom que brilla damunt

una obra gloriosament ignorada. Axís, del tresor d'En Guimerà, iluminat a mitges, sols una part es del domini públich. Sòrt que per conèxer el cedre gegantí no es precís vèurel sencer; basta destriar la silueta de ses branques escabellades, guaytant entre'ls esquexos de la boyra.

Una íntima solidaritat uneix en ell l'artista y'l patrici. Jo no sé concebre l'un sense l'altre, ni en les móltes composicions líriques y dramàtiques, de temes universals, que no tenen de català més que l'idioma. Adhuc llavors, jo no sé perquè'm sembla que les visions que prenen còs y llum y plasticitat soperba en la fantasía d'En Guimerà, decoren com a draps d'oriental magnificencia'l temple de la patria. Espurnegen y branden les estrofes ab ritme d'encencers. Boguen els càntichs d'or y porpra com a trirrèms cadenciosos d'un simulacre místich davant l'augusta divinitat que té son culte en el cor del poeta.

Ab la lira al braç acudeix a meetings y assamblees polítiques, y en els séus versos fibla sovint el fuet de la cívica exaltació. Figurèmnos un escriptor qu'encarna tot lo contrari del diletantisme artístich. Aquest es En Guimerà. Per axò es fort y granat, y dibuxa en la imaginació popular la ombra gegantina de les figures verament nacionals.

Notèm, senyors, que no's preocupa d'esser flexible, y son apartament de les actuals orientacions polítiques y literaries fa més difícil y més incontestable la seva victoria.

El polítich gloriós, contaminat de la febre aguda de fa vint anys, se manté en la roca esquerpa y solitaria de la intrasigencia. El séu discurs en els Joc'ls Florals de 1889, llampegant de lirisme esplèndit, representa la nota més aguda d'aquell període de llamentació, d'hostilitat y de protesta; y en altres pàgines tribunicies no hi trobèm gayre endolcida la expressió de feresa lleonina. Y de tal manera, fins aquells que no participèm ni poch ni mólt del pessimisme virulent que les inspira, de tal manera'ns sentim enlluhernats y corpresos, que'ns costa gran esforç recobrar l'imperi de la conciencia.

El poeta no es tampoch dels que's presenten abillats a la faysó predilecta de les novíssimes escoles y se curen d'evolucionar segons el gust de la joventut literaria. Per axò, l'afirmació dels joves, primers heralts de la gloria del mestre, ha seguit en l'interior de quiscun probablement un procés contradictori, d'hont ne surt més definitiva y contrastada la sòlida virtut de la obra vencedora de preferencies subalternes.

El triomf d'En Guimerà, no es el triomf d'un procediment, d'una modalitat; no es el triomf del oportunisme polítich ni del oportunisme literari. Es el triomf d'una gran força fidel a si matexa, d'una evidenta llegitimitat honradament proclamada dintre y fòra dels cenacles. Callen inclinacions, temperaments, simpatíes, y la conciencia parla. Axís, quan se tracta del torn de Catalunya, en les

adjudicacions periòdiques del premi Nobel, una Academia, a qui toca interpretar el sentiment colectiu, proposa (encara qu'un poch tart, segons sembla) el nom d'En Guimerà, y a ningú se li ocorreix posarli un altre nom en competencia.

Senyors, tots estèm impacients per a assistir al drama terrible, sanglotant d'amor y de tendresa, ungit de pietat suprema, «El fill del Rey», hont els cascavells del joglar dringuen moguts per l'oratge de la fatalitat implacable. Jo'l veuré representar avuy per primera volta. No he de fer la competencia a n'els actors, anticipant un resum del argument, ab comentaris crítichs. Si per la faysó del protagonista, forjat a la manera Víctor-Huguesca, recorda'ls Tribulets y Quasimondos, pel crudel refinament ab que l'infortuni combina'ls filtres més amarchs y estreny ab puny de ferre'l cor de les víctimes, fa pensar en la bullenta inspiració shakesperiana. No és que s'hi notin influencies. La obra's caracterisa per una intensa originalitat, y jo no sé que may la musa del dolor, la sublim ubriaguesa tràgica, hagi inventat quelcom de més sinistre, y entranyablement dolorós.

Un mot per a acabar. Jo no he vingut sol. L'esperit de ma terra m'acompanya; allà tenim per mestre'l repòs que filtra les impressions; d'allà guaytèm el tumulte de la vida moderna, sintetisat per la distancia que sols dexa percebre'ls ecos més potents y les línies més altes y vigoroses; y d'allà se veu culminar la obra del insigne lírich y dramaturch

com una fita ciclopia. Jo duch una branca de llorer, y en cada fulla escrich un nom, els noms de les ciutats y dels vilatges y de tots els representants de la literatura insular. Ells s'associen fervorosament al homenatge, y m'encomanen que ho declari. Mallorca saluda per ma veu al gran poeta.

Maig de 1909.

PERE D'ALCÀNTARA PENYA Y NICOLAU

En Pere d'Alcàntara Penya es entre nosaltres el poeta popular per excelencia, tipu intermig entre la poesía indocta y la poesía culta, ab gran vivesa d'enginy y breu aprenentatge literari; com un home del poble que no més de guaytar al gabinet de les muses n'ha tengut prou per atènyer mólts de secrets de la tècnica parnasiana, sense minva de la espontaneitat originaria. La seua obra, tan planera y apacible, es, sens qu'ell s'ho proposi, escola de fraternitat, perque'ls sabis y'ls ignorants s'hi donen cita, al escalf d'una bellesa fàcil de capir; y'ls esperits més allunyats per la educació y'l gust, hi junten y entrunyellen llurs arrels en l'absorció de la materna saba.

Tal es el ministeri, no per indeliberat menys cert, que per lley de naturalesa correspongué al autor de *La Colcada*. Tal es la fase lluminosa de sa personalitat; però no es l'únich aspecte interessant. La seua vida també es un poema que sugereix

amargues reflexions; el poema de la benignitat, de la paciencia, del optimisme confiat, impenitent, a prova de desenganys, que topa ab les asprors de la realitat sense dolres de les copejades. No es possible recordarlo sens moviments de quexa y de protesta contra les injusticies sofertes per un home que no's quexava ni protestava may, com si fos vengut al món ab la incapacitat absoluta d'enutjarse. Però si l'habitut de la conformitat davant els rigors de la sòrt, davant la inercia de les conciencies empedrehides, sordes a les requestes de qui no alça prou la veu per ferla sentir, si exa historia d'oscures penalitats era per a En Penya cosa tan natural que no valía la pena de parlarne, nosaltres no tenim el dret d'ampararnos en la indulgencia de la víctima, per abandonar la reivindicació y la defensa pòstuma dels séus títols incontestables.

Hi hà en la biografía dels homes notables una part opaca, qu'es precisament la externa y coneguda (estudis, diplomes, càrrechs públichs, condecoracions), y una part íntimament personal y significativa, que sol restar en la ombra inexplorable si la curiositat indiscreta no s'afanya a escorcollarla. Intimitats de la vida d'En Penya, jo no'n sé, fòra de certs episodis, insignificants en apariencia, que ilustren el séu caràcter. Alguns n'ha revelats En Miquel S. Oliver en la semblança qu'ab mà de mestre va traçar per encàrrech de la *Reyal Societat Econòmica del País*. Altres ne conten que tenen cert perfum franciscà, com aquell de la clientela de

moxons que acudien cada jorn al àpat d'engrunes ò porgueres ab que'l poeta'ls obsequiava en el terrat, el mateix terrat convertit en oficina d'escultor, en cas de nevada, ò en tenda de campanya y observatori si s'esdevenía qualque eclipsi. En Penya estudiava'l fenòmen ab entusiasme, trametent les seues anotacions al séu amich Flammarion ò al Butlletí de la Societat astronòmica de França. En el porxe de ca-seua, l'amich dels ocells féu conexença ab una criatura més humil encara, una aranya que al sò de la flauta del poeta se despenjava, oscilant, pel filament sutil, com si dançàs; particularitat coneguda de mólts, però sols experimentada per homes com En Penya que assistexen al espectacle del món ab els ulls curiosos del infant a la comedia de magia.

Dexant de banda aquestes gracioses aventures, menudencies de sabor exquisida, jo no crech que abundin els incidents dramàtichs. En Penya no era home de passions. Els afectes de familia, la vocació poètica, alternant ab altres passatemps artístichs ò arqueològichs, la espiritual aviditat que multiplica les libacions d'abella en les branques diverses de la ciencia, y'l treball, sobre tot el treball, per obligació, per gust ò per condescendencia, imprimexen a la joventut y a la vellesa seua la monotonía d'un ritme inalterable.

En Pere d'Alcàntara Penya, nasqué a Palma'l 19 d'octubre del any 1823. Si jo tengués les seues dots admirables per reconstruhir la població en totes les edats, jòch atractívol en que ell solía engrescarse,

no damunt damunt, sinó ab investigacions y documents precisos, me sería placèvol evocar la ciutat y'l vehinatge, tals com aparegueren als ulls del nin, tan ben organisat per sorpendre'ls matisos de les coses. Jo no sé que li atribuesquen la precocitat maravellosa d'exos infants prodigis que, ab rares excepcions, no donen lo que prometen, però per força havía de tenir enteniment fertilíssim y voluntat disciplinada. Ja des de l'adolescencia, la seua vida escolar sobrix dels motllos obligats, per nodrirse en tota mena de conexements: arts y lletres, ciencies naturals y exactes, llengües vives y mortes, caligrafía y solfeig, música y cant, humanitats, agrimensura, llògica, moral, religió, historia, filosofía, agricultura, partida doble, tipografía, nàutica, arqueología, construcció, pintura, gravat, litografía: tot ho llemineja ab profit. D'un llibre descansa ab un altre, de la ploma ab el pinzell, del càlcul ab l'experiment; del exercici de mnemotècnia ab els jòchs de la fantasía; y la versatilitat de l'atenció, repartida en tan varies materies, no impedeix qu'en móltes d'elles obri solch y àdhuc s'anticipi ab feliços aguayts als dominis de la ciencia contemporania. Axí, en la classe de física, unes teoríes seues sobre descomposició de la llum y electro-magnetisme són adoptades pel professor; en l'Academia de Belles Arts, els dibuxos del alumne Penya servexen d'originals en les classes de figura; y es un fet perfectament comprobat que, en vista dels avenços de la fotografía, trenta anys abans

d'inventarse'l cinematògraf, ell l'explicava als séus dexebles, vaticinant la visió del moviment en la llanterna màgica del avenir.

Volía ser enginyer, y estudiar la carrera a Anglaterra per exercirla a Espanya; mes un greu infortuni trencà'ls séus propòsits de noy. Jo vegí penjat, com una reliquia, en el despaig de D. Pere, un petit coltell, recordança de la tràgica historia. Son pare, D. Antoni, capità y propietari del bergantí *Victoria*, va naufragar a les costes de Maldonado, ab pèrdua de la nau y tot el carregament, excepte un dipòsit en diner confiat a la seua custodia que va entregar al séu destinatari. El nàufrech pogué salvar la vida mercès al punyalet, clavantlo a l'arena, per agafarshi, mentres guanyava la platja contra la reculada envolcallanta de les ones. La familia restà del tot desamparada, y'l jove Penya per mantenir els séus pares y cinch germanes, se féu pintor retratista y's disposà a empendre'ls estudis d'advocat. A Barcelona va seguir sis cursos de jurisprudencia. L'ausent no rebía lliurances, sinó qu'era ell qui havía d'enviar socors als séus a copia de vigilies y estalvis. Per dever treballava y estudiava Dret, y per afició seguía treballant y estudiant Anatomía, Dibuix, Llatí, Física y Química industrials, Geometría analítica, Astronomía, Taquigrafía, Mecànica .. y si qualcú l'interpelava sobre aquest dò d'ubiqüitat inverossímil, bé pogué respondre: «Donchs encara'm queda temps per esser professor de Matemàtiques, redactor de periòdichs

literaris, soci d'una Academia lírica, en la qual don concerts de flauta, y de la Societat Filarmònica, ahont una nit, el director caygué malalt y jo vaig pendre la batuta per dirigir la funció.»

Al hivern del 1849 se'n va anar cap a Madrid, a peu, ab els arrèus de pintor, anunciantse per hostals y places públiques de les poblacions de trànsit, com a retratista; y axí nodría la bossa de pelegrí. A un cert paratge, clapat de neu, s'aturà a conversar ab un treballador que li demanà metxa per encendre'l cigarro. En Penya no'n tenía, mes el sol de Castella y un tros de glaç que sabé amotllar en forma de lupia ab el vidre del rellotge, el provehiren de foch. El rústech se'n maravellà, y en arribant al poble féu relació del cas, rebuda ab general incredulitat, mes el foraster va dissiparla repetint la experiencia, entre'ls vehins estupefactes, inclús el Batlle. El tractaren com un Papa, sense cobrarli l'hostatge; la seua popularitat de nigromant el retengué alguns dies; va consumir els llapis y colors, y hagué d'emprar pisa fumada per atendre a les comandes de retrats; y per donarli comiat, se congregà la gent a la exida del vilatge, fent voleyar els mocadors, fins que l'artista erràtich va desaparèxer al lluny en la via solitaria.

A Madrid se llicencià en Dret civil y canònich, y va seguir guanyantse la vida. He tingut a la vista un petit quadern ahont va anotar a una columna'ls séus setcents quadrets, y a l'altra, ab mólts de blanchs, els preus que n'havía rebuts. Per un poeta

com En Penya hagué d'esser excelent observatori'l séu gabinet de miniaturista. Hi acudien uniforms y mirinyachs y perruques, promesos y parelles equívoques, car de tot axò y altres reminiscencies d'un período social esvahit, sentim la olor en les fulles groguenques y rebregades del registre, ahont figuren inicials, noms incògnits y coneguts, y apuntacions com aquestes: *Una muy guapa, Una muy fea, Una viuda famosa, Un gentil hombre, Un hermano del posadero, La Reina Isabel, La sagrada familia de Vinci, Un niño muerto, Uno de Sitges y su querida.*

En Penya estava a punt d'obtenir una càtedra de Dibuix forestal a l'Academia d'Enginyers de Munts, quan afers de familia'l cridaren a Mallorca l'any 1850. Va obrir despaig d'advocat, y, naturalment, li sobrava la ingenuitat y li mancava l'astucia necessaria per ensinistrarse en la estrategia curialesca. Penjà la toga, y's disposà a resoldre per altres indrets el problema de la subsistencia.

No acabaría may si us hagués de dar compte minuciosament dels diplomes, comissions y encàrrechs acadèmichs, agrumullats en la fulla de serveys del nostre hèroe. Diré en resum lo que recordi. De 1851 a 1868 fou denomenat *diliniant d'Obres públiques, aparellador de carreteres provincials, mestre major de fortificacions,* examinador d'aspirants als títols d'*agrimensor* y *auxiliar d'Obres públiques;* inspector facultatiu de la construcció del teatre de Palma; acadèmich numerari de la

provincial de Belles Arts; comissionat per l'aprobació de plànols d'obres artístiques; adjunt de la Diputació per organisar la *exposició de productes del país* ab motiu de la venguda de la Reyna Elisabet II a Mallorca; soci del *Institut agrícola* de Palma y corresponsal del de Sant Isidre de Barcelona; vocal de la *Junta de Beneficencia domiciliaria* y de la permanent pel cambi d'aliniacions de la ciutat; y *cronista general de Mallorca* Pensàu ara quina sería la llista d'obres y treballs tècnichs. Ell restableix ab vint y quatre hores la comunicació ab Artà, interrompuda per les torrentades qu'havien esfondrats quatre ponts; ell adoba carreteres, apedaça baluarts y basteix iglesies, pabellons, aqüeductes, atalayes y archs de triomf; ell, per encàrrech del Ajuntament, la Diputació y'ls Enginyers civils y militars, axeca'l plànol de la ciutat, del port, de la Illa, y colabora en el projecte de fortificacions de *la Mola;* ell organisa y completa les ensenyances de la *Escola de Belles Arts* allissonant gratuitament doscents cinquanta alumnes, y funda un *Atenèu industrial,* ensenyant mecànica aplicada y altres assignatures.

Entre les poesíes d'En Penya, inspirades en l'actualitat, que abunden mólt, perque la seua musa fàcil y joguinera va sebre extreure'l such poètich fins dels assumptes de gazetilla, en sobresurten dues que recorden la epidemia colèrica de 1865. Els homes y'ls ocells emigren de la ciutat empestada; el pànich y la mortandat van en crexença; hi hà ma-

lalts que rebutgen els metges, vehins que'ls apedreguen, pares y fills que s'abandonen, còssos amortallats que s'alcen del baul y de la fossa; per places y carrers deserts no's sent més que'l soroll dels carros carregats de cadavres ò fugitius; se tanquen les botigues y'ls tallers, plana menaçador l'espectre de la fam; sovintegen els exemples de barbarie, deserció y egoisme, y no manquen en cambi'ls exemples de caritat y abnegació heroyca. De tot axò fou testimoni y cronista picant y melancòlich el nostre admirable cançoner, però no hi trobam dins la seua crònica rimada lo que tots sabèm, y es que mentres el vehinatge restava orfe de mólts de funcionaris y prohoms obligats per llur investidura, En Pere d'Alcàntara Penya, que no va esser may home públich y del civisme no'n sentía les ambicions, però sí la dignitat y'ls deures, va restar ferm en el lloch séu y altres llochs que no li pertocaven: prengué a son càrrech tres punts d'obra, proporcionant jornal, conhort y assistencia a més d'una sexantena de treballadors, y a les hores de repòs va escriure tranquilament una de les seues comedies, *El cordó de la vida*, posant en solfa'l sistema cantonal d'incomunicació sostinguts en viles y llogarets per colles d'escopeters.

Cigala y formiga en un sol còs, esperit despert y comunicatiu, peò y rapsoda infatigable, conexía la Illa pam per pam; heretats, conrèus, grutes, alqueríes, castells, santuaris, costums, tradicions y llinatges; y ahont se vulla qu'en les seues excursions

voluntaries ò professionals, s'espolsava la pols de les sabates, fos la vivenda del amich, fos la caseta del caminer, fos la masía montanyenca, allà obría'l caxó de sastre dels séus recorts y experiencies, contava historíes, com *el Sen Perins* de la seua poesía *Miramar*, recitava cançons ab la naturalitat saborosa d'un art no après, y donava conferencies de vulgarisació científica, no ab ayre doctoral, sinó per pura cordialitat efusiva, com qui dóna lo que té per entretenir la conversa ab quelcom de sa cullita.

Cas particular. En Penya per damunt tot era poeta. La matexa gola científica fou en ell tafanería de poeta que demana a la cultura vidres d'aument y antorxes per multiplicar la potencia de visió y escorcollar els amagatalls de la naturalesa. A pesar d'axò, dedicà ben escasses lectures als séus congèneres, no s'amohinà gayre en la preceptiva literaria, y si hem de judicar per les seues apuntacions, mirava ab interès subaltern la especialitat que li valgué merescuda fama; ben al revés d'altres homes ilustres, per exemple En Cànovas del Castillo, que hauría donat de bona gana les seves preeminencies pel favor de les muses.

Era En Penya entre'ls poetes un exemplar clarament definit. Per axò en tots els comentaris crítichs hi ressalten les matexes apreciacions, fins les matexes paraules. Simplicitat, predomini de la intuició sobre l'estudi, encerts maravellosos, incontinencia de la vena fàcil y abundosa, instint còmich sense

verí ni malicia ni segona intenció; predilecció pels escenaris, tipus, costums y recordances de la vida local; musicalitat de ritmes, onomatopeyes, ritornel-los y capricis malabareschs...

Aytals són els caràcters que salten a la vista. No interpreta l'ànima popular, sinó que la porta dintre; no observa la realitat per documentarse, sinó que, quan pren la ploma, brollen les imatges per si matexes, com si la memoria del observador més qu'un magatzèm fos un viver. Es modest, nó ab la modestia compungida de qui, esguardantse's troba insignificant, sinó ab la modestia de qui no té ò no empra'l mirall de l'autocrítica, y accepta, senzillament, el judici dels altres.

Aquests dies he tornat llegir els llibres de Don Pere, *Esperances y Recorts, Poesies, Mosaico* y alguns aplechs de *Cuentos.* Si haguessim de seguir pas a pas la producció literaria del autor, convendría classificarla per agrupaments, representatius dels estats anímichs més aviat que dels gènres y formes; però ni'l temps ni la ocasió ho permeten, ni cal tampoch per caracterisar la obra y la psicología del poeta. Ja sia que s'inspiràs en els afectes íntims (com en el volum *Esperances y Recorts,* dedicat a sa difunta esposa) ja esguardant al entorn d'ell, com en el major nombre de les seues composicions, may era impersonal. Tots els cambiants són matisos d'una matexa tonalitat, irradiacions del sentiment de solidaritat espiritual que'l lligava ab el séu petit món. No sols quan alaba ò contempla ab ulls acari-

ciants, àdhuc quan treu a relluhir miseries, lo que cerca no es tenir el natural davant per fiscalisarlo, sinó divertirse y divertirnos ab l'espectacle graciós de les culpes que denuncía; crida a judici les figures, més pel gust de tractarles que per afany de corregirles, anch qu'encarnin flaqueses vituperables.

Les debilitats que ilumina y subralla ab indulgenta facecia, solen esser les qu'estan presents en la conciencia colectiva. No furga en els abismes de la corrupció per sorpendre negrures abominables. Es moral, nó moralista. La seua eficacia benèfica es provinenta de la bondat de l'ànima que traspua en els séus escrits; y si pren la xurriaca, no us esverèu, perque més que les fiblades, persegueix l'espetech sonor y rítmich del fuet. Es honest sens escrúpols de pudorositat espantadissa. No'l fan sospitós postures hipòcrites. A vegades diu les coses per llur nom, prescindint dels eufemismes que tal volta demanaría qualque damisela melindrosa; però dels séus llavis incontaminats brollen les crueses de frase y de concepte sense repugnar ni ofendre, com si fossen passades pel desinfectant d'un humorisme sà y alegre.

Les poesíes del séu tò y modalitat habituals tenen un poch de retirança ab les de Beranger, sens qu'en el fons revelin parentiu ab el famós lírich, sembrador de sement revolucionaria. Entre elles abunden les d'enginyosa disposició escènica, casi bé representables, com si l'autor s'hagués volgut rescabalar de la falta d'un teatre regional ahont

esplayar la seua afició al saynet ò la comedia. Es ver que'n va escriure algunes, però llur colorit còmich no arriba al d'altres dramets aponcellats que destinava exclusivament a la lectura. La gracia, la entremaliadura, l'humor jovial y picaresch, més qu'en les potxes y jòchs de paraules, se troben en la feliç evocació d'escenes y caràcters, còmicament sugestius, com l'inoblidable *Patró* y l'enfilall de vinyetes, deliciosa auca de redolins, que du per rètol *Consells a un ignorant.*

A voltes, una ombra de tendresa melancòlica entela'ls séus ulls somrients, sens que per axò abandoni l'ayre festiu de la melodía, com en *El pastor de Son Manenta;* a voltes, el goig jovenívol anima estrofes tan alades com *El cel del amor,* ò el plant de la viudesa goteja en perles de màgica vesllum, com la poesía que comença:

Bé podèu provar copinyes;
una ab altra may s'avé...;

a voltes, la plenitut de la emoció assoleix moments com *La Colcada*, de la qual pogué dir el Sr. Quadrado en el pròlech a la primera edició de les *Poesíes,* qu'es penyora d'immortalitat pel recort a que's consagra.

El millor elogi de les composicions escullides sería recitarles. Permetèume copiarne al manco una de les més breus: *Un pi:*

—Digàume, caminer: ¿què es aquest pi
qu'han dexat caure al mig del bon camí?
Donàu part a n'el Batlle. Els llenyatés
podien haver fet de que caygués
dins la veynada terra.
—Es que'l pi es del Marquès de la Mamerra...
—Ah!... Si'l pi es del Marquès de la Mamerra!...
Y maldament que sia de Sant Pere.
¿Per què no'l lleven prest? ¿Per què aquí espera
el senyor que se sèch? Fèys que'l se'n duga
un carro, qu'aquí estorba, per que puga
passarne cap persona.
—Es que'l vol per fer bigues de tafona.
—¡Ah!... ¡si'l vol per fer bigues de tafona!...
Si al manco li tallàs totes les rames
y li escapçàs un poch aquestes cames,
el perjuy que causàs fóra més poch:
donchs sempre quedaría un poch de lloch
pel pas de carro, encara.
—Es que diuen qu'es mal tallarles ara...
—Ah!... Si diuen qu'es mal tallarles ara!
Però primé'es el públich que ningú,
y ara pateix tothom per amor d'hu;
y no es just que'l pecat del llenyater,
d'aquí qu'arrib la lluna de Janer,
el pach qui rès no n'es.
—Es que axí li convé al senyor Marquès.
—¡Ah! ¡Si axí li convé al senyor Marquès,
fést comptes, caminer, que no he dít rès!

En la prosa dels séus *Cuentos* el senyor Penya va extremar la condescendencia ab el llenguatge vulgar, exintne un poch perjudicades la puresa y la sabor castissa, que may ò casi may manquen en els séus versos, y no per axò dexen de sonar familiarment a totes les orelles. Apart aquest lleu defecte, d'esmena facilíssima, se fan paleses les dots del narrador, y es de plànyer que no les exercitàs ab més constancia per imprimir a exa nova manifestació de la seua facundia'l segell de sa personalitat sempre simpàtica y atractiva. Són narracions de mena y assumptes més exclusivament indígenes que les *Rondalles*, aclimatades millor que nades a Mallorca. No afecten les fòrmules comunes, a faysó de *leitsmotives*, trameses per l'eco de la tradició, ni la idealitat poemàtica de les *Rondalles*, ahont als ulls del poble se baden les portes de lo maravellós, tresor inestimable a punt de perdres quan la diligencia d'un ilustre *folklorista* ens va fer l'immèns benefici de salvarlo. El senyor Penya conta com aquell que conversa, sense imitar istils antichs ni moderns; y'l lector veu passar, dins l'atmòsfera del país, fons de tots els quadros, masovers, grumets, senyors, lacays, menestrals, monges, eremites, moros y cristians; y un polset de malicia sala y amaneix la simplicitat dels arguments, entre'ls quals n'hi hà qualcun de gradació dramàtica tan hàbil com *Les bambolles*, y qualcun altre d'invenció tan aguda com *El cuquet*. Sembla que l'autor participi de la bona fè y la credulitat que imprimexen a les llegendes el

prestigi de les historics; y si li ocorre tralladarnos a terres ultramarines, recull en sa paleta'ls colors de la fantasía popular, que té a cada país una visió característica dels paissos estranys. Tria ò inventa casos pelegrins, perque, essent veritablement senzill, no segueix la pseudo senzillesa erigida en principi d'estètica pels sectaris del vulgarisme que posaren en voga'ls poemes y noveles ahont no passa rès de particular, *desideratum*, que, naturalment, aconseguien ab excés.

En Pere d'Alcàntara Penya morí cristianament, com havía viscut, el dia 15 d'Abrill de 1906. Quan s'escampà la nova per ciutat, ens durava encara l'embadaliment del somriure ab que s'acomiadà, peparantse a reclinarse dolçament en la mare terra. Com al compàs de l'axada que obría'l clot, va modular la cançó de moribund, en el tò agredolç que tant li esqueya. *¡Me'n vaig! ¡Me'n vaig!* repetía en àgils estrofes perfumades d'olor de fossar, y a la seua cambra arribà l'eco de les aclamacions ab que'l poble, vibrant d'emoció, acullía'ls darrers accents del poeta.

Va sostenir ab tenacitat la lluyta per la vida, provehit de tots els instruments, però a pit descubert, sense la precaució de resguardarse ab la cota de malla de la cautela. Va ser pròdich dels séus dons. com l'arbre de les branques doblegades sobre'l camí, que fruyta a mercè de tots els vianants. No sabé lo qu'es odi, ni menysprèu, ni mala voluntat. Y jamay ni una ombra d'acrimonía torbà'l sossech

de la seua conciencia y la placidesa de son caràcter, ni tan sols en los jorns darrers, quan feya'l balanç de sa vida y considerava'ls solchs oberts llargament en terra ingrata y'ls fruyts migrats de sa perseverança que'ls fills séus heretarien.

JOSEPH RULLAN

LLEGIT A SÓLLER EN LA VETLLADA NECROLÒGICA DEL 27 D'OCTUBRE DE 1912

S'imposava aquest tribut a la memoria de Don Joseph Rullan. Jo contava assistirhi sols en esperit, perque ni'm crech prou alt que pugue presentarme inferior a mi mateix, ni sé treure partit del meu enteniment sense algunes hores de reflexió que no he tengudes. Però hèus aquí qu'arriba a les meues mans el programa de la vetllada, y'm trob que algun amich hi ha colocat el meu nom, y devòra'l nom un tema. Donchs bé, la paraula d'un amich, sia qui sia, per mi es sagrada. Jo vull premiar la seua fè convertint en realitat la qu'ell profèticament ha batiada abans de néxer. Ell m'ha anunciat y basta: aquí'm teniu.

Ara no sabría com ferho perque la *impressió* que m'han adjudicada no resulti un poch trista. Passen els anys, un mira al entorn séu, y's troba qu'han anat desaparexent els vells amichs, les soques que sostenien la eura de la nostra ilusió y'l nostre

afecte; y la eura cau per terra, desvalguda. Dels homes prestigiosos que tengueren la benvolença d'acullirme en llurs cenacles, quan les meues aficions començaven a florir tímidament, ¡que pochs ne queden! Era un d'ells y dels més dilectes Mossèn Joseph Rullan, que de tart en tart se presentava en les tertulies literaries, y per cert que vèurel comparèxer en el llindar de la porta, era senyal d'un moviment de joya sorollosa, privilegi del encís que'ns feya codiciar la seua presencia y'l séu tracte, com un gran agombol.

Jo som dels qui l'admiren; jo som encara més dels qui l'anyoren. Veus autorisades han parlat dels séus mèrits escepcionals en tots conceptes; el sacerdot, el mestre, l'escriptor, el patrici, el ciutadà que's desvetllava per l'avenç y la cultura del séu poble, l'home dels camps y dels arxius, aromàtich de bondat ingènua, pròdich del séu treball, ab estímul ò sense, com aquests arbres boscans de tronch exut y cor jove, que resistexen sol y neu, y treuen noves branques mentres cremen a benefici nostre les qu'hem escapçades, y'n tenen prou ab la humitat del cel per mantenir la sava nodridora d'una verdor eterna.

Entre les personalitats que sobressurten, fentse visibles més enllà del interior domèstich, n'hi hà totes d'una peça, n'hi hà de psicología complexa y desequilibrada. Unes representen la unitat harmònica, altres la discordancia entre'l cap y'l cor, entre l'enteniment y la voluntat, entre la vida íntima y

la pública. A vegades en la obra que admiram s'hi manifesta una qualitat extraordinaria, a expeses de les altres, com una mina d'or en terra seca. A vegades neix dels actes de virtut, la resplendor, no cercada, que ilumina la persona. Cal dir també que la virtut no té sempre'l do de ferse amable. Per axò, si la inteligencia y la virtut, el pensament y l'acció's junten en un home, com don Joseph Rullan, ungit ademés per Deu ab la gracia d'inefable simpatía que humanisa y fa créxer la eficacia de les seues dots, ah! llavors bé'ns podèm donar per venturosos d'havernos topat ab ell en el camí de la vida.

Me'n recort que fa mólts d'anys, un capvespre, ens passejavem ell y jo per la murada, devés la porta de Jesús. Contemplavem, a través de les etzevares, la ciutat suaument adormida en el repòs de la hora-baxa; y girarem els ulls acariciants a la cordillera llunyana, immèns reliquiari hont s'amaga misteriosament lo poch que resta de l'ànima de Mallorca. El Puig Major blavejava al darrer terme.—¿Que no'l veu?—me digué, signantlo, Mossèn Rullan, y li reya en els ulls la imatge de Sóller. En parlarem; y encara'l veig, les celles espesses, la cara roja,'ls ulls espurnejants, àvidament escoltívol, ab un esforç d'atenció accentuat per la sordera que ja patía, recullint els mots d'un adolescent oscur, enamorat de Sóller, com si's tornessin estels en el front de la vila materna.

Ja mólt abans de la seua mort, els amichs haviem sentit el dol de la separació. Jo no venía may

a Sóller sense'l desig de visitarlo, però, darrerament, me deyen: «es inútil, abans no hi sentía, ara tampoch no hi veu; no hi hà manera de comunicarse». Y'm quedava mut y pensatiu, recordantme d'aquell parral, aquell hortet, aquell petit musèu, fruyt de la constancia de mólts d'anys, resum dels entusiasmes, els afectes y les devocions del solitari, sumit en la ombra y'l silenci, que travessava'ls frets de la vellura sense sebre'l qu'es un cor emmustiat pel tedi.

El tedi: hèus aquí l'inimich, el corch terrible de la vida. Per combàtrel, oh joves, miràuvos en l'exemple del senyor Rullan. No solament ens ha dexat una santa memoria; jo crech també que va gaudir la pau de l'ànima, la interior satisfacció, única font del benestar possible en aquest món. El secret del íntim benestar es la conciencia nèta, y mantenir sempre encesa la fornal de l'activitat interior. Deu ha senyat un solch a cadascú segons les seues forces: cal obrirlo. Encertar la vocació y cumplirla ab perseverancia; tenir sempre la preocupació d'una *obra:* quí un conrèu, quí un llibre, quí una pintura; quí un temple, quí un apostolat piadós ò cívich, quí una empresa industrial; una obra, humil ò gran, sia la que sia; pensar en ella com l'enamorat pensa en la nuvia, y consagrarli'l temps y la calor y'ls estalvis espirituals que les obligacions ens dexen disponibles. Casi tots els homes estam més ò menys subjectes a qualque servitut, però la servitut se fa més dolça si'ns somriu, per les hores de llibertat, la

promesa de quelcom estimulant. Pobre del aucell que quan li obren la gabia, no sab què fer de les ales. Desventurat l'home que, quan acaba les feynes del ofici, no sab què fer de les hores sobrants.

ANTONI NOGUERA

Es tart per parlar d'En Noguera. No podría afegir rès a lo que han dit altres amichs del plorat artista, sense desfigurar mon propi pensament. Y es qu'un esperit comú presidía'l petit cenacle hont la sustancial concordancia de dogma y sentiment ens congregava; y a la llum d'aquest esperit se'ns revelà l'ànima d'En Noguera, tan pròdiga de sí matexa, tan vibrant, que apenes hi havía moment ni acte de la seua vida en que no's vessàs ab radical sinceritat; una sinceritat que produhía, per lo crua y lo violenta, la impressió casi dolorosa d'un esqueix. Axí aprenguerem de conèxerlo a fons, y com que no ha existit jamay un caràcter de més vigorosa accentuació, no pogué haverhi discrepancies en els judicis ni atribuhirse cada un de nosaltres descubriments peculiars. En la conciencia de tots, amichs y adversaris, se dibuxava sa personalitat ab idèntichs perfils; els uns l'afirmaven ab l'adhesió y'ls altres ab l'odi.

Ja que'ls companys han volguda una pàgina ab la meua firma, m'hauré de limitar a la feyna de recopilador. Per sòrt, podré reproduhir comentaris escrits fa temps, sense perill de que haja decaygut llur interès palpitant. La trista lley del oblit té les seues escepcions, filles, com ella matexa, de la fragilitat y l'egoisme dels homes. Al mort l'enterren, diu el proverbi; se va atenuant el dolor de la separació definitiva, s esvaheix la imatge estimada, y sovint la cicatrisació de les ferides es tan ràpida que permet reduhir a una dosi mínima'l bàlsem preciós de la filosofía cristiana. Però quan el mort se'n du sos tresors, quan el cabal de beneficis era inseparable de la seua persona, y a cada instant se sent la orfanesa dels interessos acullits a la seua ombra, aleshores a mesura que passa'l temps va essent la pèrdua més sensible, com a mida que la set aumenta en el pelegrinatge pel desert, es més sensible la falta del canti trencat y l'aygua vessada.

Axò es lo que succeheix ab En Noguera. Pochs homes hi hagué entre nosaltres tan necessaris, y no s'entrevèu ni's fa sentir de lluny qui'l sustituhexi. En son jardí era'l primer y l'últim. Ell el conreava ab tant d'amor a la vegetació llegítima com avorriment a les maleses y als paràssits invasors. S'es clos l'ull que vigilava, y la mala herba creix y'ls insectes roseguen y campen sense que ningú'ls perseguexi.

Aquí tenim ses breus composicions musicals, flor de cultura, inefable perfum de l'ànima de Ma-

llorca, depuració de les melodíes indígenes en el filtre d'un organisme refinat, tan sensible a la ingenuitat popular com a la gentilesa nobiliaria, qu'es sa germana bessona. Aquí tenim ses campanyes d'organisador y d'escriptor, el constant apostolat en pro del nacionalisme artístich y ses fecondes aplicacions a la música, en pro de la divulgació dels grans autors y de les grans obres, interpretades a conciencia, per alçar el nivell de la cultura y redimirnos de vicis, corrupteles y rancieses, en pro del bon gust y la discreció allà hont sia que vibrin metalls ò corda, tubes ò gorges, — escoles, seminaris, teatres, casinos, places públiques y cases particulars, — en pro de la educació de professors, públichs y empreses... ¿Quí segueix predicant? ¿Quí exhorta, combat y catequisa? ¿Quí ha heretat el buyrach de sarcasmes aguts contra'ls filistèus y mistificadors?

Plegada està la bandera dels «Germans de David» des de que's podreix la mà indomable y nerviosa qui l'arborava. La restauració de la puresa musical en els temples de tot el món catòlich, ha donada la rahó a n'En Noguera en una de les seues dèries capdals, sense qu'ell, malhaurat, hagi pogut presenciar son triomf. Per lo demés, segueix tot com abans, sense esperança de remey per ara. La escalforeta que l'artista mantingué, a copia de friccions, espolsades y abrandaments d'entusiasme, en el còs social d'hont era membre viu, sentint com a propia la vergonya del comú, cedeix altre cop a la fredor y apatía endèmiques entre nosaltres.

No fou En Noguera dels que troben a casa seua'ls primers obstacles per vèncer. Vengué al món hont convenía a son talent y a ses inclinacions: en la llar d'un músich. La educació paterna l'inicià en l'aprenentatge de son art predilecte, y ben aviat s'hagué de veure com dominava prematurament la tècnica del piano, no per caure en els excessos de la virtuositat, sinó per convertirlo en instrument dòcil de la inspiració propia y estranya, de les íntimes confidencies y fins de ses burles y genialitats. Ell no hauría servit tal volta per concertista, ni s'ho proposà, però per parlar y comentar y satirisar ab les tecles del piano, dupt que tengués competidor. Sa condició nadiua no consistía en tenir desenrotllat l'orgue de la potencia musical a despeses de les altres facultats. Lo que'm sembla es que la seua finura de percepció de tots els matisos y fenòmens que impressionen els temperaments delicats, el séu instint d'indisciplina, la seua plenitut y energía espiritual, trobaren en la música, flexible y libèrrima de natura, el medi d'expressió més apropiat.

De tota manera, sa vocació fou indiscutible, y ningú sinó ell la va contrariar. Passava per orgullós. Esserho quelcom més y a temps li hauría convengut, es a dir, confiar en sa força y obrirli camí. Hi hà un orgull saludable que'ns lliura de la excessiva sumissió y l'ambient socials que'ns rodeja. Aquest orgull, arca salvadora hont la propia personalitat sura per damunt la corrent de vulgars preocupacions, hauría preservat el genial donzell

d'*aburgessarse* y cometre. en el moment crítich d'elegir carrera, l'erro trascendental de la seua vida. Esser músich d'ofici vestía poch, segons el concepte provincià. Y a n'axò fou degut lo que recorda oportunament un escriptor ilustre, En Miquel S. Oliver: «No crech que s'hagin malaguanyades aptituts més reals y vigoroses que les d'En Noguera. Començà y seguí llarch temps els estudis d'enginyer de camins. La música, com una nimfa invisible,'l destorbava tot seguit, rondinant sobre les planes del llibre, brufades d'equacions... Ni fou enginyer, ni músich, — músich en el sentit altíssim y sagrat qu'ell preconisava y exigía. — Jamay serà arribada tan lluny la probitat professional ni la conciencia exigent y rigurosa, ni la sinceritat que féu de sa vida privada y de sa vida pública quelcom inseparable y tot d'una peça. Ell s'incluía a sí mateix en el rengle dels *dilettanti* perque creya estar mancat de la preparació sòlida indispensable per una obra seriosa y permanent, perque creya no poder rescabalar el temps perdut en una falsa direcció y una falsa caminada.»

En quina ocasió y forma féu son primer tanteig com a crítich, ens ho esplica En Joan Lluís Estelrich, aportant a la semblança del antich company interessants notes personals, en la carta que des de Càdiz dirigí a En Joan Marquès y Luigi, l'*alter ego* d'En Noguera, ab qui oferí un cas memorable d'agermanament y compenetració artística. «La primera crítica musical (diu l'amich Estelrich) fou

escrita a Madrid a 4 d'octubre de 1880 y publicada per mi en un periòdich hont jo tenía intervenció. El vaig animar a escríurela, endevinant les seues condicions, a la sortida d'un concert de Saint-Säens al *Príncipe Alfonso*. Lluytà En Noguera ardorós ab els conceptes y la forma fins a les quatre de la matinada que's despedí, y abans de les set del matí se tornava a presentar a la meua cambra per corregir no sé quins conceptes y tatxar no sé quines expressions. Però encara no va acabar aquí son fervor de crítich primerench; al sortir jo de la impremta d'En Dubrull, a les quatre de la tarda, me'l vaig trobar a la cantonada de la *Flor baja*, pàlit, nerviós, ab la mà sobre'l flanch, esperant el *primer número* del periòdich. N'hi vaig donar uns quants, y desaparegué com si's tractàs de pendre ventatge als revenedors.»

Des d'aquell son primer assaig, hont aparexen tímidament replegades les ungles y les ales que més tart havien d'imitar la feresa y'l vol del esparver, seguí escrivint, ab crexent vigor y desinvoltura, nombrosos articles, cròniques, memories y conferencies. L'Oliver en resumeix exactament la impressió: «Era d'aquells a qui's combat, era d'aquells qu'axequen momentanies protestes y falses indignacions; però era d'aquells a qui's llegeix *sempre*, de qui no's dexa una gazetilla, ni una paraula, ni un punt.»

Voldría citar quelcom del estudi qu'En Gabriel Alomar consagrà a *La obra d'Antoni Noguera*. Se

fa però difícil desarticular cap fragment del conjunt, reflexe lluminós de la unitat prismàtica y'ls cambiants aspectes successius en que's descompon el sentiment del artista. L'Alomar ausculta detingudament els batechs y analisa les manifestacions d'aquest sentiment, el judica en acte y en potencia, com si volgués suplir ab l'esforç de la evocació amorosa les cullites promeses y sumarles al fruyt que'ns va dexar l'arbre arrancat per la mort. Entre les malanances d'En Noguera, grans y petites, cal contarhi la de no haverse vist en vida tan feliçment interpretat. En aqueix article trobaría si'l pogués assaborir, el millor afalach per un artista, que consisteix en la sentor de les propies emanacions lleyalment recullides, la satisfacció de trobarse ab qualcú que li ha begut els alèns y li ofereix llum y guia per conèxerse y sospesarse y treure de la introspecció nous estímuls per les jornades futures.

S'agreujaren els atachs de la malaltía, y de la mà gelada caygué la ploma, fresca la tinta en les quartilles y en el paper pautat, surant el balbuceig de melodíes a mig concebre en el piano obert; perque ni les estretors d'una posició may folgada, ni les amenaces del pervindre, ni'ls decaiments físichs y morals, varen interrompre, ni refredar son tracte apassionat ab la musa. En sa matexa cambra mortuoria s'imposà la necessitat de rètreli un homenatge pòstum: salvar de la dispersió lo més sustancial y significatiu de sa tasca de musicòlech. A n'En Joan Marquès se degué la iniciativa, secundada caloro-

sament pels altres amichs. Aquesta es la esplicació del llibre «Ensayos de crítica musical», *«scrito da un uomo di garbo e molto saputo nella parte sua»* (1). Ha presidit al formario, a falta d'instruccions del autor, que haurien sigut acatades, un criteri de selecció no exclusivament crítich, sinó inspirat en certa mena de conveniencies. En Noguera no acostumava a guardar contemplacions, y feya bé, sobre tot quan l'enardía'l zel apostòlich y no l'aversió per l'enemich. La franquesa ab ribets d'intemperancia era un de sos majors atractius. Però a voltes, al topar dels arguments, saltaven guspires de graciosa inverecundia, que no's podrien reproduhir sense perills de picantor. Per altra banda, no són tampoch indispensables. Hi hà en aquest volum, al costat dels treballs fonamentals, fruyt assahonat de la meditació, quelcom de les notes fugitives, escrites a corre-cuyta, que caracterisen al autor com a cronista original y detexit.

Entre les dues especies, raríssimes a Espanya, que Fígaro no trobava per la secció filarmònica de *Un periódico nuevo*, el *literat qui sab música* y'l *músich qui sab escriure*, En Noguera fou més aviat axò darrer. Sense pendre la ploma sinó al servey de son fervent amor a la cultura musical ni tenir pretensions de literat, dexava enrera a mólts qui s'anomenen aytalment; y just per l'ausencia de finalitat

(1) G. Pitré al donar compte de la *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la isla de Mallorca.*

literaria, d'exos procediments, pastitxos y circumlocucions que usurpen el nom d'istil, va atraure y va enllepolir els lectors més estranys a la única materia hont ell no's considerava llech. No tenía altra norma que la ratlla dreta, l'absoluta lleyaltat en la expressió del pensament, y com que'l séu pensament era personal, mogut, rich de sals y coloració sanguínia, ne tenía prou ab dexar caure'l broll damunt del paper, sense restriccions, ni eufemismes, per donar a sos escrits l'amenitat de quelcom picant y esponjós. Escriure per ell era desnuarse, y les palpitacions del séu esperit esdevenien paleses; aquest era'l séu secret.

Com exemple del *inadaptat* el considera tristament un escriptor amich. Hi convench ab tal de que's precisi'l sentit del vocable. Inadaptat, sí, desavingut, però no reclòs en la propia superioritat, no deslligat ni una hora del vehinatge nadiu, al qual may va girar la esquena. Els esforços de tota sa vida consistiren en tirar del país cap amunt, clamant, persuadint, fuetejant ab obstinació heroyca. D'aquí la dissonancia, que no suposa incomunicació, sinó tracte y diàlech persistent, l'aspre refrech de la realitat en pugna ab l'ideal erèctil, engallat, que vibra, canta ó bequeja, sense renunciar jamay a les tentatives de possessió pacífica ó violenta. La obra d'En Noguera es una prova clara del séu mallorquinisme. No sols en la mel de romaní que libà dins les entranyes de la serra per depositarla en artístiques bresques, no sols en els

séus amors, fins en les seues antipatíes, en les seues disputes, en el regust particular y avinagrat de les seues burles aristofanesques, se revelava íntimament nostre. També l'aversió es un vincle que'ns encercla dins una atmòsfera comuna ab els rivals.

Si dedica estudis lluminosos als grans mestres y a les grans obres, es per afany d'aclimatarlos a Mallorca; si trona contra'l mal gust, la degeneració, el filisteisme, es perque no se sab resignar a que s'extenguin entre nosaltres; si s'amara del auster sentiment de la liturgia y discorre sabiament sobre'l cant gregorià, y s'enfurisma ab l'istil *romàntico-sensual* y la infecció de la música profana en els temples, no es per fal-lera de lluhir dots y conexements en temes enlayrats, sinó pensant en la Seu y en les esglesies de la Illa. Ab tothom s'encara: Govern, Diputació, Capítol; a tot passa revista: òpera, sarsuela, concerts, orfeons, misses, antífones, novenes, xarangues, festes de barri y balls de placeta. Persegueix allà hont sigui la quera del art: en una matexa plana explora les dèus hont s'inspirà l'autor d'un drama lírich y sorprèn els tripijochs de comptaduría. No demana per ell tot sol, ni per uns quants escullits el nèctar dels déus, y tracta d'imposarlo, de glop en glop, al paladar del poble, sostenint sa capacitat per les altes fruicions estètiques, si's restaura'l gust pervertit per la mala educació. Y'l séu optimisme es tan justificat en aquest punt, que si algun cop vacila sa confiança, se n'ha de penedir. Per exemple, al anunciarse'ls concerts

del *Orfeó Català* al Teatre de Palma, pel mes de Maig de 1899, va observar En Noguera que'ls autors del programa «no havien tengut en compte'l nivell mig de la cultura musical de Mallorca, y que per sentir tota la sublimitat del *Sanctus* de la missa del papa Marcelo cal una certa iniciació en l'istil palestrinià.» Donchs bé, jo vaig esser testimoni de la equivocació, qu'ell va celebrar joyosament. El *Sanctus* de Palestrina va produhir un entusiasme tan colossal y tan unànim que's recorda com un dels moments culminants de la historia del art a la nostra ciutat.

L'activitat artística no representava dins En Noguera tot el riu de la espiritualitat movent un sol molí; no suposava sacrifici sinó intensificació del nervi humà. Una sentor com de quartana lleonina, de virilitat febrosenca y tempestuosa, se desprèn de la seua memoria. Fou un artista y ademés un home per la seua lucidital d'enteniment, per la passió agrosa y llambreganta, la fàcil conductibilitat d'idees y sensacions, el dò de paladejar intensament la dolcesa ò l'amargor dels fruyts de la vida, tan ingrata ab ell, y fins la fortalesa per sobreposarse als torments d'una malaltía incurable, que'l podía vèncer, però nó acoquinarlo, ni espuntar una sola de les sagetes afilades per son instint de lluytador contra la part risible de coses y persones. Tot sovint, en saborosa tertulia ab els amichs, se sentía rosegades les entranyes pel séu mal crònich; se li retorçava'l còs, y la paraula se li glaçava als llavis

la lluyta entre'l dolor y la voluntat, exercitada en l'hàbit de sufrir, no's denunciava per una quexa, ni per un visatge, sinó sols per un indefinit astorament dels ulls y la dilatació del rostre esblaymat, màscara de guix qu'ofegava qualsevol intent d'expressió angoxosa; cedía la crisi, y reprenía tan fresch y tan jovial la conversa interrompuda.

¿Serà lícit preguntar, no en nom de les víctimes futures, sinó en nom de la utilitat pública, si hi hauría forma d'evitar la repetició de tragedies silencioses, tan de dolre com el cas de N'Antoni Noguera? Ja sé que són en gran nombre'ls cretins qui's creuen tocats de la gracia; y s'ha d'anar ab mólt compte a concedir el títol de mestre als que sols poden servir de peons. Però davant una dèu positiva, que ha de produhir segura florexença ¿per què no l'hem d'aprofitar? Neix un home de dots excepcionals per una missió determinada; y anch que tothom ho reconeix, l'obliguèm a guanyarse la subsistencia en oficis qu'un altre qualsevol faría tan bé ò millor qu'ell; en cambi, no li donam rès per allò que sols ell pot oferirnos; y encisats per la producció intermitent y escassa del séu enginy, no'ns adonam de que sols en hores robades al descans goteja penosament, mesclantse tal volta a la penuria del temps l'angunia de sustreure quelcom a la familia per nodrir els fruyts de la inteligencia, com si fossin fills d'una passió ilícita y clandestina.

Setembre del 1916.

MIQUEL S. OLIVER

DISCURS LLEGIT EN LA SALA DE SESSIONS DEL EXCM. AJUNTAMENT DE PALMA EL DIA 31 DE DESEMBRE DE 1920

Els qu'han de fer la biografia d'un escriptor ilustre, y no han cercada ò no han trobada prou llum per informarse, sovint surten del pas, acollintse a la fòrmula coneguda: «Oh, la seua vida es tota en els séus llibres.» Axò ordinariament no es exacte. A voltes entre l'home y l'escriptor hi hà conformitat, a voltes discordancia; may en la obra del escriptor s'hi manifesta l'home sencer, ni tan sols quan la ploma es prou cínica ò prou heroyca per esquexar tots els vels y obrir de pint en ample la conciencia. Ara, lo que sí cal reconèxer es que tota la vida humana té al costat de la ombra un marge de claror, y en la vida d'En Miquel S. Oliver aquest marge lluminós es mólt més ample y més interessant que la part obscura. Va néxer per escriure; les circumstancies, més que'l séu desig, l'aparta-

ren de labors estèrils hont no podía aprofitar les seues facultats, per imposarli'l cumpliment de la seua missió insustituible, y com la sinceritat a més d'un dever moral es un dogma literari, en la obra del Oliver s'hi transparenten si no'ls fets les qualitats. si no'ls actes les idees mestresses, els sentiments, la fisonomía espiritual.

D'aquesta obra tan abundosa y rica, obra de crítich, de poeta, de publicista, d'historiador, de patrici, jo no'n podría dar idea sense ferne un llibre. M'hauré de limitar a una ràpida ullada per treuren la impressió de conjunt que per força coincidirà ab el concepte general. El nom d'En Miquel S. Oliver suscita en la memoria dels lectors, plàsticament, el reflexe d'amples perspectives ideals, plenes de color, d'animació y de magnificencia, que s'estenen pels quatre vents del món, a través del temps y del espay, però aquí en la patria nadiua tenen el séu centre.

El dia 29 de maig de 1881, va celebrarse en el Teatre Principal de Palma, un certamen organisat per l'Institut Balear, ab motiu dels homenatges a Calderon de la Barca. Un adolescent d'agradosa figura va muntar al escenari, a rebre'l premi destinat als alumnes del Institut, per una biografía del autor de *La Vida es sueño*, y la menció honorífica per un sonet a Calderon, que'l jove estudiant va llegir, entre grans aplaudiments del públich, inclús els meus. Era l'Oliver. Jo no'l conexía, y des d'aquell moment no'l vaig perdre may de vista, y

poch després, començà entre nosaltres una amistat que no s'havía d'interrompre.

No he sentit contar de la seua infantesa rès memorable; ni mostres d'entremaliadura, ni d'aplicació, ni de precocitat extraordinaria, lo qual em fa suposar que, venturosament, era un infant com els altres, però un infant de sentits impressionables, d'ulls ben oberts per la curiositat al espectacle del món y de la vida, y d'imaginació fresca y sensual que recollía y guardava les coses observades, ab colors més intensos que la realitat matexa. Ho demostren els articles hont parla de les seues reminiscencies infantils. Ja quan tenía sis ò set anys, per hont se vulla que passés s'emportava les visions volanderes qu'ab el temps havien d'animar els séus dibuxos de la vida local, bé sia la botiga de sabater ab el llum de petroli damunt la tauleta, voltat de quatre bolles de vidre plenes d'aygua, bé la botiga del venedor de plom, ams, escandays, cordellina y boletxa, bé'ls patis de Montission y les fuytes d'escola cap a la murada'ls dematins d'hivern, quan el sol teb acariciava y les herbes de les plaçoletes tenien encara la roada del vespre.

Conta en *L'Hostal de la bolla* que may oblidarà la barbería hont passava les hores que'l colomer y'ls estudis li dexaven lliures, la plaça de la *Font Vella*, els carrers coberts ab doble fila de voltes y soportals y'ls munts de cordes, senalles, esportins, estormíes, sarrions y tota casta d'obres de palma. «Aleshores, afegeix, s'hi trobava com una recordan-

ça vivent de la mercadería de sigles passats: olors de llonja de queviures, polsim de magatzèms y cortera. Si hi passava'l dematí, de cinquanta passes lluny m'alegraven la vista'ls munts compostos ò simètrichs de pebre mòlt a cada banda de taulell: els rosaris d'ayguacuyt, les treginades plenes de cèrcols de fils de ferro y les vidrieres cobertes de tota casta d'eynes a les droguería. M'agafava de plè una ratxa d'aromes astringents hont se fonien mil ressabis de pintura fresca, d'ayguarràs, d'esperits medicinals y d'especies fortes. Si era'ls vespres d'hivern quan hi passava, anant a casa, pel portelló ò pel portal obert pint en ample, descobría aquells interiors tebis y abrigats, hont s'agombolaven vells, joves y nins de la familia, entre sachs de bessó y senalles de llegum. La botiga, coberta fins a mitjans parets de rejoles vernissades, lluhía com un argent; la pica del oli ab sos grans embuts y mesures, talment parexía brunyida; damunt el portal. mirant al carrer, s'obría, com una estrella de platallons, la bota d'arengades, ab un llum d'encruya penjant.»

Hèus aquí la primera revelació d'un gran instint artístich, l'ull d'un infantó que sorprèn aquestes menudencies y s'enamora d'elles perque sí, perque són aspectes de la vida, sense saber si en el món hi hà noveles ò articles de costums, y les conserva en la memoria tan codiciosament com anys després recordarà les preciositats arqueològiques del Musèu de Cluny ò la cúpula dels Invàlits ferida per la llum rohenta del crepuscle.

Després del any 1881 anà seguint alguns cursos de la carrera de lleys, sense qu'arribés a llicenciarse, que jo sàpiga, y ab tal motiu va passar llargues temporades a Barcelona. Allà rebé la influencia d'En Marian Aguiló. Allà tingué tracte íntim ab En Joseph Yxart, En Francesch Matheu, En Narcís Oller y altres literats ilustres. Allà va respirar a plens pulmons l'aura del renaxement, sentint des de la primera hora la solidaritat espiritual de Catalunya y Mallorca. En aquell període, trobam la seua firma al peu de cròniques. notes bibliogràfiques, articles y versos dialectals, breus narracions novelesques y poesíes castellanes y catalanes, en el setmanari *La Roqueta* y alguns diaris, y més tart en la revista *Museo Balear* y altres publicacions de la península. Ja s'hi veu la ràpida crexença d'un talent claríssim, ilustrat per substancioses lectures que'l poblaven de llevors y germinacions fecundes. Del any 1885, recort unes estrofes, *Pluja d'Abril,* que demostren la fermesa de pols d'un consumat artista, y del any 1886 un bell article dedicat al mestre Marian Aguiló, hoste de Mallorca. hont el vigor de pensament y estil y la justesa crítica se junten al do del entusiasme. Aleshores els redactors del *Museo Balear* se reunien al estudi de don Joseph María Quadrado, y'm sembla veure ab quins ulls d'admiració escoltava les pàgines que hi duya En Miquel S. Oliver. adjudicantli l'alta categoría que fins anys després no va ser reconeguda per la generalitat.

L'assistencia quotidiana a la redacció d'un diari,

orgue del meu partit, me va fer conèxer ben d'aprop una qualitat extraordinaria del jove que ab el temps havía de ser, a judici de mólts, un dels primers, sinó'l primer periodista d'Espanya. Ell, sense lligams polítichs ab la nostra parcialitat, era casi l'únich redactor que tenía al séu càrrech donar forma a les inspiracions dels altres.

No estava en el secret dels interessos, càbales y conveniencies circunstancials que sols l'estat major de l'agrupació conexía; però bastava una paraula a mig dir, com un sant y senya, perque l'Oliver prengués la ploma, apropiantse la idea y descapdellantla ab un domini de que no eren capaços els qui l'havien concebuda. Y es que tenía entre altres dons el de l'assimilació, tan útil per la tasca professional a que estava destinat.

Ara arribam a una època qu'es potser la més interessant del egregi escriptor. La seua carrera literaria, des de que entra en la plena virilitat, s'inclou en dos períodes successius, caracterisats per dues residencies: la de Palma y la de Barcelona; y no vacil en proclamar, contra la opinió corrent, que'l primer no es inferior al segon. A Barcelona l'observatori es més alt, els ecos més sonors, els escenaris, les figures y'ls problemes d'interès més general, y per axò la parroquia del predicador que parla des d'una tribuna visible per tothom, va estenentse en proporció de la ressonancia dels assumptes; però la obra escrita a Mallorca, més personal y més sentida, té la sabor de la terra, y la predilecció que'ns

inspira correspon a la íntima predilecció del autor pel séu propi país, sense que'l caràcter local dels punts de vista y'ls estímuls que habitualment el movien, minvin el valor literari ni la trascendencia humana de la seua producció.

L'Oliver no sentía l'atracció dels grans centres populosos; no era de les joves inteligencies que trobantse estretes en l'horitzó nadiu cerquen espays més amples. Era un gran enamorat de Mallorca, que's preocupava per l'avenç y la cultura y la dignificació de la vida local. La vida del Oliver se confon durant més de tres quinquenis (de 1887 a 1905) ab la vida de *La Almudayna*. Ell dugué al periòdich un nou sentit patriòtich, un nou concepte de la vida espanyola, una nova activitat que juntava'ls més nobles estudis doctrinals y les funcions més subalternes. Quan una solemnitat política, un gran dol ò un acontexement extraordinari ho reclamaven, ell responía modestament a les urgencies de la informació, y no creya deshonrar la ploma de cronista ò de literat, interpretant munts de telegrames ò redactant extractes de discursos.

En certa ocasió tingué'l propòsit de publicar íntegre'l que don Antoni Maura havía de pronunciar a un gran banquet que li donaren a la Llotja. No hi havía cap taquígraf a Palma, ni temps per enviarne a demanar. L'Oliver assistí al banquet, anticipà la descripció del acte y la ressenya de les oracions preliminars, y aydat de la memoria y de les notes que prenía ab mà vertiginosa, s'esforçà per retenir els

conceptes y la forma del discurs d'En Maura. El gran orador, per correspondre amablement al bon desig del Oliver, devers les dèu de la nit se va personar a les oficines de *La Almudayna*, y en la petita cambra de la Direcció, estigueren treballant y reconstituint el text fins el darrer mot. Més de cent *quartilles* sortiren de la ploma per anar a les caxes. A les quatre de la matinada's pogué retirar el Sr. Maura, y abans de les vuyt l'Oliver dexava corretgides les darreres proves, sortint poch després el número ab unes tres pàgines de prosa, totes passades per la mà del periodista, en vint hores de labor intensa.

Al impuls del Oliver se dèu el nivell màxim de cultura y de civisme conseguit entre nosaltres per una publicació diaria. No diré que la serenitat impertorbable la presidís tothora. Adesiara hi sentiem la cohentor del apassionament, may l'egoisme d'empresa ni mòvils personals; y per cert que quan el pols se li posava nerviós y l'ardor de la lluyta no consentía pompes ni circumloquis, la dicció, nèta y llampant, assolía'ls moments de més àtica nuesa.

Tal sería l'interès de la producció abocada en les columnes del periòdich, que d'ella'n pogué treure substancia per quatre llibres admirables: *Cosecha periodística, La Cuestión Regional, Mallorca durante la primera revolución, La literatura en Mallorca.*

Del volum *Cosecha periodística*, citaré no més els capítols *Desde la terraza*, testimoni eloqüent de la

frisança que l'autor sentía per l'avenç del séu poble, y l'elogi de *Jovellanos*, qu'es la pàgina més brillant de les escrites pel centenari del famós patrici asturià.

Sía dit entre parèntesis. Hi hà inteligencies podedores que per aplicar les seues llums a determinats assumptes han mester lenta preparació. No era axí l'Oliver. Fluhía la seua vena ab fàcil abundancia; sorprenía al primer cop d'ull les línies característiques, y al entorn de qualsevol actualitat inajornable, fos un fet trascendental, fos la mort ò la visita ò la commemoració d'un home ilustre (Balmes, Castelar, Echegaray, Quadrado, Menéndez y Pelayo, Rubén Darío), la improvisació del Oliver era, entre les instantànies periodístiques, la del valor més permanent.

La Cuestión Regional. Aquí es hont els principis arrelats en la consciencia del nostre escriptor, el séu concepte afirmatiu de la personalitat dels pobles, el séu credo literari, social y polítich, les seues conviccions com home públich y com a mallorquí, són definides y exposades y documentades ab gran copia d'arguments trets de la experiencia y del estudi. Taine es el séu mestre, però les ensenyances de Taine y altres autors no són l'origen sinó l'armadura del séu regionalisme. Més d'una vegada he llegit aquest llibre, y en la memoria ressalten encara frases y conceptes. L'Oliver oposà al centralisme oligàrquich la força aglutinant y orgànica del instint regional, que per ell representa'l predomini de la naturalesa sobre'l pacte. Invoca'l nervi de les regions. Astu-

rias, Vasconia, Aragó, Catalunya, com a salvador un dia de la independencia d'Espanya. Reivindica la llengua materna com instrument literari, defensa la mancomunitat d'esperit entre les lletres catalanes y les mallorquines contra recels y gelosíes y preocupacions hont s'amaga l'esperit provincià, ò millor, l'ausencia d'esperit. Si li diuen: «Volèm regionalisme, nó catalanisme», ell contesta: «Bé, conforme, no's tracta de confusió sinó de coincidencia». Y en un mot, abunden les idees qu'ara no són noves, però pertany al Oliver el privilegi d'introducció, la sava personal ab que les animava, la gloria del apostolat y no diré del martiri, que sería massa, però sí del aspre isolament per haver alçada en l'escull solitari de la seua fè una bandera impopular.

Des del any 1892 a 1894 anarem llegint en el periòdich els capítols que després foren aplegats ab el ròtul *La literatura en Mallorca;* y ja imprès el llibre, va passar llarch temps sense que l'autor se resolgués a publicarlo. Sembla que n estava malcontent, acusantse de precipitació y també, una mica, d'optimisme. Els amichs, recordantli qu'ell, l'autor, era l'únich vot contrari al llibre, rebut ab general aplaudiment, venceren els séus escrúpols, y la obra sortí a llum l'any 1903, completada ab un apèndix. No es un inventari exut, es la síntesi, animada y fulgurant, del renaxement que comença ab la fundació de *La Palma.* El mètode es consemblant al adoptat per Taine en la Historia de la literatura inglesa, sols que Taine no més donava entrada a les altes figures

representatives, mentre que l'Oliver no nega un poch d'espay a les de segon ordre. Totes estan vistes ab justesa, y si les semblances són exactes, anch que n'hi haja tal volta d'afavorides, el pecat es venial, y'ls que rebèm els beneficis d'aquesta simpàtica indulgencia, no tenim dret a ferne un càrrech. El criteri de valoració es relatiu y subjecte a contingencies; definir es lo que importa, no mesurar. Aquest llibre es per ara la única informació sobre l'assumpte de que tracta; y àdhuc els que no tinguin curiositat per conèxer les figures de la familia espiritual que l'Oliver retrata y congrega en la seua galería, trobaràn gran atractiu en la conexença del artista.

L'Oliver s'anava aficionant a la historia, especialment la de Mallorca, com qui registra l'arxiu de familia, més que per afany d'erudició, per contemplar la vida del séu propi llinatge més enllà del moment actual.

Durant la guerra de la independencia «Palma va ser, després de Càdiz, la única ciutat espanyola lliure d'enemichs, y aquella hont se produhí una major fermentació intelectual y política». La nostra societat, doblada per l'afluencia de 40,000 refugiats, prengué un color y una animació extraordinaria, en tots els ordres de la vida: industria, comerç, arts. oficis, novetats, modes, espectacles y lluytes d'interessos, criteris y tendencies. L'Oliver, en la seua infantesa, havía sentit en boca de persones velles, vagues recordances de *l'any dels catalans*, els que vingueren fu-

gitius de la invasió napoleònica; y en la seua joventut, mentres preparava l'estudi de Mallorca literaria, li vingueren a les mans opuscles, follets y manuscrits que, accentuant les impressions llunyanes, li renovaren el desig de guaytar, ombra endins, el drama d'un períodc històrich, tan pintoresch com ignorat. Com sia qu'un jorn comuniqués al senyor Quadrado les seues impressions, el venerable mestre li confirmà l'interès y l'amenitat d'aquell període, exhortant al jove amich a aprofitar les seues indisputables facultats per reconstruirlo. L'Oliver en bona hora seguí'l consell. Per empendre'l séu treball se va servir de la colecció d'impresos y manuscrits que possehía don Jaume Lluís Garau, les de periòdichs y follets existents a la Biblioteca provincial, y altres de particulars, com el Comte d'Ayamans y'l Marquès de la Torre; documents dels Arxius municipals de la Illa, de la Capitanía general y de la Diputació, copies de papers y fulls impresos trobats en els encants y llochs de llibres vells, articles y documents aparescuts en l'*Almanaque Balear* y'l *Bolletí de la Societat arqueològica lul·liana*, etc., etc. D'aquest munt de papers, va treure una per una, partícules de llum, per aclarir y fer reviure dins l'escenari local, la generació que s'hi movía; y no obliga els lectors a crèurel baix de sa paraula, sinó que'ls ofereix les matexes comprovacions que li han servit per destriar a conciencia cada perfil del quadre.

Diu Joseph María Heredia que la facultat suprema del historiador, del poeta, del artista, es el do

d'evocació. «Un poderós esforç d'inteligencia, aydada per la memoria ò per la intuició, suscita del fons del passat, bé sia d'aprop, bé de lluny, ab llur forma y llur color, la figura de les coses y dels sers, els anima, els aclareix y'ls fa aparèxer dins el mirall lúcit y profund del esperit, més vius encara que si'ls haguessim vist realment ab els nostres ulls».

D'aquesta gran potencia d'evocació, preparada ab llargues vigilies d'escorcollament, va nàxer el llibre preciós d'En Miquel S. Oliver *Mallorca durante la primera revolución*, llorejat ab justicia per la Real Academia de la Historia.

L'original reproduhit en els quatre llibres qu'he citat no es tota la collita periodística del Oliver. N'hi hauría per alguns altres si s'aprofitessin polèmiques, comentaris y notes sense firma hont l'espurneig del enginy denuncía la procedencia. Y tota aquesta prosa, la replegada y la dispersa, no bastava perque l'egregi escriptor pogués viure de la seva ploma. A les feynes d'escriptor professional va unir dins una societat de crèdit, funcions que resultaren incompatibles ab el séu temperament, y com el séu propi país no's preocupà de retenirlo, hagué de cercar fòra de Mallorca'ls medis de consagrarse fructuosament a la seva vocació. Aquest cambi de domicili, per l'Oliver va ser una ventatja, perque sols a un gran centre hont l'activitat intelectual tingués decorosa recompensa, podía realisar el séu destí; però per nosaltres va ser una desgracia. No basta que subsistexin els vincles del afecte. La influencia

directa dels homes ilustres en el país hont residexen es un factor de cultura, un element de vida y de riquesa espiritual. Es clar que sería absurda la pretensió de lligar al campanar nadiu els homes de vàlua escepcional, però es de plànyer qu'un darrera l'altre vagin expatriantse pel sol motiu de que la seva terra no té per ells un bocí de pa. ¿Per ventura no va ser un benefici per Mallorca que D. Joseph María Quadrado se passàs aquí la vida? Es trista la emigració dels braços, y més trista la emigració de les inteligencies.

Jo som un dels que més se dolgueren del buyt que va dexar entre nosaltres En Miquel S. Oliver. Era antiga la nostra intimitat, sostinguda per la similitut d'aficions. Ens veyem sovint en el passeig, en el teatre, en el séu despaig de la redacció, en les tertulies de casa meva ò en qualque centre artístich ò literari. L'Oliver era un gran conversador; sabía escoltar y li agradava que l'escoltessin; esmaltava'ls coloquis ab acudits y anècdotes gracioses; retreya improvisadament escenes y figures típiques de la vida local ab el colorit y la vivesa que resplendexen en els séus articles, ò discorría ab elevació sobre assumptes d'interès públich. Són inoblidables les vetllades de la *Sala Beethoven*, petit cenacle hont els concurrents, agermanats per l'ideal comú, ens entregavem al pler de la mútua comprensió, més codiciable que la gloria. Allà dedicarem un banquet al Oliver per celebrar el bellíssim discurs llegit aquí mateix el dia 31 de Desembre de 1897, en la procla-

mació del *fill ilustre* don Marian Aguiló. Però rès anyor tant com les jornades de comunicació ab la poesía viventa de la naturalesa, les excursions a Vall-demossa, Lluch, el Gorch Blau, Sant Tem, Sóller, Fornalutx, Pollensa, Banyalbufar, en companyía del Oliver. Llavors sí que li veyem vessar de l'ànima y dels sentits el goig de viure y la passió per la seva terra. Les impressions de Miramar, que mólts de vosaltres conexerèu, jo les hi vaig sentir en presencia del maravellós paysatge, temps abans de convertirles en pàgines delicioses.

Arribat a Barcelona, l'Oliver entrà de Secretari a la oficina del *Atenèu Barcelonès* y de redactor al *Diario de Barcelona*. Poch després, el nou propietari li encomanà la direcció; y una experiencia no gayre llarga va demostrar que l'esperit del Oliver, conciliable ab la tradició del periòdich, no s'avenía ab el temperament del propietari. D'aquí vingué una crisi que donà per resultat la sortida del Director, al qual seguí la majoría dels redactors: Maragall, Amengual Masriera, Bassegoda...

El séu prestigi s'anava extenent y consolidant. La seva firma representava un valor massa insubstituible, per que les més poderoses empreses de publicitat no's disputessin la seva adquisició. Va entrar per la porta gran a la redacció de *La Vanguardia*. Al principi no figurava com a director; més tart no's pogué excusar d'esserho de fet y de nom, però des del séu ingrés en el periòdich, may dexaren de transparentarshi'ls perfils lluminosos de la seva persona-

litat. Y'ls apremis d'una labor tan absorvent encara li dexaven temps per satisfer les comandes d'altres publicacions de Madrid y Barcelona, y complir compromisos editorials que posaven a prova la seva fertilitat inestroncable.

L'Oliver era dels pochs que poden convertir en llibre la materia destinada als diaris, ordinariament esfulladissa, y es que apart del atractiu de forma, inseparable de les seves pàgines, figurava per dret propi entre'ls qu'ell anomena «espectadors de lo actual *sub specie æternitatis*». Els aplechs *Entre dos Españas*, *Los españoles de la revolución francesa*, *El caso Maura*, y'ls sis volums de la sèrie *Hojas del sábado*, últimament publicats, oferexen seleccions fetes ò dirigides per l'autor de la riquesa dispersa en les columnes dels periòdichs.

Les fonts d'inspiració y'ls aspectes de la seva activitat mental, eren tants com les seves aptituts. «Política, filosofía social, literatura, historia dels períodes revolucionaris, descripció de coses y llochs, recorts de la seva terra. figures, emocions, divagació, controversia»... Ara gira'ls ulls enyoradissos cap a Mallorca; ara segueix els passos de Ramon Lull a Miramar y a Randa; ara acompanya'l poeta Moratín a París, els dies del Terror, ara explora les derivacions del llevat que fermenta en la herencia ideològica de Rousseau; ara desentranya la psicología del poble espanyol y la dualitat d'esperits que's disputen el domini peninsular; ara contempla les belleses ò estudia l'ascendencia ò combat els vicis y degene-

racions del séu poble; ara's preocupa dels problemes nacionals, examinantlos a la claror sinistra de la guerra europea; ara dibuxa magistralment semblances d'homes ilustres; ara es el pensador, ara'l crítich, ara l'artista, ara'l patrici, ara'l ciutadà del món... Y essent tan diversos els punts de vista, els temes y àdhuc el to y la manera de tractarlos, me sembla veure en el fons de la seva obra la unitat de conciencia, com si diguessim, la llum central que's transparenta en totes les imatges d'un llanterna poliédrica.

Ja hem vist com de la producció castellana del Oliver n'hi hà venturosament dipòsits prou copiosos per donarne idea. Manca citar un altre llibre que s'imposa a la nostra simpatía y es per cert un testimoni contra'l tòpich tan repetit sobre l'ús de la llengua materna. «Oh, diuen, quina llàstima qu'En Verdaguer, En Maragall, En Guimerà y En Costa, tan dignes d'universalisarse,'s tanquin dins les fronteres limitades del llenguatge regional!» Donchs aquí tenim l'Oliver, gran escriptor bilingüe y autor d'una *Vida y semblanza de Cervantes*. Jo, desprès de llegirla ab delectació, vaig cercar a veure què'n dirien els periòdichs de Madrid. Rès; un silenci absolut. ¿Quína ventatja tregué l'autor d'haver escrita la més saborosa biografía de Cervantes qu'existeix en llengua castellana? No es qüestió d'idioma, es que, com diu D. Francisco Rodriguez Marin, Acadèmich de la Espanyola y Director de la Biblioteca Nacional, publicar llibres que no duguin el *marchamo* de l'aduana literaria madrilenya, es casi dexarlos inèdits.

Un amich y admirador del Oliver tan inteligent y actiu com En Francesch Matheu, està preparant l'aplech de la producció catalana. Parlèmne un poch.

De la prosa dialectal del setmanari *La Roqueta*, ja n'he feta alguna referencia, y si'l temps ho permetés sería curiós fixar el matís, entre irònich y sentimental, que representa l'Oliver en la familia, per dissort extingida, dels nostres inoblidables costumistes. A més de *L'Hostal de la Bolla*, graciosa noveleta publicada a la Biblioteca de «L'Avenç», juntament ab *La Ciutat de Mallorques*, primera part de *L'Illa daurada*, merexen lloch en les antologíes de literatura popular, altres articles, models de vivesa còmica temperada per una certa pietat humana. Hi hà un humil personatge de barri, el *Colomista*, que no se m'ha esborrat de la memoria d'ençà que, fa mólts anys, vaig ferne conexensa.

L'any 1897, l'Oliver llegí'l Discurs de gracies, com a Mantenedor, en els Jochs Florals de Barcelona. Es una pàgina de fèrvida eloqüencia que marca en la historia del certamen un dels moments culminants, y en la vida literaria del Oliver una victoria definitiva. La doctrina del renaxement, en tota la seva trascendencia, no havía trobada una expressió tan calorosa y lapidaria. El mateix dia, ho recordo bé, arribaren a Mallorca'ls ecos del entusiasme que havía despertat, y quedà consagrada per a sempre la reputació del jove compatrici. Permetèume citar no més els mots finals: «¿Què hi val la noblesa dels mots triats pels humanistes, contra la força difusiva

de la parla propia? ¿Què hi valen l'escarni de la ignorancia, los desdenys del burocratisme, la estulta calificació de *dialectes?* Que ho fos y tot; que li manquessin les obres capdals de la nostra literatura... y ni axò bastaría per allunyarnos d'ella. ¿No hi hà un exemple altíssim de la exaltació d'exes parles, encara les més rònegues y humils, si un ideal les encén y reanima? El món va ser transformat pel Cristianisme, y'l primer instrument d'exa transformació fou, nó un gran idioma d'Academia, sinó una pobra barreja sirio-caldayca, mal mirada de tots. En eix dialecte tingué Deu son col·loqui ab la humanitat rejovenida y batejada en foch y en sant esperit; en eix dialecte brollà'l riu immortal del sermó de la montanya».

Mentres ve l'anunciat aplech de prosa catalana, citaré de memoria, no sense perill de sensibles omissions: Primer. Els discursos llegits per l'Oliver ab motiu de presidir els Jochs Florals de Barcelona, Lleyda, Palma y altres regions; els treballs com a membre de la Secció Arqueològica en l'Institut d'Estudis Catalans, y'ls articles en la *Ilustració* y altres revistes, entre ells *Les flors del silenci,* que a judicar pels capítols coneguts, prometía esser la exquisida idealisació del ambient insular, com un cristall diàfan hont l'autor abocava la quinta essencia de la seva espiritualitat. Segon. El discurs inaugural que ab el títol *El fet y la idea de la civilisació* va llegir com a president del Atenèu Barcelonès, pel Desembre de 1917, manifestació intelectual de les més in-

tenses que han enaltit la tribuna de la docta casa. Tercer. El llibre *Catalunya en temps de la revolució francesa,* qu'es un de tants estudis sobre'l período predilecte de les seues excursions històriques. Ab motiu d'aquest llibre l'acusaren de *sentimentalisme conservador;* peró ell bé's va saber defensar. Realment l'Oliver, més per qüestió de nirvis que de principis, era poch amich de bullanga, desordre, pertorbació del ritme harmònich de la vida social, bé vingués de la dreta bé de la esquerra. No acceptava la immolació de la humanitat present a benefici de la humanitat futura, ni veya clar tal benefici. Y si examinant ab ulls humans, ab independencia del criteri polítich, aquell procés horrible, no sabía veure en la guillotina l'instrument quirúrgich que talla la cangrena, ni tan sols l'instrument de la justicia popular ni del deliri demagògich, sinó la institució de la crueltat organisada en forma de tribunals que condemnen y butxins qu'executen com a funcionaris del poder... els que compartim la seua repugnancia y la compartiriem des de qualsevol posició doctrinal, no hem de reconèxer el dret de bescantarla en nom de la imparcialitat històrica ò'l sentiment de la grandesa èpica.

L'Oliver, com autor de versos no era sols un diletante, segons ell se titula, era un poeta llegítim; y si bé en les seves excursions pel regne de la bellesa poètica, no solía passar de les vessants, hont s'asseya dolçament, li sobraven forces per enlayrarse als cims. Ho revelen el càntich *Montserrat,* plè d'unció

y solemne melodía; les gentilíssimes estrofes *Liberta blanda*, inspirades per una antiga inscripció sepulcral, els Sonets hont defineix plàsticament els grans genis de la música, y altres poesíes. La qualitat dominant es la elegancia: limpidesa y precisió de conceptes, matisos clars, harmonía, tendresa, predilecció per les imatges y reminiscencies de perfum senyorívol. Abunden els aspectes anecdòtichs. La claror estiuenca de la seua fantasía es com la llum de Mallorca qu'acusa tots els perfils y acosta'ls darrers termes. Es una viva llàstima que les obligacions quotidianes no li dexessin aprofitar ab més insistencia la seua força per marcar damunt la obra madura'l séu caràcter, no li consentissin aquell vagabundatge del pensament, aquelles hores de peresa fecunda necessaries per que la inspiració fermenti.

En el volum de *Poesíes* del nostre Oliver no figura una preciosa narració digne d'especial recort. L'autor l'havía concebuda contemplant en la quietut de la biblioteca un vell pergamí, ab les seues inscripcions en llengua catalana, la seua cenefa blava y groga, les seues banderes policromades, les seues roses dels vents. Era la famosa carta de Gabriel de Valseca. El poeta sentí «alçarse en tumulte dins la imaginació el món ja disolt d'aquella febre nàutica y mercantil representada pels exploradors agosarats», precursors de Vasco de Gama y Cristòfol Colom. D'aquells ocis inoblidables va sorgir la *Llegenda de Jaume'l Navegant*, hont la intuició poètica s'uneix al sentit arqueològich per imprimir a la de-

licada crònica rimada el colorit de la vida medieval.

L'any 1916 En Miquel S. Oliver va guanyar el premi Fastenrath en els Jochs Florals de Barcelona pel séu volum de *Poesíes*, y casi al mateix temps, el premi oferit pel periòdich *A B C* al millor article sobre'l *Quijote*. Mallorca prengué ocasió d'aquest doble llorer per dedicarli un artístich pergamí ab nombroses firmes d'amichs y admiradors. Com sia que jo'm trobés a Barcelona, vaig esser l'encarregat d'entregarli l'obsequi, qu'ell va pendre ab mà tremolosa y va agrahir ab veu velada per la emoció. Bastava que'l tribut vingués d'allà hont venía per tenir als séus ulls el privilegi d'un present maternal.

Un altre merescut homenatge va consistir en la edició del llibre *El caso Maura*, per suscripció popular. L'autor en el pròlech aludeix a una solemnitat política de gran concurrencia hont qualcú va ferse eco de la obligada reconexença que'ls amichs d'En Maura deviem a un escriptor, sense lligam polítich ab nosaltres, que volgué esser campió de la justicia atropellada per les passions sectaries dels uns y la tebior dels altres, donant una prova més de que l'esperit regional que l'Oliver encarnava, es escola de sinceritat y patriotisme. No'm toca a mi en la ocasió present insistir en aquest tema.

L'Oliver, com a home, realment no té biografía. Bon fill, bon pare de familia, bon ciutadà, bon amich, incapaç de negar un socors a qui l'hi demanés, anch que'l despreniment el reduhís a la matexa necessitat que socorría: y axò es tot. Es en la comu-

nicació escrita ab el séu públich hont resplendeix la seva íntima virtut. Faltava una prova personal y directa, y vingué tràgicament en la seva darrera malaltía. Jo he parlat ab persones, sobre tot alguns metges amichs, que'l visitaren, esforçantse per aliviarlo, y exien edificats y maravellats pel gran exemple de resignació y fortalesa que donava'l pacient, sota'l pes del dolor, ab la clara conciencia de que la mort anava invadint poch a poch la seva carn baldada y erta. Era un martiri de setmanes y mesos, y arribà un dia que'l malalt feya una frase humorística, observant qu'en el séu còs ja sols la testa funcionava. Y sempre mantingué la compostura y la serenitat, comentant sobriament els avenços de la fatal condemna, y no consentint que'l séu mal fos l'únich tema de les converses, perque prou comprenía'ls esforços que havien de fer els circunstants, per no rendirse a la emoció.

En Miquel S. Oliver morí cristianament el dia 9 de Janer del any que acaba avuy.

La varietat d'aptituts y'l nivell excepcional en cada una fa difícil reduhirles a una fòrmula concisa. Si m'obliguessin a definir ab una sola frase la personalitat del Oliver, jo diría: *Vir bonus dicendi peritus*, però aquest calificatiu podría acceptarse com a genèrich, nó com a nota individual. Obríu per hont se vulga qualsevol dels llibres, y no trobèu ni un passatge que no encativi l'atenció, obligantvos a seguir la lectura. Es la monotonía de la excelencia. Us ensenya, us fa pensar, us fa sentir, us afalaga la

imaginació, us assoleya l'ànima; y tot quant diu, parli de lo que parli—art, literatura, política, historia, contemplació, ensomni,—té'l to franch y lleal d'una enlayrada confidencia. May, ni un sol moment, sospitèu que la manía de singularisarse'l meni per camins tortuosos. La seua ploma llisca suaument sense cruxir en persecució dels efectes aguts. Es l'home confiat, que no's tanca dins sí mateix ni rebutja influencies aprofitables, y sovint a les idees propies uneix l'empelt de les idees adoptades, fentles florir ab vida nova. Es l'home d'esperit penetrant, organisme sensible a totes les imatges y totes les vibracions, el pensador que medita honradament sobre'ls problemes de la patria y de la humanitat, el poeta que nimba d'ilusió les belleses vistes ò somniades, la inteligencia que reflexa com un mirall clarissim les impressions rebudes, el cor que s'apassiona per les causes nobles; en un mot, es l'escriptor en l'alt sentit de la paraula, es a dir la suma, el conjunt harmònich de les qualitats morals y intelectuals, que per manifestarse té al séu servey, en grau extraordinari, la potencia d'expressió.

MIQUEL COSTA Y LLOBERA

DISCURS LLEGIT EN LA SALA DE SESSIONS DEL EXCM. AJUNTAMENT DE PALMA EL DIA 31 DE DESEMBRE DE 1922

Conta Herodot en la seua vida d'Homer, anomenat un temps Melesigeni, que'l patriarca de la poesía grega navegà en la seua joventut des d'Esmirna fins a les costes d'Hesperia. Aquest passatge sugerí al autor de *La Dexa del geni grech*, l'argument de son bell poema. Homer desembarcà a Mallorca; una tribu artanenca'l condempnà a ser entregat viu al Deu de les cavernes: la sacerdotessa Nuredduna, personificació del foch sagrat de la raça, el salvà de la mort; y la lira de Melesigeni va quedar abandonada y oculta dins la còva d'Artà. Segons aquesta simbòlica narració, el geni helènich habita en les entranyes de Mallorca.

Axí dins tes entranyes reténs, Illa daurada,
la eterna lira grega dels genis envejada,

dó del antich monarca dels ideals cantors
a la flor de ton poble. . . . .

La llegenda hauría de tenir una segona part. La lira del rapsoda fugitiu romangué ignorada y muda per segles, fins al adveniment del poeta cridat a recullirla: En Miquel Costa y Llobera.

El sentiment helènich banya des d'un principi la obra del egregi cantor, alumne y consanguini de grechs y de llatins. Més qu'en els llibres, el begué en l'ayre que respirava: més qu'en el tracte ab els grans autors, en la contemplació de la naturalesa. Ternelles y la Vall d'En Marc'h, els pinars y'ls cingles, la costa brava, el mar y'l cel de la Illa, foren els séus confidents.

Criat als pits de la musa clàssica, exa saludable nutrició, lluny de modificar el séu temperament nadiu, l'immunisà contra influencies extranyes que poguessin apartarlo del centre natural y de les fonts genuines de la seua inspiració.

La dificultat de complir encàrrechs com el que vaig rebre del Ajuntament, consisteix a voltes en que'ls títols del home ilustre al qual homenatjam, tot y essent positius, no's presten a una fàcil definició, y altres vegades, en que per la seua matexa notorietat, resulta quasi bé impossible d'afegir al judici general una nota nova. Tal es el cas d'En Miquel Costa. La seva figura ressalta sobre un fons de llum visible a tothom, y no hi hà dubtes ni ombres ni regatetjos que oferexin als séus admiradors ocasió de

combàtrels. La seua popularitat no fou tan extensa com se merexía, mes hontsevulla que arribés la seva obra, que sols demana per esser compresa un poch d'elemental cultura, s'imposà totduna al regonexement immediat y definitiu, per damunt totes les tendencies y les rivalitats y les tebieses d'una crítica que a l'hostilitat no s'es agosarada may, però a voltes ha fet massa ús de la sordina. En Costa en la seua labor literaria no encepegà ab altre inconvenient que ab el que's derivava de la seua precocitat. Quan d'un salt s'arriba al cim, ja no es possible remuntarse. Per axò, el gran poeta que als vint anys escrigué *Lo pi de Formentor,* hagué de reduhir el séu esforç a mantenirse a l'altura conquistada.

El séu fort alè no's discuteix; no hi hà diferencies essencials en els caràcters distintius que lectors y crítichs atribuim a la seua personalitat. Les divergencies nexen, en tot cas, de no enfocarlo sencer sinó en qualcuna de les seues fases y a la llum d'estacions diverses, com si un el retratés de perfil y l'altre de front, un de jove y l'altre en la edat madura. La crítica d'antany peca una mica de minuciosa; en cambi, la crítica moderna tendeix a lluhir la seua perspicacia en la troballa d'una nota sintètica hont s'encloguin tots els aspectes del autor que defineix, violentantlos sovint per tal de reduhirlos a la pretenguda unitat, y d'aquí ve que'ls judicis són substancialment els matexos, però aparexen disconformes en les fòrmules adoptades. Per exemple, s'ha dit d'En Miquel Costa: *es la voluntat de la forma*,

frase que no dóna la clau de la seua poesía en conjunt ni de les seues més altes qualitats, sinó tot lo més de sos feliços assaigs mètrichs, especialment dels introduhits en les *Horacianes*. Y aquests assaigs no representen més que un luxe subaltern en la obra del poeta, sempre de forma perfecta, y no per opció deliberada, sinó per intuició y sentiment. La voluntat de la forma es comuna a tots; la possibilitat de conseguirla es privilegi d'uns pochs.

Dia 5 de Març de 1854 nasqué en la casa payral d'un distingit propietari de Pollensa son primogènit Miquel. Ja en la infantesa, orfe de mare, es senyalà per la bondat del séu caràcter, son clar enteniment, els séus hàbits apacibles y les seues piadoses inclinacions. Aquell infant estava destinat a ungir els horisonts familiars ab el crisma de la suprema idealitat poètica.

Va seguir ab aplicació y compostura'ls cursos del batxillerat, com alumne intern al colegi del Institut Balear. obtenguent les notes millors y no pochs diplomes acadèmichs. Aleshores es distingía per la inalterable correcció de la seua conducta, la seua afició a la solitut y una certa reserva senyorívola que'l mantingué a distancia d'esvalots y entremaliadures y prengué als ulls dels séus companys una lleu apariencia de desdeny. No era desdeny ni esquivesa, sinó íntim sentiment del decor, repugnancia invencible per tot lo que fos incontinencia ò desafinació, inclús els planys inofensius, propis de la sanch jove. Va córrer entre'ls escolars el rumor de

que portava silici, lo qual, sia veritat sia llegenda, es una prova del fervor religiós que li atribuien, revelat en les seues habituts quotidianes. Ab alguns companys com En Joan Rosselló y En Joan Lluís Estelrich, va contreure una amistat inalterable, mantenguda per l'afecte y la similitut d'aficions. Aquesta intimitat va posar als dos amichs (y més envant a N'Antoni Rubió) en possessió d'una copiosa correspondencia epistolar, rica en primors literaris y en expansions que tenen el valor de preciosos documents psicològichs. En ells es transparenta l'ànima d'En Miquel Costa com al fons d'una diàfana corrent: tristeses, defalliments, entusiasmes, lectures, impressions de viatges...

Un mentor inteligent y bondadós, el séu oncle'l metge don Miquel Llobera, endevinant les seues dots, li franquejà la seua llibrería y'l posà en comunicació ab el geni de les montanyes riberenques, hont l'adolescent «s'inicià, astorat, en els misteris d'abims y cavernes», y cercà'l niu de l'àguila marina y arribà fins a les còves, alberch de la foca. Tot allà li ensenyava poesía; els boscatges, les penyes, els vergers amagats, el lliri silvestre de la platja, el voltor, la fontana, l'enorme cetaci entrevist damunt les aygües; «tot en notes vibrants y colorides li compongué'l gènesis del art». Axí ho declara en els versos *A un poeta ignorado*, el qual no era altre que'l séu venerable parent.

Mas, ¿quién aquí me revelara el culto

de la musa invisible de estos montes?
¿Quién, si no tu, poeta que, ignorado,
lo comprendías en silencio grave?
Por ti el supremo hechizo de natura
todo mi ser compenetró. Tu mano
puso en las mías los augustos libros
en que grandes videntes imprimieron
la belleza inmortal. . . . . . .

En Miquel Costa durant alguns anys estudià lleys, de primer a la Universitat de Barcelona y després a la de Madrid. Des del principi s'afilià al catalanisme literari, y en els intèrvals dels séus estudis, seguits ab una desgana que'l séu bon desig no arribava a vèncer, compongué'ls primers versos que foren públicament coneguts y admirà als inteligents ab la seua ràpida ascensió, des d'*Amor de Patria* y *El Claper de gegants* a les vuyt estrofes immortals que donaren a *Formentor*, nom obscur d'una heretat, la categoría dels noms augusts.

En aquest temps es nota ja que'l nostre poeta, sense fal-lera de singularisarse, constitueix un cas aillat dins la gran familia catalana. No compon romansos històrichs, ni polsa'l llaut trobadoresch, ni desenrotlla'ls temes de moda entre'ls concorrents als tornejos de la gaya ciencia. Sols en *La primera llàgrima*, premiada ab accèssit, recorda l'ambient dels Jochs Florals. Guarda gran consideració a n'En Marian Aguiló, En Joseph Lluís Pons, Mossèn Verdaguer, Mossèn Collell, En Ramon Picó y altres

mestres prestigiosos; però'ls séus penats vénen de més lluny y no suplanten la seua personalitat sinó que l'ensenyen a afirmarla.

L'actual generació's vanta d'haver pulimentat y ennoblit la poesía catalana per ferla presentable als ulls de la Europa intelectual. Tal avenç serà cert respecte d'altres; en quant a n'En Costa no ho es. En Costa nasqué a la poesía tan pulcre y tan europèu com el més punticomat y docte dels noucentistes. Es va adelantar al període inicial de la renaxensa pel séu caràcter d'amplitut humana, perfectament harmonisable ab l'arrelament en el solar nadiu.

En Costa no era just al llamentar la esterilitat dels anys que passà a Madrid. Es cert que no va arribar a graduarse d'advocat, però poesíes com *L'Harpa, Miramar* y qualcuna altra, més importants que la seua frustrada llicenciatura en jurisprudencia, bastarien per a donar a la cambra d'estudiant hont foren compostes cert interès històrich.

A Madrid el nostre estudiant no's retrèu d'assistir a les honestes manifestacions de la vida intelectual, artística y mondana. Aplaudeix a Tamberlik en el *Real* y a Lujan y Riquelme a *Variedades;* concorre als concerts de Monasterio y a les estrenes del Echegaray; escolta a Castelar en el Congrés, a Moreno Nieto en l'Atenèu, a Valera en la *Institución libre de enseñanza.* Y es curiós de veure com un jove d'impressionable sentit estètich, de sanch propensa a la flama del entusiasme, es creua ab tota mena d'atractius y tentacions, en plè bullici cortisà,

sens que la ombra més lleu enteli la seua puresa de costums ni la immaculada castedat de la seua ànima.

Renuncià a seguir els estudis universitaris, àrits per ell com una escursió al través d'un ermot pedregós, y va quedarse a Pollensa, resignat a les monòtones funcions de propietari rural. No comptava ell ab la perspectiva de tasques tan ingrates com es ara la redacció de les Ordenances municipals y altres de semblants, a les quals se'l va associar ab la creencia de que aniría preparantse a les altes investidures polítiques. Es sentía incomunicat y pres en les estretors d'un ambient social que l'oprimía. «Oh! aquests llochs hont sols es sent tocar de mort y malparlar dels vius!» Llegèxis la seua poesía *Defalliment*, una de les poques de cayent melangiós:

Com la llarga acompanyada
d'un mort, que passa endolada
tot callant,
axí mes hores perdudes,
també endolades y mudes
van passant.

. . . .

Ni un aucell ni una floreta,
ni'l verdejar d'un herbeta
dins l'hort meu.
Ma vida està desolada,
com a vinya espampolada
y entre neu.

Ell creya no servir per al món, y motius humans coincidiren ab els estímuls de la seua vocació religiosa. En la seua ànima germinava'l designi que anà madurant lentament fins a convertirse en resolució intrencable: prepararse a consciencia pel sacerdoci.

Hi hà entre Pollensa y Formentor un tirany al cayre del abim, al colze d'un penyal inclinat sobre'l mar. En aquell senderol es deturà En Miquel Costa per girar els ulls enrera, ab grave y retenguda emoció, y despedirse del escenari que va unit per sempre més a la seua gloria. Al cap de pochs dies emprengué'l viatge a Roma, deslligat per complet de preocupacions literaries. Y mentres tant, els séus amichs preparaven la edició del llibret de *Poesíes* que sortí a la llum en 1885.

En ell ja hi es el poeta en tot l'esplendor de sa potencia lírica y en plena posessió del séu art. Les poesíes no eren noves pel cenacle d'amichs que les haviem jutjades y admirades una per una abans d'esser impreses. L'aparició del llibre, rebut ab general aplaudiment, fou celebrada per nosaltres com un triomf de que tots participavem, y les nostres veus jovenívoles tengueren al manco'l mèrit de la prioritat. Es per axò que'ns fa gracia veure que qualque energumen, d'aquests qui esgrimexen els llorers d'un home ilustre, servintsen a manera de verdanchs per desfogar inquines, descobrexi ara'ls títols d'En Costa y's quedi mirant al séu entorn ab ayre de repte, com si esperàs la contradicció. Tentats ens sentim de dirli: ¿Quín descobriment es aquest? ¿Quí,

sinó'ls vells amichs d'En Costa, vos ha ensenyat a conèxerlo?

Tench a gala (y no's prengui a mal qu'ara ho recordi) haver sigut dels primers en escometre ab entusiasme la volada aquilina del poeta, en tres articles improvisats a la redacció d'un diari. No tenen més interès que l'haver iniciat en forma inhàbil, però categòrica, els conceptes que de veus més autorisades alcançaren la definitiva consagració. Permetèume de treuren alguns fragments.

«Si jo afirm que dèu esser senyalada ab caràcters de llum en els anals de Mallorca la data d'aquesta publicació *(Poesíes)*; si asseguro que tal poesía es digna de Víctor Hugo en ses hores més clares, y que aquesta podría esser de Schiller y que aquesta altra recorda a Manzoni, tal volta semblaràn hiperbòlichs els meus judicis. Axò'm mou a dur aquí unes paraules que figuren al front de la *Oda a Horaci* en el *Horacio en España* d'En Menéndez y Pelayo. Diu axí:

«La inspiración más alta que la musa catalana debe a Horacio es, a no dudar, la siguiente oda, tan ràpida y tersa en la forma y tan latina de pensamiento, obra de un joven poeta mallorquín de los más verdaderamente líricos que yo conozco en la actual generación española. No temo decir que ni en Carducci, ni en ningún otro de los neoclàsicos italianos hay una oda sáfica más pura y acicalada que ésta».

«Es efectivament encisadora; y axò qu'En Miquel Costa està. per les seues idees y sentiments,

mólt lluny del esperit qu'informa la escola pan-greco-llatina. Per axò mateix tal vegada, extremant més de lo just la seua escrupulositat, prengué a mal qu'En Menéndez y Pelayo la transcrigués, y no l'ha volguda incluir en la colecció. Fóra, simplement, una mostra de que En Costa hontsevulla que's posi es sempre dels primers. Polsa'l psalteri a honor d'En Verdaguer, y s'alça a l'altura del autor dels *Idilis* y *Cants místichs;* punteja per jòch la lira horaciana, y fa la competencia als mestres que s'han passat la vida en l'estudi de la bella antiguitat, y en ella han begut casi exclusivament llur inspiració».

«L'actual renaxement literari tracta de retornar a la nostra llengua l'antiga unitat, netejantla en lo possible d'impureses y adulteracions. A la obra d'unificació y neteja no tots hi han contribuit ab el mateix acert, ressentintse alguns d'arcaisme afectat, altres d'excessiva afició a la parla vulgar, altres d'un retorn violent a lleys gramaticals en desús, ab rigidesa que recorda'l *summum jus summa injuria.* Y també en aquest punt es el nostre poeta model de bon sentit. La seua fraseología culta y depurada, es alhora senzilla, y's fa entendre de tots els que no avorrexen el llenguatge restaurat fins al extrém de fingirse més ineptes del que són».

«Té En Miquel Costa exa força que regeix la fantasía sens oprimirla, mantenintla subordinada a l'altesa de la reflexió y'l sentiment, eix equilibri de facultats que's fonen y compenetren al calor de la inspiraciò, engendrant la obra poètica pura, ilu-

minada y completa ja quan neix. D'aquí vé lo alat y brunyit de les estrofes: la severa y artística proporció. May l'excés de llum perjudica la netedat ideal del dibuix; may l'excés d'harmonía confon y ofega la melodía».

«Hom no sab, quasi, ab el llibre a la mà, per hont obrirlo. Més fàcil es senyalar deformitats que no belleses. Ni la bellesa es definible, ni lo bell es analisable. Cal jutjar per impressió. En và intentariem explicar la formosura d'una fisonomía, pels trets que'ns sugereix l'admiració. Resultarà que ab trets iguals podría no haverhi tal formosura».

«Hi hà homes de talent artístich que representen ab acert el paper de poetes. No es axí En Costa, el qual si no tengués el foch sagrat, el *quid divinum* qu'anomenam estre, fóra incapaç de suplirlo ab habilitat».

«Si anessim a escollir, vendría qu'hauriem copsada la meytat del llibre, y'ns dolría la preterició de l'altra meytat. Un sol vers recordo:

Per clubs y diaris obliden sos néts

que dit per altres no m'hauría impressionat, però que'm sona com una desafinació entre'ls versos d'un cantor tan exquisit, que's prodiga poch perque a la seua delicada organisació repugna lo que no sia l'or de la poesía, nèt d'impura lliga. Les mans de la seua musa, virginals y blanques com la escuma, no to-

quen objecte que no sia adequat a la seua alta gerarquía».

«Quan cantà *La Vall, Diada de Juny, Amor de patria*, ja li somreya la poesía amorosament; poch temps després, quan

suspès entre cel y terra,
sobre'ls abismes del mar

sorprèn la naturalesa en sos moments de transfiguració sublim y troba notes dignes d'ella, ja la poesía, la «reyna blanca dels séus somnis» li ha obert de bat a bat les portes dels séus dominis».

«Aquest perfum que munta del místich verger de l'ànima «hont brolla la font de la vida, hont s'obri lo lliri d'amor»; aquesta mena de solemnitat que'ns dexa pensatius y absorts després de la lectura; aquest misteri que no es la nubolositat de les idees mig formades, sinó'l misteri dels horisonts en que's banyen les altures: tot axò y mólt més que no encert a explicar trobam en el llibre del nostre poeta».

«Ell s'inspira ordinariament en lo etern y universal: descriu admirablement, però no per descriure. La seua contemplació's resol en himne, hont esplaya l'aspiració de l'ànima al infinit. Es remunta del riu a la font, de la creació a la divinitat creadora. Com el vianant de Longfelow, sembla portar escrita en la seua bandera una paraula sola: *Excelsior.*»

Axò vinguí a dir en sustancia fa trenta set anys.

Tal vegada ara rahonaría més lúcidament la meua convicció: però la meua convicció no ha variat.

La obra posterior del poeta revela aptituts noves que consoliden la seua reputació incommovible. Alterant una mica l'ordre cronològich per agrupar els llibres catalans de la primera serie, citaré els assaigs lírich-narratius *Del agre de la terra* y *Tradicions y fantasíes*. No foren tan celebrats com la flor de la seua inspiració jovenil. En Miquel Costa's mantingué sempre al marge de la vida, sense participar íntimament dels séus suchs agrosos, y li mancà quelcom d'exa malicia reflexa que supleix la experiencia personal per dibuxar caràcters y dramatisar els assumptes humans. Mes, el poder evocatiu, l'animada tonalitat en la pintura d'episodis històrichs y llegendaris, el candor genial ab que recollí de llavis de la musa popular faules y tradicions, l'encís de la gracia ingènua y apacible junt a l'habilitat d'orfebre de la rima posada al servey de la senzillesa, bastarien per a situar al autor en primera línia.

Coneguí de jove una ilustre dama, de cabells argentats, que sabía filar llí y entretenir les vetllades donant als temes del folklore local, expressió pulquèrrima al abast dels infants. Quelcom d'exa aristocràtica llisor brilla en el llibre d'En Costa, ultra la mestría ab que entretexeix els trets populars ab els de propia invenció. Joyes com *La ribera de canten y dormen*, *La dexa del geni grech* y la bellíssima balada de *Na Ruxa-Mantells*, serien executoria suficient d'un pros de les lletres.

El poder de l'harpa té un origen semblant a una de les *Meditacions* de Lamartine. Com sia que la titulada *Le desespoir* hagués impressionat tristament la mare del poeta, aquest, a manera d'antídot, compongué *La providence à l'home*. Axímateix En Miquel Costa, en les admirables estrofes de *L'Harpa* simbolisà la incertesa dels destins reservats al renaxement català, lo qual va fer als séus amichs de Catalunya una certa amargura que l'autor es proposà desvanèxer, contestant a la melancòlica interrogació de sa primera poesía, ab un'altra de confiat optimisme, menys espontània, però, en el fons, sincera.

En Costa va passarse cinch anys a Roma, estudiant a la Universitat gregoriana. Pel Setembre de 1887 rebé'l sub-diaconat, y en l'Abril de 1888 el Diaconat, en la Basílica de Letran. El mateix any es llicencià en Teología y s'ordenà de prebere, pensant, no sens tristor, que s'acostava'l terme de son estatge en la ciutat eterna.

Ya por un lustro en su recinto clàsico
Roma la grande dilató mi espíritu,
y en la suprema universal basílica
ciñóme el sacro cíngulo.

¡Adiós, Italia, adiós! Desde tus márgenes
ni un suspiro me sigue ni una lágrima;
mas, al dejarte, los afectos íntimos
vibrar siento en el ánimo.

Aprofitava les vacances per visitar, incògnit pelegrí, les comarques y ciutats italianes: Nàpols, el Vesuvi, Pompeya, Milan, Florencia, Gènova... El llach de Como banyà la seua ànima «en serenitat paradisíaca»: en la «docta penombra dels séus pòrtichs» l'acollí Bolonia; Umbría li contà sa mística llegenda; «la regina oriental del Adriàtich li revelà sos misteris; en les cascates del Anio, vora'l temple de la Sibila Tiburtina, va recobrar la seua musa, y sols al silenci dels marbres confià les notes de la seua lira.

En la seua colecció de *Líricas*, publicada'l 1899, sobressurten els temes italians, tals com *Ruinas, En la celda del Tasso, Ante el Moisés de Miguel Angel, Adiós a Italia;* y no es aventurat d'atribuir a alguns dels séus cants la perennitat dels magnes assumptes que interpreten.

Huellas no dejó en tí, mas en mi déjalas
hondas tu númen...

escrivía mentre s'anava allunyant del litoral ligúrich. Considéris en efecte, la maravellosa fecundació que rebría del contacte ab la terra que vingué a esser la seua patria espiritual, un poeta d'imaginació banyada en llum partenopea, que anys abans d'instalarse en el solar del geni llatí ja li havía begut els alèns. Basti citar, com exemple de l'anticipada compenetració, el *Nocturno,* deliciós idili franciscà,

y'l magnífich sonet *Miguel Angel,* medalló esculpit en bronze.

Entre les poesíes inspirades pels recorts y monuments de la ciutat eterna, cap de tan excelsa com l'himne *En las catacumbas de Roma.* Recordèmne al mens dues estrofes:

Quizá a deshora el huérfano,
la viuda solitaria,
junto a reciente túmulo
dejaban su plegaria
en fresco ramo o trémula
lucerna sepulcral.
Susurro cual de espíritus
la gran quietud tenía;
un estro apocalíptico
vibrava en torno... Hervía
la sangre de los mártires
en urnas de cristal.

¡Y en tanto estremecíanse
los huesos, de esperanza!
Tal bajo glebas húmedas
el grano que se lanza,
palpita deshaciéndose,
su fruto al presentir...
El asperón volcánico
la muerte aquí profunda
sembrada, y la necrópolis
sentíase fecunda

con los sagrados gérmenes
de inmenso porvenir.

Gracies a les amistoses relacions d'En Joan Lluís Estelrich ab don Joan Valera, el famós literat conegué y celebrà les *Líricas* d'En Costa, incloguentne algunes en el *Florilegio de poetas castellanos del siglo XIX*. En les notes biogràfiques del tom V, parla de la poca atenció ò desdeny injust ab que han sigut mirades a Madrid y altres punts d'Espanya les composicions dels poetes catalans, y ab aquest motiu copía'l següent tros d'una carta d'En Costa: «No estrañe usted mi hábito de escribir en catalán. A más del atractivo y la mayor espontaneidad que ofrece el lenguaje materno en que pensamos, tengo para ello el motivo de hallar así más favorable acogida. Con ser tan reducido el territorio de nuestro lenguaje regional, mis escritos catalanes se despachan bastante más que mis *Líricas*, compuestas en la extensísima lengua castellana. Es verdad que de la Corte me han llegado algunas aprobaciones (y bastarían las de usted para compensarme de totos los desvíos); pero también es verdad que nadie me ha leído ahí espontaneamente, sinó por los buenos oficios del amigo Estelrich, que se ha constituído mi procurador literario; mientras sin necesidad de procurador alguno, recibo continuamente de Cataluña adhesiones y testimonios de afecto, hasta de sujetos desconocidos. Digo esto no para quejarme de nadie ni de nada, sinó para explicar mi insistencia en

valerme de la lengua regional para mis obras poéticas».

El mateix senyor Valera al acabar el *Florilegio* ab un breu balanç de la poesía lírica, diu: «Poetas no inferiores a Quintana, Esponceda y Zorrilla han vivido y cantado en España hasta terminar casi el siglo XIX, y aún hay otros que en nada desmerecen de aquéllos, y que en el siglo XX viven aún. Así, entre los primeros, D. Pedro Antonio de Alarcón, don Adelardo López de Ayala, D. Ramón de Campoamor y D. Gaspar Núñez de Arce; y entre los que viven aún, sin afirmar que sea el único, sino el que más viva y luminosamente acude y se presenta en mi memoria, el presbítero mallorquín D. Miguel Costa».

Aquest vot de calitat no va esser prou per a vèncer la indiferencia. Dónis al fenomen la significació que's vulga. Sempre resultarà que la ventatge del castellà damunt les llengües regionals, pel séu immèns poder difusiu, es ilusoria en un país hont no sols el públich sinó'ls matexos nuclis literaris es fan el distret si'ls nuncis de la premsa central no llencen al vent els séus pregons. En castellà seràn mólts més els lectors possibles, però són menys incomparablement els lectors efectius.

L'any 1890 trobam de bell nou a n'En Miquel Costa en la seua casa payral de Pollensa, entregat al exercici de son ministeri. Cap invitació no desayra de pujar a la trona, jatsía en el llogaret més humil, y als dos anys du predicats cent set sermons. A la

primería'ls escriu, més tart, tret de solemnitats especials, improvisa la forma. El preocupa la incertesa de la missió futura que li tocarà quan el deure no'l retinga al costat de son vell pare. Sent, a voltes, l'enyorança de la cel-la, pensant qu'hauría escaygut tal vegada a les seues piadoses aspiracions no retornar a son país y afermar son destí en qualque ordre religiosa. L'entristeix la reserva obligada, perque no té ningú que compartexi les seues idees y punts de vista, sobre tot en quant a les relacions de Catalunya y Mallorca. Juntament ab el séu amich el prebere Mateu Rotger, posa tot el séu zel y la seua almoyna en la restauració de la iglesia de Montission, abandonada y en runes, y fins y tot pinta ab tal objecte qualque tela.

En mig de son reculliment, un període de feconda activitat literaria s'inicía. Després de llarchs anys d'abstenció y cedint a instancies de sos amichs, concorre als Jochs Florals. Obté l'any 1902 el mestratge en *Gay Saber*, y ab tal motiu se li dedica un homenatge, en el qual En Mateu Obrador, designat per a portar la veu dels organisadors, resumeix axí la fervent escomesa: *Tu Marcellus eris.*

En tres anys successius, 1906, 1907, 1908, presideix els Jochs Florals de Barcelona, Palma y Girona.

He citat quatre dels séus llibres. Parlèm ara breument de les *Horacianes*, publicades el 1906. Tengueren un èxit extraordinari. Aquest cop, als elogis de la crítica (que tan sovint es un soliloqui sens res-

sò) respongué'l favor del públich, agotant en poch temps repetides edicions, y l'Atenèu Barcelonès solemnisà en una vetllada l'acontexement. El cas bé ho merexía. Victoria memorable era realment l'haver domptat l'aspror de la llengua nostra, fentla quasi tan dúctil y adaptable als motllos horacians com la de Carducci, sens que l'esforç acadèmich apagués la radiosa ufanor de les concepcions. En Costa no's va proposar de substituir les formes usuals ab uns metres que, si fossin adoptats per costum, constituirien una sistemàtica afectació, sinó l'exercitar l'idioma en la palestra clàssica, al jòch de les estrofes antigues. Semblàvali qu'ab una tal gimnasia podía cobrar agilitat y vigor, com els joves de Grecia n'adquirien exercitantse dòcilment contra les dificultats y preparantse axí a guanyar corones y palmes en les festes olímpiques. Bé podèm prescindir del *dimetre* y del *trimetre jàmbich,* de les estrofes alcàiques y dels finals esdrúxuls, no sempre aconseguits sense violencia. Axís y tot, l'harmonía, les imatges, la idealitat etèria, la frescor de matisos, la vigoría de pensament, ens demostrarien qu'aquí, en efecte, hi hà'l professor de poètica, però també hi hà'l poeta. Sembla com si al escoltarlo y al desfilar per davant la nostra vista les evocades visions, viatgessim en aquell raig de llum de que parlava l'autor de les *Odes bàrbares:*

Tu parli; e, de la voce a la molle aura
lenta cedendo, si abbandona l'anima

del tuo parlar su l'onde carezzevoli,
e a strane plaghe naviga.

Naviga in un tepor di sole occiduo
ridente a le cerulee solitudini.
Fra cielo e mar candidi augelli volano,
isole verdi passano.

Queda escrit de puny y lletra d'En Menéndez y Pelayo: «De poco servirían las innovaciones métricas, por mucha soltura técnica que manifiesten, si a la agilidad y maestría de la ejecución no acompañase un contenido esencialmente poético, una onda de afectos cordiales y de grandes ideas, que aquí, como siempre, corre por los versos de usted, dignos de contarse entre los mejores que hoy se escriben en España. El casto y reposado sentimiento de la belleza antigua, la diáfana visión de la naturaleza, la noble y altiva dignidad del pensamiento, dan suma distinción y sabor exquisito a estas poesías (las *Horacianes),* verdaderamente clásicas en fondo y forma».

Dins la segona edició de *Poesíes,* copiosament aumentada, l'afecte paternal acull sens avaricia una nombrosa familia. Algunes de les noves, com *Torrent de Pareys, Adorant, Processó, Costa brava de Mallorca, Cala gentil, Vagant pel bosch, Als Pirinèus catalans,* mostren com l'autor, si bé ab les intermitencies inseparables de la humana condició, no ha decaygut com a poeta y ha guanyat, pot ser, com a artista. Y si devalla qualque volta una mica per tal

de correspondre modestament a piadosos encàrrechs, ò bé l'amistat ò la cortesía li posen la ploma en la mà, ò l'amor a Mallorca li dicta pàgines descriptives, a faysó d'ilustracions d'àlbum al servey dels excursionistes, encara axí prodiga filigranes que per a ells voldrien mólts de presumits portalires. Qualque nota dissona, com els sol passar als poetes de raça, perque en ells la llum de l'auto-crítica no supleix la flama inspiradora en els instants de fredor. Y és per axò mateix que'ns contrarien sovint les variants que introduheix en els versos al anar sometentlos a successives revisions.

Una altra qualitat del nostre poeta's mereix d'esser recordada: la seua afició als viatges y'l gran profit que'n treya. La seua curiositat y poder d'observació, la seua gran cultura històrica, el conexement previ dels paissos, els costums y les civilisacions, el séu humor equilibrat y acomodatici, no gens propèns a l'enyorança, y la memoria feliç que retenía inesborrables els reflexes de les coses, feren d'ell un d'aquests ciutadans del mòn, aptes per a sentirho y compèndreho tot.

Reconta, en cartes als amichs, ab una encantadora vivacitat, les seues excursions per Espanya y l'estranger, des dels Apenins al Canigó, de Ripoll a Santa Sofía, de París a Toledo. Escriu per a un lector sol, no corretgeix ni esborra, ben estrany a la justificada avaricia que ha de guardar les seues confidencies, y, norresmenys, pot competir ab literats distingits que s'han dedicat especialment a escriure

llibres de viatges. No citaré més que una lletra dirigida a n'En Joan Rosselló, el 27 de Maig de 1907, mólt extensa y abundosa en trets felicíssims. Les illes gregues, Atenes, el Partenon, la planura asiàtica *Ubi Troja fuit* dominada per les crestes del Ida, mirador dels Deus homèrichs, les cúpoles de Stambul reflectintse en el Bòsfor, les riberes del Nil, el Cairo, les Piràmides, y móltes altres maravelles passen com instantànies per aquesta relació escrita a bord de l'*Ille de France*, de retorn d'un pelegrinatge a la Terra Santa. Impossible es d'extractar exes fulles, que serien, per cert, escayent pròlech de les *Visions de Palestina,* publicades el 1908.

Fou aquest llibre fruyt preciós del viatge del poeta al Orient bíblich. En Miquel Costa hi optà per una forma intermitja entre la prosa y'l vers: la forma del versicle hebràich qui té per lley orgànica'l paralelisme de conceptes. Semblàvali que aquest ritme, no acústich sinó ideal, harmonisava ab la simplicitat y monotonía solemne d'aquells paratges, divinament amarats dels recorts del Antich y'l Nou Testament. Es realisà en el llibre sens dubte, el desig del autor, d'estamparhi'l segell del cristià y del sacerdot, però ostenta, a més, en l'ordre literari, el segell d'una enlayrada nobilitat. El pensament acopa un xich les ales per tal de cenyirse a la norma preconcebuda, y no vola ab l'ímpetu y llibertat d'altres vegades. Té son estil el repòs d'una respiració cadenciosa. L'anam seguint pas a pas, ens regala'l timbre de la seua veu, y'ns admira'l cabal de recorts

que va evocant en presencia dels Sants Llochs. Peрò'ls instants més feliços són aquells en que l'oblidam per a rendirnos a la emoció religiosa que ha despertat en nosaltres.

La expressió natural d'En Miquel Costa era'l vers. Que jo sàpiga, no va escriure prosa literaria més que per a satisfer demandes circunstancials. No era dels poetes als quals el predomini de la imaginació'ls destorba per a seguir la trajectoria marcada per la racionalitat, nèta de celatges. Recordèm els parlaments presidencials dels Jochs Florals de Barcelona, Palma y Girona; les semblances d'En Picó y d'En Quadrado, el pròlech a la edició del llibre *Arbre de filosofia d'Amor* y altres de Ramon Lull; la conferencia sobre'l Dant, y la notabilíssima qu'en 1904 llegí en la tribuna del Atenèu Barcelonès sobre la *forma poètica*, síntesi magistral hont exposa la essencia y la lley orgànica de la versificació al través dels distints sistemes capitals, deduhintne la perpetuitat de la forma poètica y les seues imprescindibles condicions; esbrinant, en una paraula, com a pensador, la doctrina que professà com a poeta.

Una visió ampla y segura per enfocar els temes y emetre lleyalment els judicis, la templança, el seny, la claretat, avaloren els séus estudis; no's permet dins ells les fulguracions y les pompes de dicció que tan fàcils serien a la seua opulencia lírica. En son estil, d'austeritat romana, es dibuxen les línies enèrgiques del pensament com en els plechs d'una toga patricia.

Fou En Costa corresponent de l'Academia Espanyola, de l'Academia de la Historia, de la de Bones Lletres de Barcelona, de l'Arqueològica Tarraconense y altres corporacions científiques. L'any 1909 fou nomenat, per elecció pontificia, canonge de la nostra Catedral Basílica. Ab tal motiu va passar a viure a Palma, y de llavors ençà la seua ploma no romangué tan ociosa com mólts es creuen. Entre altres produccions de menor importancia, es consagrà a escriure ò continuar la traducció en vers català dels *Himnes* de Prudenci. Avenç des d'ara'l meu fervorós elogi, per més que no'l puga justificar ab el complet examen dels textes, que no he tengut a la vista. L'autor els anava llegint a casa meua, y fou gran l'admiració dels oyents al enterarse d'una tasca tan àrdua y aclaparadora, que sols un home de les forces, l'abnegació y la virtuositat del nostre poeta podía realisar a conciencia.

Mon admirat amich cuytà sempre a donarme totes les edicions dels séus llibres, fòra d'un: el de *Sermons panegírichs,* publicat a Barcelona'l 1916. Axò prova qu'ell no creya qu'aquest llibre pertanyés a la jurisdicció literaria. En efecte, quan un sacerdot exemplar com En Costa ocupa la càtedra sagrada, no persegueix lluhiment de cap mena, sinó fins més elevats. La distinció literaria, es cert, no era qualitat renunciable sinó inherent a tot quant sortía de la ploma ò dels llavis d'En Costa; però en el concepte essencial, jo no podría aquilatar els séus mèrits oratoris sens invadir esferes que m'estan vedades.

Es coneguda la oració que no pogué acabar, capítol final d'una vida en que's confonen els resplendors de la inteligencia y de la virtut. El 16 d'Octubre darrer es celebrava en la iglesia de les Tereses el centenari de la canonisació de la santa. En Costa pujà a la trona y prengué per tema un versicle del Càntich dels Càntichs: *Ego dilecto meo, et dilectus meus mihi, qui pascitur inter lilia.* La seua paraula fluía sens que la més lleu premiositat denunciés cap alteració mental ni orgànica, y al contar com Teresa «sentintse fondament commoguda davant una devota imatge del Crist fermat a la columna, caygué als séus peus»... el predicador emmudí y caygué sobtadament dins de la trona. No's tornà axecar. Havía mort.

Em guardaré de convertir en tema de comentaris patètichs la escena inoblidable, y de llegir en el misteri dels designis providencials la exemplaritat gloriosa del trànsit inopinat. En el carrer em donaren la noticia, haguí d'apoyarme a la paret, sentint glaçarsem la sanch a les venes, y ni allavors ni ara sabría fer altra cosa més que inclinarme, abatut y en silenci.

Servèxins de conhort que quan es tracta d'un poeta com En Costa, «immortal» vol dir mólt més que inoblidable. Obrím els séus llibres y'ns renovaràn la sensació de la seua companyía. Ells seguexen irradiant el calor suau y la llum de la seua vida en les hores de plenitut. les hores de vida per excelencia.

Una alta y serena emoció, un sentit innat de la euritmia, una claretat mediterrània'l caracterisen; y a més, una absoluta manca d'humorisme, perque l'humorisme es un ferment amarch que no cabía en l'ànima del poeta. La íntima puresa era, més que la cultura, el secret d'exa limpidesa ètica y estètica que resplendeix ja en els séus assaigs d'adolescencia. La seua dèu pogué cristallisar en les estrofes tal com fluía, sens passar pel filtre qu'altres necessitèm. Fou el clàssich per excelencia, sí, axís ho havèm convingut; mes encara qualque cosa resta per dir, quelcom inefable que senten tots, inclús els qui no's recorden de si al món hi ha hagut clàssichs y romàntichs; quelcom que sobreviu a les escoles y les classificacions: l'harmonía de tots els elements, la magia de la ilusió y del ensomni difusa en la transparencia opalina de les estrofes aèries com l'incèns y fortes com el granet; el fons de religiositat que trascendeix ab major eficacia quan l'esperit sols ab l'impuls de la exaltació poètica s'eleva al sentiment religiós, com l'au qui vola sols per volar y embriagarse de llum y d'espay, però volant es remunta, y un cop en l'altura, llença'l crit d'estupor davant el sagrat misteri de les perspectives infinites.

JOSEPH LLUIS PONS Y GALLARZA

Anys fa se parla poch d'En Joseph Lluís Pons. Alguns el recordam ab predilecció però en silenci. Fòra d'En Miquel S. Oliver en *La literatura en Mallorca* y *Treinta años de provincia*, jo no sé que ningú públicament s'haja fet eco del bon gust per apreciar en justicia la obra literaria d'En Pons. Una part d'aquesta obra sobreviurà com un valor permanent que no pot faltar en les antologíes si no's pert la noció del art veritable. Y es d'eficacia didàctica retreure la exemplaritat dels requisits essencials que fan surar els valors artístichs per damunt les alternatives del temps y les escoles.

En Joseph Lluís Pons y Gallarza nasqué'l dia 24 d'Agost de 1823. Llicenciat en jurisprudencia y filosofía, va guanyar per oposició la càtedra de Retòrica al Institut de Barcelona, y tengué ocasió d'exercitarhi ab gran lluhiment les seues dots de literat y mestre fins que l'any 1861 vengué a ser catedràtich d'Historia y Geografía al Institut Balear. Aquí

fixà per sempre la seua residencia. Diu l'Oliver, recordant la ensenyança que, com jo mateix. va rebre d'En Pons: «era un professor model, de paraula pedagògica insinuant, feta per la iniciació y per despertar en l'ànima dels dexebles les vocacions latents. A través de les seues explicacions d'historia palpitava constantment la literatura; y a voltes, si l'assumpte ho permetía ò afectava a les arrels profundes del patriotisme, sense sortir de tò, la seua veu melíflua y feble prenía una extremada calor comunicativa, y'ls alumnes exiem encantats d'aquella elegancia senzilla, tan harmònica ab la seua alta figura, y'ls plechs tombants de la toga».

Entre'ls textes que va escriure com auxiliars de les lliçons orals figura la *Introducción al estudio de los clásicos*, obra d'expositor pulcre y discret, hont atenentse als conceptes ja formats, no dexa de manifestarse l'esguart crítich per caracterisar en breus línies les principals figures; y un tractat de *Retórica y Poètica* que's fa llegir ab interès, inclús pels qui no accepten les idees y classificacions adoptades per l'autor. Sense la limitació imposada pels motllos oficials de l'assignatura, jo crech qu'En Pons l'hauría concebuda ab organisme diferent.

Tenía preparades y ordenades per un ap'ech que no's resolgué a publicar les seues poesíes castellanes, compostes unes en la primera joventut y altres en la edat madura. He tengut ocasió de fullejarles mercès al nét d'En Joseph Lluís, mon jove amich Joan Pons, cridat per les seues dots intelec-

tuals y morals a sostenir la brillantor del llinatge.

Els assaigs jovenils ja's distingexen per la mesura, la honestitat impecable, la finor de tintes, un poch pàlides, y una lleu melancolía, presa de l'aura literaria, dominant a les hores, més que del temperament personal, no gayre propèns al tò planyívol. Abunden les notes de circunstancies y la influencia llibresca, inevitable als vint anys. Més endavant s'accentua la facultat de pensar y sentir per compte propi. Són notables una oda inspirada per la mort d'En Piferrer y unes estrofes inèdites, protesta del fervor monàrquich soliviantat pel Decret del President de la República manant depositar en l'Arxiu històrich el ceptre y la corona d'Espanya.

Va contribuhir a la restauració dels Jochs Florals de Barcelona, figurant entre'ls set mantenedors del primer Consistori, presidit p'En Milà y Fontanals, l'any 1857. Aquella data de profunda crisi fou p'En Joseph Lluís Pons el principi de la emancipació literaria y del séu gran prestigi a Catalunya.

Era apòstol convençut del català com a llenguatge poètich, però seguí promisquant, y en les estrofes escrites en la nostra llengua resta encara qualque ressabi del primer període, com la extremada cura d'evitar, a voltes incorrectament, els finals aguts.

y'l vell lo front alçantne,
explica ab veu que'l tremolor li minva
com l'arma al coll portantne
corregué ab sometent per l'aspra timba.

Són petites impropietats de fàcil esmena, que no'l priven del sabor castís. La obra poètica d'En Pons es precisament de les que més catalanegen per l'esperit y per la forma.

No compartesch la opinió que'l considerava més literat que poeta. Com a preceptista's ressentía d'una certa estretor de criteri: no estava familiarisat ab les literatures extrangeres, y apenes amplià'ls horisonts de la educació escolar, limitats per l'estudi dels clàssichs llatins y espanyols, però l'instint, superior a les doctrines, la saba ètnica remoguda per la calor del Renaxement, el sentit de la realitat poètica y la predilecció dels aspectes fonamentals de la naturalesa y de la vida, contrastaven la influencia dels Horacis y Argensolas.

Síam permesa una petita vanagloria. En Pons no creya may arribada la hora de recullir en un volum les poesíes catalanes, y a instancies meues consentí a ferne la única edició existent fins ara. No la tench a la vista ni l'he menester, y tal es un dels indicis de superioritat incontestable imposarse de manera que'l lector citi de memoria'ls fragments escullits. Poesíes com *La Llar, La Olivera mallorquina, Els tarongers de Sóller*, són de tots conegudes y semblen noves, mercès al sentiment qu'es el secret de la clarividencia per sorpendre les notes del realisme sintètich y la expressió immustiable. L'amplitut y justesa de visió, sense'l menor intent de singularitat, imprimeix als objectes y figures del domini vulgar una categoría que no tengue-

ren als nostres ulls fins que'l poeta va saber definirlos.

Recordèm les estrofes inicials que'ns situen d'un cop en la llar dels pagesos:

Quan los pichs de Cerdanya
la neu glaçada del hivern blanqueja,
y'l llop de la montanya
per les deveses famolench rastreja,
la porta clivellada,
de son alberch lo montanyès barrota
y escolta ab sa maynada
lo vent que fibla y los abets assota.

Muntèm a *La Montanya Catalana* y'ns assaltaràn visions inesborrables.

Mirèulo dret y altívol sobre tallada penya,
la mà al trabuch aguayta, com llop al xich anyell;
al cayre de les timbes estreba la espardenya
y'l vent sobre sa espatlla desplega'l roig mantell.

De *La Olivera mallorquina* jo no'n conech cap altra interpretació tan feel y sentida com la d'En Joseph Lluís Pons. El poeta no retrèu semblances mitològiques que violentin la fisonomía dolçament grandiosa del arbre patriarcal. No cerca enginyositats ni conceptes sorprenents. Segueix el mètode conegut de contemplar, recordar, reflexionar. Recolzat en la vella soca, sumergeix l'esperit en el

repòs balsàmich; el paysatge s'harmonisa ab la evocació històrica y se'ns comunica indefectiblement el refrigeri, la impressió tonificant del arbre «amic del que plora, dosser d'eternitat serena».

Jo moriré y encara
espolsarà'l mestral ta negra oliva;
rès serà del qu'es ara,
tu sobre'l blau penyal romandràs viva.

En Joseph Lluís Pons va ser dues vegades President dels Jochs Florals de Barcelona, y'ls séus discursos, de singular vivesa comunicativa, demostren com estava identificat ab l'esperit qu'embellía'ls jorns de la seua generació. A més del seny y'l magisteri propi de la tribuna presidencial, els animava la calor d'una cordialitat jovenívola, rica d'ilusió y d'optimisme generós.

No ambicionà sortir de la penombra ni convertir en gloria ressonant la consideració que'l rodejava. No arriben a una dotzena les poesíes que representen el propòsit d'exercitar intensament les seues facultats. Una volta aconseguit el títol de *Mestre en Gay Saber*, sols va compondre ab acurada labor *Lluytes de braus*, de vigorosa plasticitat y correcta factura.

Un temps, casi tota la nostra joventut se congregava al séu entorn. D'En Pons rebía estímuls y consells. No era'l mestre que més influís per les seues orientacions, però sí per la seua sociabilitat.

A casa seua obrí l'únich saló d'ambient intelectual, embellit per la concurrencia femenina, hont el culte a les lletres s'animava ab ayres d'honesta mundanitat. Va organisar y presidir el primer Atenèu. Va ser guia y colaborador de revistes literaries, escrivint articles crítichs y doctrinals de saborosa lectura, digna de ser renovada, per més que'l docte literat no'ls destinés a llarga vida. Era la correcció personificada. Li repugnava la trencadissa de valors, la interrupció violenta de la normalitat reconeguda, y posava les conveniencies fins per damunt la revisió dels processos històrichs si de les noves troballes n'havía de sortir mal parada qualque gran figura.

Mereix especial menció una de les darreres poesíes d'En Pons. Canta la vall de Sóller, y acaba desitjant que la imatge del bell horitzó sia la que resti en els séus ulls quan els acluqui per sempre. Donchs el séu vot s'acomplí. Ench qu'era aquí, a ciutat, la seua ordinaria residencia, y sols de tart en tart passava alguns jorns a Sóller, allà en la seua finca de Sóller, perfumada de flor de taronger, el sorprengué la mort el dia 24 d'Agost de 1904.

RUBEN DARIO

Es per mi una doble delectació venir a Valldemossa y venirhi per recordar Rubèn Darío.

Parlèm una mica del home y'l poeta, realment inseparables, perquè per ell viure es poetisar, y'l món es un tema de poetisació. Les hores estranyes a l'activitat artística, són hores buydes, parèntesis que no compten.

Rubèn Darío pertany a la familia dels intoxicats per la propia flaquesa: Musset, Poe, Baudelaire, Verlaine, que no podèm evocar sense que a l'admiració se junti la piadosa indulgencia.

Una perpètua oscilació entre la pruija de mobilitat y la enyorança del repòs, la incertesa precaria dels medis de viure, el cor inflat de melodía, la intensa labor mental, l'absoluta inadaptació a les normes de la vida pràctica, mantingueren el séu esperit dins un oratge d'inquietut apenes interrompuda.

Ell mateix va escriure la seua vida. No acabo de

fiarmen. Són pochs els que tenen el valor de confessarse ab el públich, sense atenuacions ni vels. Però quelcom n'haurèm de treure per completar la nostra personal experiencia.

Va néxer a Nicaragua. Els séus pares, als vuyt mesos d'haverse casat, es separaren. Apenes els conegué. Una pobre tia tingué cura de la seua educació. Li deyen *el poeta nin*. Mólt tendre encara, se li manifestà'l do natural y orgànich de compondre versos, y abans dels tretze anys publicava'ls primers.

Anava, nó a la escola, sinó a *costura*, com dièm ací, quan la mestra'l sorprengué reproduhint, en companyía d'una minyoneta, la escena final del romancet de Gòngora

Hermana Marica,
mañana que es fiesta...

anunci primerench del séu temperament eròtich.

La sèrie dels séus amors, sería llarga de contar. En realitat, cap d'ells tingué la força d'una gran passió.

Catorze anys tenía quan començaren les seues peregrinacions, les repetides anades y vingudes y'ls cambis de residencia per Amèrica y Europa, sense arrelar enlloch. Nicaragua, Managua, Sant Salvador, Panamà, Buenos Ayres, Xile. Costa Rica, Rio Janeyro, Mèxich... A un poble ò l'altre fou successivament mestre de gramàtica, funcionari de Dua-

nes, empleat polítich, cònsol y ministre plenipotenciari, y a totes bandes escrivía vers y prosa per als diaris, única substancia viva de la seua espiritualitat.

Es casà; nasqué un fill, y en una vetllada literaria de Leon, va interrompre, de sobte, la seua recitació un telegrama anunciantli la mort de la dòna. Axò es tot el que sabèm de la seua familia. Ell diu: «Vaig passar vuyt dies sense saber rès de mi, puix en tal emergencia vaig recórrer a les begudes alcohòliques». Per desgracia, no eren aquestes les úniques emergencies que'l feyen acudir a la matexa droga.

Vingué a Espanya com a membre de la Delegació qu'enviava Nicaragua per les festes del centenari de Colomb, y més envant com a corresponsal de *La Nación*, de Buenos Ayres. Ab tal motiu, tingué tracte ab literats, polítichs, dames y cavallers ilustres, y'm sembla qu'en les seues impressions predominen les conveniencies diplomàtiques sobre la sinceritat del crítich.

Com fou rebuda l'aparició de la seua obra poètica? No gayre bé, al principi. Alguns, actualment, es vanten d'haver estat els primers a compendre Rubèn Darío. Ab perdó; quan ells arribaren, nosaltres ja estavem de tornada. N'havèm donat proves escrites. Ni dexarem de proclamar la exquisidesa de la seua poesía tot d'una que la tastarem, ni ara tenim a bé divinisarlo com qui dóna, en la com-

petencia del acrobatisme apologètich, el triple salt mortal.

En les seues residencies a Europa, interrompudes per altres viatges a Amèrica, realisà'l séu ensomni de conèxer París, vila matriu de la seua formació literaria. En realitat, la «vila llum», sense anular els elements originaris, els va refondre ab altres elements que convertiren el poeta de Nicaragua en fill d'ànima de París.

Cas curiós: quan jo era xicot, escriví un sonet que començava:

En virtud de una crisis, Juan García
obtuvo en el Japón un consulado;
cruzó con pena el piélago salado
y al llegar encontró la cesantía.

Aleshores, jo estava lluny de creure que aquella invenció cobrés, temps a venir, el valor d'un vaticini. Com sigui que'l president de Nicaragua hagués elegit Rubèn Darío ministre plenipotenciari a Mèxic, emprèn el viatge, arriba a Veracruz y's troba que ja no té representació oficial, perquè'l séu Govern ha caygut.

De Mallorca fou hoste dues vegades, y'l mar, el cel, els pins y les figures històriques de la illa es reflectiren en la diafanitat de les seues estrofes, perfilades de llum. En una habitació que tingué a Bellver

con el pinar detrás y con el mar delante,

en un banquet que li oferirem a ciutat, y temps després ací a Valldemossa, hont l'acollía la generosa hospitalitat del senyor Sureda, tinguí la sòrt de sentir en boca de Rubèn Darío els séus versos, com una melopea, ab aquella mitja veu càlida y feble, aquell silabejar que marcava'l ritme y aquell suau accent crioll, una mica extrangerisat. El poeta ha recordat més d'una vegada l'agombol que rebía del tracte y la cultura d'En Joan Sureda y de la seua gentil esposa. Ells assistiren a la composició de la novela *El oro de Mallorca*, y d'algunes poesíes, com les titulades «Valldemossa», «Boleras», «La Cartuja», y la sugerida per la interpretació pictòrica de les oliveres en les teles de Na Pilar Montaner.

Quí era, donchs, Rubèn Darío? Un gran infeliç y un gran poeta. Visqué sempre desorbitat, com un fill pròdich qu'enyora la llar, però que no hi torna. Adhuc quan en les hores aparentment alegres de la vida bohemia, liba'ls plers orgiàstichs, hi hà en el fons del calze una mica d'angoxa.

Una certa febreta lírica'l manté en un estat vehí de l'alucinació.

Entre'ls poetes de llengua castellana, es per mi, sinó'l millor, el més apetitós de la nostra generació. En la seua poesía, savia y joguinosa ensèms, el sibarisme estètich subordina'ls fenòmens morals y materials al imperi exclusiu de la bellesa. S'hi mesclen la saviesa clàssica, la llangor decadentista, la

visió interna agudisada per la sensualitat, la elegancia d'un *dandy* de les lletres y la fortor de la sanch india.

L'or, el cristall, la pedrería, l'enlluhernen; el nacre palpitant de les formes femenines l'obsesiona. El món antich y'l modern, els mites, les creences, la naturalesa, y la historia, servexen perquè la seva gola insaciable de poeta en tregui'l filtre cobejat. No li demanèu la exaltació patriòtica, ni cívica, ni amorosa, ni humanitaria. Canta una reyna'l mateix qu'un *clown;* canta les grans nacions com a grans espectacles; canta la dòna, nó una dòna. Frivolitat, dirèm? Nó, per cert. El poeta que sent la vida, encara que no sigui en les seues palpitacions heroyques, el que troba per trametre la sensació de vida, notes més enceses y vibrants que'ls altres, no es un poeta frívol. Y axò no es posarlo per damunt els que s'inspiren en els moments extraordinaris de la virtut ò la passió humana.

Sería difícil enfocarlo. En certs passatges alambinats no l'acabèm d'entendre. Diu extranyes filosofíes, què sé jo, coses profundes recollides «més enllà del bé y del mal». Qualque pich li agrahiriem que no fos tan culte y estalviés les brodadures de la erudicció en el cayre llampant de les estrofes. Però no falla may la seducció de tota mena de lectors; ab la sola excepció dels que's duen les mans al cap, sentint trontollar els fonaments de la vella retòrica.

No cal que desitgèm per als nostres fills el séu destí tristament gloriós. Entrèm al hort de la seua

poesía per assaborirne'ls fruyts deliciosos y agrahir els tresors de la opulencia lírica, no minvada per les flaqueses y'ls infortunis del home.

Agost 1924.

MARIAN AGUILÓ

RECORTS PERSONALS

La semblança crítica d'En Marian Aguiló està feta ab fidelitat dificilment superable. Tres vegades la escrigué En Miquel S. Oliver: en el *Museo Balear*, en el discurs necrològich llegit a la casa de la vila per solemnisar la declaració de «fill ilustre» del mestre que acabava de morir, y finalment en el llibre *La literatura en Mallorca;* sense contar altres notes disperses. Els amichs del Oliver celebrarem aquell discurs, dedicantli un àpat en el salonet «Beethoven», cenacle d'uns quants devots del art y la literatura.

L'Oliver, a més de la reconeguda competencia literaria, tenía un temperament adequat per sentir y realçar la obra del Aguiló. Era especialment sensible a la plasticitat, a la clara virtut representativa de les imaginacions fèrtils y sanes com la del Aguiló, que intensifiquen ab esguart golós la visió de les coses. A la síntesi lluminosa del Oliver cal acudir com a font d'informació y norma de judici. Poch

sería lo que per part meua hi pogués afegir M'hauría de violentar per sustreure'l meu criteri a similituts que serien coincidencies y semblarien plagis. Per axò,'m limitaré a alguns recorts personals.

En l'adolescencia, jo'm trobava una nit d'hivern a la redacció de la *Revista Balear*, que's reunía en el despaig d'En Geroni Rosselló. Aquest preparava una antología de poetes mallorquins, y entre altres originals va llegir la *Esperança* y *L'Enteniment y l'amor*. Jo, que del Aguiló no conexía ni una estrofa, em trobí de cop introduhit dins un ambient poètich hont hi feya un estar delitós. No eren divagacions d'un lirisme inarticulat, sinó concepcions orgàniques, plenes de llum radiosa. S'ensenyoriren per a sempre de la meua fantasía fragments com aquest de la *Esperança*

S'escometen y conversen
les campanes cap al tart;
dels pastors vé la tonada
fosca en la boyra dels valls.

Dins esbarts de núbols negres
hi coetgen ferests llamps;
la pluja, els trons y l'oratge
los seguexen udolant.

La lluna riguent s'axeca
per condormí'l temporal:

de les branques que's sorollen
les fulles van degotant.

Del monestir s'ou la Salve
que canten els escolans,
y al cap d'un poch les bandoles
dels fadrins enamorats...

Veus tan tristes ò tan dolces
dels vilatges y dels camps,
quan d'un eco ò altre retrunyen
y se perden, ¿hont se'n van?

. . . .

Remors boscans y harmonies
que'ls cors sabèu sossegar,
los vents lluny vos ne se'n duen...
a reveure, a Deu siàu.

No gayre temps després, En Marian Aguiló m'acullía amablement en la seua cambra d'estudi. En les seues converses dexava giravoltar el pensament en línies parabòliques al entorn dels temes predilectes: la llengua materna, les aficions fol-lòriques, els romiatges als monestirs, als castells, a les ruines; els recorts de la infantesa, les exploracions filològiques a través dels vilatges y'ls llibres vells, y com argument qu'ell creya de gran valor en defensa de la santa causa, certes dites d'algun senyor de Madrid sobre la incapacitat dels catalans per castellanisarse, aquesta, per exemple: «la punta de mi nariz escribe

mejor que Capmany». Tal exclusivisme no era obstacle perque'ns donàs a conèxer rimes castellanes del séu amich Querol.

Evocant aquelles confidencies, l'any 1900, jo deya a un parlament dels Jochs Florals de *Lo Rat-Penat* de Valencia: «Fa més d'un quart de segle'l mestre venerable de les lletres catalanes, En Marian Aguiló, ab la nirviositat y la febre que solía consagrar a tots els temes y qüestions y persones relacionats ab la causa de la literatura regional, mentres feya l'inventari dels tresors novament arrancats al esperit de la nostra raça, des de l'hora que va cercar dins ell mateix les mines de la riquesa poètica, ja entregava a l'admiració dels estudiants que anaven a ferli tertulia en son estudi del carrer de Casp, mostres escullides d'un llibre que va trigar temps a publicarse. Semblavem una colla de sibarites que mirassen clarejar a la llum el vi daurat y generós de cullita nova que'l Patriarca, ab la cara enrogida per l'entusiasme, feya tastar als neòfits. Y passaven d'una boca a l'altra y després eren repetides pels corredors de la Universitat les estrofes del poeta valencià qui tan bé s'ajustava al temperament artístich de la petita colonia insular».

La dida... Hèus aquí un personatge que ressaltava en els primers capítols de la biografía d'En Marian Aguiló. Ell contava que la seua dida, vivent arxiu de gloses y tradicions y rondalles, va ser la musa que li encomanà la passió per la poesía popular. Creguèmho, ja que'ell ho assegurava, però

aquesta influencia no hauría bastat sense'l gran instint poètich del infant, perque reaccionés contra la fador y'ls artificis de la pseudo-cultura. Aleshores, els corrents literaris allunyaven els esperits de la poesía popular, y calía, per enamorarsen, una poderosa intuició. D'aquesta ensenyança l'autor d'*Aubada* no'n va pendre les fòrmules rituals ni l'afectació del candor, sinó la perfecta naturalitat de sentiment y d'expressió. Per axò, aquelles impressions inoblidables de la matinada, no són ecos, són notes personals, y tenen del geni popular, la sinceritat, la transparencia, el fons comú a l'ànima dels doctes y'ls indoctes.

Més d'una vegada l'Aguiló'm féu l'honor de llegirme originals inèdits. Com en aquell temps la pugna d'idealistes y realistes estava a la ordre del dia, se li ocurrí preguntarme de quin partit era; la meua resposta no va ser del tot clara y precisa. Y aquest fou el pròlech de *La sesta*, que jo tinguí la feliç avinentesa d'escoltar en boca del autor. La he duyta per recitarla, en memoria d'aquella estona de fruició inoblidable.

Ab motiu del centenari s'ha parlat mólt d'En Marian Aguiló, indemnisant la seua ombra del llarch exil en que les noves generacions l'han mantinguda. No era tot culpa del noucentisme. Una de les causes de la injusta preterició, era la falta d'un aplech que facilités la cabal conexença del poeta. D'una banda la desconfiança de si mateix y d'altra banda'l designi d'anar classificant per families ho-

mogenies la seua producció, (sistema que obliga a aprofitarla tota, sense excluir la part mediocre,) l'apartaren de publicar a son temps una selecció copiosa y varia del conjunt. El *Llibre de la mort*, els *Recorts de jovenesa*, els *Fochs follets*, notabilíssims sens dubte, no contenen les peces principals. Per sòrt, un ilustre patrici, benefactor de les lletres catalanes, més amich de la gloria dels altres que de la propia (y la té ben merescuda), En Francesch Matheu, prepara la edició completa, demanada ab insistencia per la gent de bon gust.

Per acabar, en prova de franquesa, no negaré que l'Aguiló, com a rimayre, no's preocupava de donar al séu instrument lírich varietat de registres. No abunden els recursos tècnichs en la seua metrificació, un poch monòtona y mancada de flexibilitat y d'harmonía. Però en mólts de fragments, el vigor de conceptes, la emoció viril, el prestigi de la realitat viventa, banyada en llum d'ilusió, irradien en la diafanitat d'una forma gentil y graciosa; y les hores de plenitut son prou nombroses y atractives per alternar entre les inspiracions més altes de la poesía catalana.

1925

SANTIAGO RUSIÑOL

PARLAMENT OFERINT L'HOMENATGE QUE LI DEDICÀ L'AJUNTAMENT DE PALMA

L'Excelentíssim Ajuntament de Palma m'ha fet l'honor, no sé si d'oblidarse dels meus anys ò bé de recordarlos com un privilegi, perque jo dugui en aquest acte la veu de Mallorca; l'honor es gran y no gayre difícil; no's tracta de fer una volta més la semblança crítica d'En Santiago Rusiñol, ja definit y admirat en el món culte, sinó d'expressar els vincles especials que'ns unexen al egregi artista, el sentiment de simpatía y de reconexença que desperta en la nostra illa, gojosa de sentirse contemplada pel séu esguart somrient y, en un mot, l'ambició de proclamarlo *nostre.*

Vengué a Mallorca per primera volta fa més de trenta cinch anys, y ja llavors em va semblar la imatge típica del artista, ab les qualitats de naxença y la correspondencia de totes les hores de la vida y tots els actes de la voluntat a la nadiua vocació que fa del artista veritable y complet una simpàtica disso-

nancia dins la grisenca monotonía de la societat contemporania. Sí, era artista de raça, bastava vèurel. Axò era y havía de ser sempre, jove ò vell, malalt ò bò, alegre ò trist, a París, a Madrid, a Roma, a Buenos Ayres, a Palma ò a Valldemossa, tot sol ò en familia, pintant, escriguent, conversant, bromejant, contemplant un crepuscle ò fent coverbos ab el missatge ò la madona a la cuyna del hostal, sense que may dexi de seure a son costat y esser senyora del séu pensament y'ls séus nervis la musa invisible que l'escalfa, la qui va recollir el primer perfum de la poncella de l'ànima al badarse a la rahó y tancarà sos ulls en la darrera hora. El séu instint d'observació sempre despert y vigilant es una forma de la gola interior may satisfeta. Tot ho veu, tot ho recull, tot fa bona presa per la fantasía absorbent. No hi hà cosa petita que li passi per alt, ni cosa gran que contempli ab interès extrany a la fal lera artística, de la qual tots els altres egoismes vénen a ser tributaris.

Una corda en vibració contínua polsada per la passió del art: axò es la vida d'En Rusiñol. Jo no'l conceb preocupantse de cap assumpte que no sia l'estímul dominant; cosa envejable perque en aquest món la manera de passarho lo menys mal possible es la intensa labor del esperit, desvel-lat per la flama d'un ideal. Es veritat qu'En Rusiñol va trobar resolt des del primer moment el problema de la vida, però altres n'hi hà que, anch que tampoch no han menester guanyarse'l pa, enervats per la peresa ò la

dissipació mundana ò les vacilacions davant les rutes a seguir, s'esterilisen y evaporen en el repòs d'una existencia negativa. En Rusiñol es un independent que no sacrifica per rès del món la seua llibertat, y d'aquesta llibertat sempre en fa ús per afegir noves branques a la obra exuberant hont fructifica, visible per tothom, la saba que l'ha de sobreviure. Si es un bohemi per la inadaptació a la vulgar disciplina social, no ho es per la indolencia; ben al contrari, sab que la vida es curta, y no vol aclucar els ulls ab la recança de no haver aprofitat la seua riquesa espiritual.

Basta evocar en conjunt la seua producció perque tot d'una ens enlluherni la multiplicitat de tons y de matisos, la escampadissa de figures ab que la fantasía d'En Rusiñol ha poblat el món imaginari. Humorista, sentimental, adredolç, lírich dels paisatges, deliqüescent de les *Oracions* y'ls *Jardins abandonats*, viatger *del Born al Plata*, novelista, dramaturch... Si per una banda du a les seues teles y als séus llibres el tremolor de la nerviositat neo-romàntica, per altra banda es un barceloní de rel, caricaturista de les costums de barri en *L'Auca del senyor Esteve*. ¿Y en quina Universitat ha fet el séu aprenentatge? Jo no sé qu'haja llegit gayre en els llibres impresos; però ha viscut, ha llegit en el gran llibre del món, qu'es la millor de les escoles.

Quaranta anys de malalties han posat a prova la seua resistencia física y moral. Si la humitat no li convé, axò no'l priva de pendre la paleta y emparar

la roada del matí per recollir la frescor fugitiva d'unes poncelles. Si la gota l'ajèu, se mig incorpora dins el llit, per bosquejar, llapis en mà, qualque pas de comedia. Consulta'ls metges desiara, però pel gust de no seguir el règim que li aconsellen. Diríeu qu'una fada'l protegeix contra'ls corchs y les malures eoniurades per ferli caure de les mans el pinzell ò la ploma.

També té'ls séus adversaris, que no manquen may per consolidar les grans reputacions. N'hi hà que diuen que abans era un rebel-le que alçava superbament la bandera dels incompresos, y ara, per amor del èxit, surt a camí al gust de les majoríes. Diguen lo que vulguen, En Rusiñol, en pugna ò en consonancia ab les corrents populars, acaba per imposarse, lo qual demostra que'l secret de la popularitat, no es la orientació ni'l sistema, sinó la força personal. Figura d'indiscutible magnitut, es una de les poquíssimes d'Espanya que tenen ayre de familia ab aquells autors de genial fertilitat que produexen a la bona de Deu, com a per jòch, y no conexen la llima, però ressalten entre'ls contemporanis per l'alçada y l'amplitut de la ossamenta y la maravellosa potencia d'expansió.

La predilecció d'En Rusiñol, intimament correspostа per la predilecció dels mallorquins, fa patent qualque cosa més que la preferencia del pintor-poeta que troba en aquests paratges mólts de motius que'l soliciten.

Un llibre deliciós, *La illa de la calma,* va suscitar

entre nosaltres alguna sorda quexa, que no s'explica en mon concepte per la finor d'epidermis, sinó per no sebre distingir entre la ironía amarga y la sal de la gracia inofensiva qu'es el somriure del enamorament. Lluny d'esser un agravi es una caricia, y si peca de qualque cosa, es d'un excés d'optimisme que's desprèn tant dels elogis com de les notes humorístiques. Y la prova es que llegint el llibre'ls que no conexen Mallorca,'s senten atrets a *La illa de la calma* per una gran ilusió.

En Rusiñol no es solament un magnat del art y la literatura que passa y'ns fa l'obsequi d'un comentari benèvol; no es solament un artista enamorat de Mallorca pintoresca que'ns afavoreix ab el prestigi del séu nom y la eficacia mundial de les seues interpretacions, com un gran cartell anunciador.

Es l'aclimatació d'una explèndida planta humana que florint, trasplantada aquí, manifesta virtuts inconegudes de la nostra terra, germana de la seua. Aquesta germandat no es extranya ni al nexe misteriós de la seua personal psicología ab la psicología del país, ni a la satisfacció desinteressada de vèurel comparèxer y pendre casa y animar la nostra vida ab l'espurneig del séu enginy inestroncable.

En bona hora, l'Ajuntament de Palma, fent honor al séu ministeri representatiu, posa'l segell de la ciutat a les manifestacions de la conciencia colectiva.

Agost 1925.

CONFERENCIES

HUMANISACIÓ DEL ART

CONFERENCIA LLEGIDA EN L'ATENÈU BARCELONÈS EL DIA 30 D'ABRIL DE 1904

En les hores de repòs (que per mi són poques) els pensaments vagabundegen, ò bé per la llur hisenda, per la llur especialitat, si'n tenen, ò bé pel parch obert al vehinatge de la comunitat intelectual. Jo som un d'aquests: no'm consent el meu ofici preparació bastanta per a enfocar ab la llum de mes propies investigacions un problema que puga interessarvos. Un somiador, un contemplador, posat una hora en contacte ab l'actualitat artística, quínes impressions n'ha tretes? Sols ab aquesta ofrena modestíssima puch correspondre a la vostra hospitalitat. Vosaltres us girèu sovint fraternalment cap a Mallorca. Jo podría despullarme del interès filial, que tant peca d'ilús com de pessimista y exposarvos lleyalment el meu concepte de la psicología d'aquell poble. Mes per a fer en conciencia'l paralel entre lo qu'es y lo qu'hauría d'esser, no tinch un ideal prou definit. Un poble, sols que sia tal, mereix massa

respecte per a servir de tema a improvisats calendaris ò de conill d'Indies a experimentacions arriscades. Millor serà que, en lloch d'observacions, vos entregui un exemplar de la vida del meu país, ò sia de la influencia directa d'aquesta vida en l'esperit d'un natural, y aquí teniu un dels poquíssims avantatges de que entre un home y la seua terra no s'interposin els infolis: axí podèu estar segurs de que'ls sentiments y les idees no's deuen a llargues emigracions a travers dels llibres, pel regne ideal del art ò de la ciencia, sinó a la misteriosa fecondació de l'atmòsfera nadiua.

En coses d'art, senyors, jo som partidari de la llibertat absoluta. Que cadascú faci'l cap viu, y si'ns impressiona y'ns escalfa, no cal demanar quína bandera porta. Jo crech més en els individus qu'en les escoles; mes ab les armes de la escola se defensa la llibertat contra la tiranía de la escola. L'home més inofensiu se torna guerrer per a defensar la pacífica possessió del patrimoni propi, minvada ò compromesa per l'enemich.

Els articles de la fè, en la doctrina del art, són poquíssims; fòra d'ells, tot es qüestió d'oportunitat ò conveniencia. Els elements vitals són els matexos sempre, mes el mètode higiènich varía segons les circunstancies, els llochs ò les persones. Axí, lo real y lo ideal són pols d'una matexa concepció de la natura, y si la unitat orgànica del art, paralela d'aquella concepció, se descentra, acostantse massa a un extrém, reacciona cap al altre. Axí, al art limfà-

tich, que ha abusat de la vida metafísica, li convé regenerarse ab la «rusticació de les inteligencies», y al art empobrit per la monotonía bucòlica, pot provarli'l bany de la cultura. Axí s'orienta cap al cervell ò al cor, segons patexi d'hipertrofia de la sensibilitat ò d'*intelectualitis aguda*. Els neo-clàssichs el purifiquen, però'l cor-gelen; els parnassians el serenen, però l'axuguen; els naturalistes el robustexen, però l'axellen; els decadents l'espiritualisen, però l'enerven; y tots tenen rahó en quant representen un element llegítim, mes no'n tenen en quant exclouen els altres elements. Es una fluctuació contínua, un inclinarse a la dreta ò a la esquerra, a la calor ò a la llum, al nort ò al migjorn, al aticisme ò al orientalisme, a la veritat ò a la ilusió; oscilacions qui confirmen la tendencia constant al equilibri, ò, en altres termes, a la plenitut y a l'harmonía; y dins cada període y cada corrent se renoven, lluyten s'entrecreuen derivacions de corrents y períodes anteriors; y'ls petits naufraguen, y les grans figures per damunt les escoles, subsistexen, perque, sia quin sia l'extrém ahont se colocaren, des d'allà dominen tota la integritat del món artístich, y l'inclouen, volent ò nó, dins la llur obra. Axí, passen les modes, però no passa, per exemple, Víctor Hugo ab ses monstruositats y sos defectes; y havent sigut capdill d'una escola militant, en la seua obra hi hà arguments per a totes les escoles literaries, perque es com una alta serralada hont ressonen tots els ecos y s'escalonen tots els

climes, tota la historia natural del món poètich.

Donchs bé: dins d'aquest marge de la relativitat qui, respectant el codi intangible de les lleys consagrades pel gust y la experiencia, consent la crítica oportunista, jo crech saludable predicar la reconciliació del art y la vida colectiva, perque'm sembla que no s'entenen gayre; y si la vida, orfe del art, s'apaga y's materialisa, l'art, allunyantse de les fonts naturals de la inspiració y divorciantse de la vida, se converteix en quimèrich artifici.

L'art es, abans que tot, contemplació desinteressada y pura. L'ànima humana es naturalment contemplativa, y, si bé ho considerèm, sols llavors, quan s'entrega al natural estímul de la contemplació, l'home realisa'l fi substancial de la vida. Tot lo demés són medis, funcions subalternes de la vida qui tenen per objecte conservarla, millorarla ò reproduirla. Quan l'home contempla, no fa per a viure, sinó que viu. Essent axí, els homes nexen per a esser més ò menys artistes. L'art es la vida sentintse y contemplantse a sí matexa, sense més finalitat que contemplarse; es la conciencia iluminada y desperta per ella sola, y tots els sentiments, tots els filtres del món espiritual són olis qui cremen en la llantia de la contemplació. L'art es l'esperit del home dinamisantse y envolcallant la naturalesa, com la blavor del cel, eternalment contemplatiu, envolcalla y feconda la terra. Les ciencies aclarexen y axamplen els horisonts de la humana fantasía; l'art va darrera y contempla; per axò pogué dir

Lleonard de Vinci: «Les ciencies són els soldats del art». L'amor matexa, mescla impura de sentiment y d'instint, sols s'eleva a l'altura màxima del home quan se resol en contemplació. Les besties amen, però no contemplen. Contemplació vol dir espandiment de l'ànima damunt la cosa contemplada, única forma de possessió possible. Del cel y la terra neix l'arbre; de l'esperit humà y la naturalesa, units per la contemplació (somrient ò dolorida, serena, vibrant ò tempestuosa com el cel. jamay indiferenta, perque la eterna calma de la fondaria suprema no es indiferencia), neix la creació del artista, no sempre fàcilment, però sí ab la espontanitat fàcil ò dolorosa d'un fenòmen natural.

Si'm sentien divagar avuy, el músich que's passa la vida barallantse ab el violí per a arrencarli una nova sonoritat, el poeta caçador de rims difícils, la ballarina que reconcentra en la punta del peu tota la força, els excèntrichs de cervell irritat per la pruija de singularisarse, els monomaníachs del refinament y la virtuositat. potser me dirien, arronsant les espatlles: — Quín *credo* es aquest? No hi tenim rès que veure. — Y jo respondría (sempre ab rezel d'equivocarme, naturalment): — D'axò'm quexo. No podèu isolarvos; no podèu emanciparvos del egoisme humà, d'aquest fons comú hont la pluralitat infinida dels egoismes individuals s'unifica y entronca: y com més sien els conductes per hont arribi'l vostre llenguatge al egoisme com més sien les cordes del sentiment humà que la vibració del

sentiment artístich logri ferir d'un cop. tindrà més eco y més intensitat y més durada. Refinèu l'art, mes no tant que's quedi en la refinadora la part més saborosa y vital de la substancia; volèu amunt per a mirar a vol d'aucell les destinacions humanes, nó per a *escriure èter ab èter damunt d'èter;* no adulèu el gust del major nombre ni sacrifiquèu al èxit immediat la conciencia artística, però tampoch vos encastellèu soperbament en l'enigma inabordable hont s'estrella la onada popular. Sièu especialistes, però no dexèu d'esser homes. Recordèuvos del epitafì de la tomba d'Eschil, escrit per ell mateix: «Aquí jau Eschil, fill d'Euforion. Nat atenès, morí dins les planes fecondes de Gela. El bosch famós de Marató y'l Mede de llarchs cabells diràn si va esser brau: ells ho vegeren bé». «S'oblida d'ensenyarnos —diu Jules Lemaitre— que havía escrites noranta tragedies y que havía sigut coronat cinquanta dues voltes. Ja veyèu que no es *home de lletres*. Es que va néxer en una època de vida completa, de desplegament integral y harmoniós del ser humà. No estigué tancat dins una tasca; no tingué rès de mandarí reclòs dins son gabinet. No era'l professional qu'escriu per ofici: era l'home sublim qu'esplaya son cor».

Ah! Vist des de les altures per hont passen els grans oratges de la inspiració, ¡que petit sembla ò que repulsiu tot axò de *l'hort tancat,* el dandisme literari, els impassibles, els histèrichs, els follets de la podridura moral, la exquisitesa de la «molló de

fibres», els solitaris que dividexen el món en dues castes, primera la llur, segona tot el reste de la humanitat, recordant els *Manfreds* y *Renés*, de sanch emmetzinada per l'orgull de sí matexa, que'ls feya caure en sinistres passions incestuoses!

Una damisela coneguda meva va sofrir una desilusió perque'l séu promès, enlloch d'obsequiarla ab una crisantema, va donarli un préssech. Ell bé deya: — Donchs jo trob el préssech més perfumat y més bonich y més poètich que la crisantema. — Y ella: — Sí, però's menja. — Angel meu, — repetía'l jove, — recòrdat de la escriptura: *lignum pulchrum visu, et ad vescendum suave.* — Aquesta damisela y'ls séus consanguinis de l'aristocracia artística y'ls que com ella fonamentin en la divina insubstancialitat la distinció suprema, sens dubte s'escandalisaràn de que jo'm declari propagandista del art utilitari: axí, tal com sona, utilitari a benefici del artista, a benefici dels pobles y, més encara, a benefici del art mateix.

Ho deya fa mólt de temps, y no tinch perque rectificarho: l'art, expressió suprema de la vida, no ha de divorciarse de la vida, tancantse dins la torra d'ivori, per a dedicarse soperbament a la fruició de sí mateix, sinó que ha de daurar fins allà hont puga, ab un raig de la seua llum consoladora, totes y cada una de les hores y dels moments y dels actes de la vida pràctica y ordinaria. Què'n farèm d'un aljub fondo com la mar, però tancat ab pany y clau, en mig d'un vilatge mort de set? Lo que importa es

que l'aygua estiga ben canalisada y ben repartida y anar tirant al ideal de que cada veynat tinga la seua cisterna y fins el séu hortet si es possible. Si a mi'm diguessin: «Has de triar entre dues coses: ò bé en el teu poble hi naxeràn un nou Cervantes y un nou Beethoven, però no seràn compresos, viuràn com palmers solitaris en mig de la sequedat d'una plana deserta, y la miseria intelectual y artística seguirà invadint les vivendes, y'ls pochs que sàpiguen de lletra y tinguen orelles preferiràn la jota de *La Gran Via* y les histories de *Rocambole*, a les pàgines immortals dels grans mestres; ò bé, en els llibres de naxements del municipi no s'hi trobarà cap nom ilustre, però tota la gent serà més ò menys ilustrada, y cada veynat veurà la seua copeta d'art y de cultura, y tots sabràn assaborir, cadascú a la seua mida, l'aliment intelectual y artístich de bona y pura y alta procedencia», sense vacilar triaría lo segon; perque en materia de cultura passa lo mateix qu'en materia econòmica: els pobles richs no són els que tenen més milionaris: són els que apenes tenen pobres.

Tal volta me diràn que si l'art no's concentra en els llibres, musèus, exposicions, teatres y obres purament artístiques, sinó que's mescla ab la prosa de la vida, aliantse ab els oficis, industries, consuetuts, rites, divertiments y tota mena de manifestacions y aspectes de l'activitat social, y les families entretenen la vetllada ab Schumann y Mozart, y decoren les modestes vivendes estampes de Rembrand y Al-

bert Durer, y la discreció y'l bon sentit literari resplendexen en les publicacions didàctiques y en les cartes amatories, y fins la sal del enginy desinfecta'ls documents burocràtichs, es clar que en un poble axí serà més fàcil que hi florexin grans artistes. Conformes; com qu'ells tornen a rebre y a beneficiar lo que donen al ambient que fertilisen; rahó més en favor, no diré del criteri democràtich (perque no's tracta de sacrificar la qualitat a la quantitat), sinó del criteri expansiu, que no suprimeix el privilegí de la força: lluny d'axò, la consagra y vol ferla sentir; no pretén esbocinar els astres, repartintlos en forma de candeletes a tot el cens; no suprimeix els *fogars* heroychs, més desitja qu'arribi a totes bandes la irradiació y'l contagi del heroisme. Es que nosaltres murmurèm com Judes contra la superfluitat del nart olorós que ungía'ls peus de Jesús y perfuma fa vint segles l'ànima del món? Es que oposèm les Martes a les Maríes? Jamay: però'ns dol que'l sagrat perfum de la poesía servexi per a ungir els peus de no sé quin esfinx luxuriant, cavilós, «d'esperit carnal y de carn trista», qu'escarneix el vot de castedat ab el vot d'esterilitat.

La humanitat y'ls grans artistes, a la curta ò a la llarga, sempre s'han entès. Aquell qui no té prou força per a penetrar en l'ànima de les multituts no'n dongui la culpa a la excelsitut ò a la puresa de la seua inspiració: es que les ales curtegen, la inspiració li manca. No es qüestió d'arribar y moldre. Donar un pas endavant sempre costa lluyta; però una

cosa es la lluyta, el natural procés de tota novetat per a imposarse y vèncer els prejudicis de la gent desprevinguda y mal acostumada per una educació viciosa, y altra cosa fer un dogma de la impopulatat, y proclamar a priori que la obra ben rebuda per les masses anònimes es una obra tacada de trivialitat y d'efectisme. No cal fugìr del efectisme positiu per a caure en l'efectisme negatiu. Sovint la causa de que les multituts no responguin als elegits autèntichs no es la incapacitat colectiva per a entendre la paraula sagrada, sinó la predicació falsa y victoriosa dels que abans se proclamaren elegits, usurpant les insignies del magisteri. Si En Shakespeare, per mólts d'anys a Inglaterra y fòra d'Inglaterra, passava per un barbre intolerable, es perque entre ell y'l poble s'interposava'l gust artificiós dels literats de llavores. Si l'Echegaray ha tingut a Espanya la seua època, s'explica per dues coses: primera, que ab tot y esser un forjador de mecànica teatral, completament extranya a la vertadera y sana inspiració dramàtica, no cal negarli, dins la heretgía artística, una potencia superior a la d'altres més ortodoxes, si's vol, però més febles y mesquins, com que l'Echegaray, essent el padrastre, era la única familia del teatre castellà; segona, que la influencia no anava de baix a dalt, sinó de dalt a baix, no anava del públich a la crítica, sinó de la pseudocrítica a la burgesía literaria, y de la burgesía al poble.

Tot gran reformador té y ha de tenir lógicament

mala rebuda, per la rahó senzilla de que un clau no pot treure un altre clau, ni la nova lley desarrelar l'antiga sense violencia. Injusticia funesta sería subscriure y acceptar com veredicte definitiu les primeres resistencies a una doctrina nova ò restaurada; però d'axò a fonamentar la preciositat de certs alambicaments artístichs que sols pertanyen a una dotzena d'iniciats... hi hà llegües de distancia. Moysès, quan baxava del Oreb y trobava'l séu poble entregat a la idolatría del vedell d'or, no'n treya per axò la conseqüencia de que sols ell era digne d'adorar y compendre al Deu vertader, y de que havía d'establir entre les boyres del cim esgarrifós el séu domicili.

Jo no som dels qui creuen que la tècnica de les arts s'ha de simplificar fins al punt de reduhirse a una cartilla elemental d'ensenyança primaria. Es precisament indispensable'l domini de la tècnica per a podersen deslligar y llençarse a genials extralimitacions; però, exigir la matexa preparació extensa y complicada, no per a crear, sinó per a sentir y compendre la obra d'art, y llençar la excomunió a les persones de bon gust natural que no poden capirla, axò'm recorda'l cas d'un predicador que dalt la trona, atacat d'un accident terrible, *la buydor*, va sortir del pas gesticulant y fent manades y dihent a la fi: «Tot aquell que no m'ha sentit està en pecat mortal». Les beates temoregues se lleparen els dits de l'homilia y del predicador. Jo crech qu'haurien fet més santament tirantlo cap avall de la trona.

La preocupació vulgar de que la paraula *útil* es quasi bé sinònima de *prosaych* y *anti-artístich*, no resisteix un moment de curiositat reflexiva. Dexèm apart les graduacions y mixtures innombrables que ab l'art y lo que no ho es se fan y podrien ferse. El perfum de lo útil, per sí sol, afalaga íntimament la nostra voluntat, anch que no tinguèm ni la esperança ni'l desig de l'apropiació. Apart d'axò, sovint la obra es artística sense que l'autor ho perseguexi ò perseguintho subsidiariament, y l'absencia ò subordinació d'aquest propòsit l'afavoreix, com realça la dòna'l no sebre qu'es bella. El cavall galopant per la pista, entre'ls aplaudiments del públich, no té més gentilesa que'l qui galopa en linia recta per a recórrer en camp desert una distancia. Homer y Jeremíes no sabien rès de la doctrina del art per l'art, y entre ells y Leconte de Lisle, la elecció no es dubtosa. Ara mateix, les obres dels estetes per antonomasia, successors directes del parricida imperial que davant el cadavre de sa mare no s'oblidava de comentar estèticament sa esculptòrica nuesa, es dir, les obres inspirades en l'absolut desprendiment de tot estímul psicològich extrany a la olímpica delectació de la forma bella, no són les més artístiques als ulls de l'alta crítica moderna. Comparèu aquests dos llibres: *Ressurrecció* y *El Foch*; diguèume si les ales de la severa inspiració tolstoyana, empeses per l'amor al prohisme, no són més atractives y magestuoses que la fantasía de D'Annunzio, obrintse y estufantse com una cua de pahó, per amor a sa pro-

pia sumptuositat. Però proclamèm una vegada més l'autonomía del art que ningú nega ni la tinch per discutible; fixèmnos en l'art pur. La utilitat y la bellesa són independents, es cert, mes no són incompatibles. Lluny d'axò, el marbre arrancat a la pedrera, la esmeragda sense polir, els sentiments y les passions humanes en bloch, tenen per sí matexos el valor de primera materia artísticament preciosa. *Preciositat*: aquí teniu un vocable de doble sentit (primor y exquisitesa, valoració de fondo y forma) que respon a un'altra duplicitat del instint. ¿Y quín pensador de cara y ulls ha sostingut que la bellesa exclou necessariament tota eficacia ètica y tota vibració de sentiments, fòra del sentiment artístich? ¿Quí negarà que l'art, sense esser moralista, pot esser moral, y sense esser didàctich, pot esser educador, y sense desviarse de la propia y exclusiva finalitat, pot esser útil? Y ¿quí negarà que si es útil, es a dir, si guanya la voluntat y l'atenció per més d'un cayre, si la materia, sense perjudici del designi estètich, es interessant per sí matexa, afirmarà y extendrà'ls séus dominis y serà més fàcilment popularisable?

L'art no's nodreix de sí mateix: tots els metalls de les mines del esperit, tots els assumptes li pertanyen, si no com objectiu, com a vehicle. Essent axí, rès li costa excullir els més interessants; y, manifestantse per medi de substancies humanament codiciables per sa virtualitat intrínseca, la bellesa hi guanyarà, com guanya l'acunyació per la qualitat

del or, y'l monument arquitectònich per la qualitat de la pedra, y la magia de la llum per la finesa del cristall, y'l prestigi de la expressió pel sentiment que la inspira. Conexèu la oda *A Italia*, de Leopardi? Es un model de pura y excelsa poesía, y no minva, nó, sa bellesa'l patriotisme que la inflama. Y Alfred de Musset no passava d'esser un poeta elegantíssim; mes el fiblà la furia d'un desengany amorós, fentlo esclatar en llàgrimes y sanglots, com un desgraciat qualsevol; y llavors, sols llavors fou el gran poeta de la *Nit de Maig*.

Permetèume evocar en poques paraules un petit episodi. Entre'ls recorts de ma adolescencia torreja una masía de montanya, hont per breus setmanes m'era permès conèxer lo qu'es viure. Ab mos germans y jo venien a juntarse'l fill del sabater, del notari, del metge, del hortolà, del missatge y altres minyons del terme; y ab la fraternitat d'aquells anys delitosos, única vertadera, perque s'exhala del cor y de la sanch verge y no de les teoríes dels drets del home y de la igualtat professada y no sentida, gaudiem de la naturalesa ab afició tant més sincera com que no s'analisa, ni's coneix, ni s'explota líricament a sí matexa. No bé'ns trobavem lluny de la vigilancia domèstica, els qui duyem sabates soliem descalçarnos; y encara'm sembla sentir en les plantes dels peus la tebia dolçor de la terra escalfada pel sol de primavera. Donava ingrés a la masía un corredor llarguíssim, coronat de parres. A la una banda, un jardí a la inglesa, farcit de flors y papallones, ele-

gant y pulquèrrim; a l'altra banda, l'hort, vessant de les marjades plenes d'ombra, misteri, brunzir d'abelles y canturies de nius y de salts d'aygua, se disputaven la nostra preferencia. Y nosaltres, menyspreant el jardí, anavem sempre al hort, no per a cullirhi fruytes, que sols n'hi havía en esperança; mes la esperança per sí sola, afalagant l'instint estètich y l'instint utilitari, bastava per a ungirlo de poesía. El jardí representava la bellesa vana y decorativa. L'hort, esplèndida promesa, revelava als sentits y a la imaginació, ab forma rica y complexa, la feconda maternitat de la natura.

Al exposar mes inclinacions al art obert y popularisable, m'han vingut a la memoria certs literats y pensadors qui van a l'avanguarda del jovent intelectual. Ells s'aficionen als estudis sociològichs, cerquen solucions als conflictes entre'l capital y'l treball, reconexen la justicia de certes quexes y senten la necessitat de reformes socials més substancioses que les revolucions polítiques, completament estèrils per a les multituts desheretades. Fins n'hi hà d'aquests joves intelectualment *fashionables* que, com nota *chic* y modernista, tenen a bé perfumarse ab unes gotetes d'anarquisme. Dexant a un costat exageracions y actituts extremades, es d'agrahir la tendencia al sentiment germanívol de solidaritat humana. En uns serà snobisme, en altres veritable apremi de la conciencia. No ho vull sebre. Axí com axí, val més axò que la frivolitat y'l vici sistemàtich. Però aquesta flor de la joventut intelectual, qui's

desvetlla per la sòrt dels proletaris y se commou davant llur angoxa, y, alternant ab l'estudi de ritmes nous, cóva plans y programes redemptors y tracta de disminuir el nombre dels analfabets per a que'ls miserables puguen llegir el diari y'ls manuals d'arts y oficis, no per axò creu ni somnía que may puguen asseures a la taula dels Deus ni esser capaços de les més pures delectacions artístiques, privilegi reservat a una *élite* qui representa la flor del refinament y de la cultura. Ah! No pensa aquest jovent fi de segle que no cal agrahirli sa generositat, mentres *estetisant* sia tan crudel, perque axí l'agravi es més intolerable y la desigualtat més imfamiosa que la esclavitut antiga. Ja s'ha dit que'l corch de les classes inferiors no es tant la set de possehir com *la set d'esser;* no es tant la immensa desproporció dels medis materials com l'abim que perpetua la divisió de castes y separa la societat en dos mons que ni's conexen ni s'entenen. Els esclaus y lliberts de l'antiga Roma, fòra de la jurisprudencia, monopolisaven tots els rams de la sabiesa. càrrega que per ells devía esser un gran conhort y una gran compensació. Donchs, bé: si'ls haguessin ofert la plenitut dels drets civils y polítichs a cambi de renunciar al conrèu y al conexement de les arts y les ciencies, jo crech que ho haurien refusat, perque a la llum de llur propia superioritat intelectual, sens dubte's donaven compte de que ells vivien la vida més alta y cobdiciable. Val més esser esclaus com ells ho eren, que esser homes lliures y menjar y beure a

abastament, privats d'entrar en la comunió de les ànimes escullides.

Viatjant per l'Andalusía fa uns quants anys, vaig notar que les dònes, des de les més indiumenjades a les més humils, duyen totes la seua flor al cap. Fins les obreres de les fàbriques se gastaven el séu dineret trayentsho de la boca, com sol dirse, nó per vanitat (bé se les veya a móltes penetrades de la seua mesquinesa), sinó per a alegrar la vida miseriosa ab una nota primaveral y fresca: y aquell tribut simpàtich a la bellesa'm commovía, fentme sentir un ideal del art: *que les ànimes de tots, pobres y richs, participessin igualment de les flors de la poesía, reservades a les persones de certa educació.* Aquest es el secret de la cayguda de móltes *Marguerides* antigues y modernes, que s'obliden dels *Siebels* encantades pel perfum y la gracia dels doctors... *«I gran signori sol'hanno que l'altiero andar e il parlar lusinghier...»* Fins ara'l punt exquisit de la beneficencia no ha arribat a més que a repartir joguines entre'ls infants de la pobretalla. Jo voldría que també's cuydés de fer arribar una mica de llum y espiritualitat a n'aquells qui davant les classes elevades senten la humiliació de la incultura y la poquedat interior, més que la miseria de les robes.

Si jo tingués la doble sòrt d'esser un home ilustre y assistir a la meva immortalitat y'm donessin a triar el monument, jo diría: que sia un lloch d'habitació humana; si la vida no pot axoplugarshi, que hi habiti la mort; enterrèuhi'ls meus òssos; y si no ha

d'esser ni temple, ni llar, ni fossa, ni redós. sinó una de tantes abstraccions en marbre hont hi falta fins la calor d'un niu, que a lo manco hi brolli una font pública, y les vehines, cap al tart. hi conversin, mentres el doll de l'aygua remoreja cayent a dins dels cantis. Voldría, sí, que una mica d'ànima hi habités. Y no bastaría l'ànima del artista? Segurament. Ella vibra en certes maravelles monumentals d'admirable poder sugestiu, himnes, odes, elegíes, qui criden ò canten ò ploren, renovant en els cors l'impuls de la venjança ò la soperbia de la victoria: platòniques visions que asserenen l'esperit y l'atreuen com la gavina que's posa a un esculi, per a pendre'l vol insensiblement als horisonts d'or fos de la idealitat suprema. Mes, aquests exemplars són raríssims: senyalen la coincidencia dels grans moments del geni ab els grans moments de les nacionalitats. En els altres, combinacions de línies arbitraries y fredes, no arborescencies de la saba sentimental, tampoch hi es l'ànima del artista. *Som de terra y terrejam,* diu l'adagi de Mallorca, y en la obra nostra, per a néxer vivent, han de barrejarshi un poch de terra y un poch de blavor de cel. *Nihil humanum a me alienum puto;* y, a la inversa, *a me alienum puto* lo que no fassi olor d'humanitat, lo que no dugui un rastre dels afectes, odis, recorts. aspiracions ò desitjos qui commouen la humana criatura, lo que no entri d'aprop ni de lluny en el cercle de la nostra existencia, qu'es petita, però tanca la realitat qui té per marge l'infinit, com es petita

la gota de rosada, però la fondaria del cel y la llum dels astres s''hi reflecta.

En el fons de totes les doctrines sobre filosofía del art hi batega un ideal comú: la diferencia consisteix en la manera d'explicàrsel cada pensador. Axò prova que l'home no cab dins el cercle del séu propi raciocini. L'art té'ls séus fonaments en la inconsciencia. El dia que la llum del raciocini arribés a tots els recons del petit cosmos que l'home porta en sí mateix, l'art no existiría. Posèm la mà damunt el pols; interroguèm y anotèm les impressions, els ecos, els fenomens de la vida interior; resignèmnos a un breu catecisme de preceptes experimentals; no apilèm teoríes sobre teoríes, com els sostres d'una torre de Babel, per a enfilarnos a sorpendre'l misteri sagrat. No anèm sempre a flor de terra, està bé, però malavegèm a no pèrdrela de vista. Convé acudir de tant en tant a *tocar mare*. Entreguèmnos a la contemplació confiada y efusiva, sense graponejar en la fosca hont neix la font viva del sentiment inefable, perque axò sols serveix per a enterbolirlo y estroncarlo. Filèm, especulèm, sense oblidar qu'en certes altures el pensament s'hi pert, y més enllà de l'atmòsfera del món — lo mateix el món fisich que'l món espiritual — s'hi extén el buyt irrespirable.

Sent, senyors, que'm quedi poch temps y poch alè per a lo que més me reca: dirigir una paraula a la joventut catalana. Ab quína autoritat? La vostra: ella m'ampara. Darrera vosaltres jo hi veig la ombra, hi sent batre'l cor de Catalunya. Però, ademés,

tinch títols personals, l'afecte, la sanch, el llinatge, nó per la raça, sinó per la familia. D'infant, Catalunya fou per mi la regió del somni. Figurèuvos una avia que parla a n'el séu nét; l'anyorança de cabells blanchs evocant la imatge de la patria absent, y la ilusió de la infantesa recullint ses paraules. Còm la pintarien! Axí aprenguí a amar a Catalunya y a vèurehi la prestigiosa prolongació de ma patria natural. Després, aquests carrers y aquestes Rambles foren per a mi la via triomfal del *primo entrar di giovinezza;* y les hores qu'en la grisenca monotonía del passat sobresurten per llur relléu lluminós ò tràgich, aquí fòra tingueren l'escenari.

Si aquests vincles (y la barba bastant florida) disculpessin mon agosarament, jo diría als joves de la terra: sièu artistes, sièu homes, sièu catalans. La historia, la vitalitat y la empenta del renaxement ho imposen. No valdría la pena d'engelosirse per l'ús exclusiu del idioma, si no fos mantenidor y verb a la vegada del esperit de Catalunya. ¿De què serviría la obsessió de la personalitat y la vida propia, si'l poble català y'ls séus artistes y escriptors no s'entenguessin ni's comuniquessin? A totes bandes, per a que l'art prosperi, es convenient que s'oregi, que perfumi l'atmòsfera social y s'incorpori a la vida colectiva. Aquí es, ademés, indispensable, si'ls que foren precisament despertadors de la conciencia popular no han de renegar de la llur obra y desviarse per camins extraviats y solitaris del exode grandiós qu'ells impulsaren.

Literatura catalana no vol dir literatura escrita en la llengua d'En Lull; no vol dir literatura belga ò francesa ò alemana traduhida a la llengua del país: vol dir autèntica expressió de la vida catalana: aquest es el títol suprém que consagra la llengua materna. Salvar l'ànima catalana com deya l'ilustre president d'aquesta casa; salvarla dins l'arca santa del idioma. Sense axò, tant se valdría arreconarlo, declarar nial la empresa de la renaxensa literaria y esborrar d'una plomada la obra d'un segle.

No ha acabat, nó, la missió dels escriptors artistes a Catalunya. Ella y ells poden y deuen nodrirse mutualment. Ells poden esvahir les ombres y'ls equívochs; ells poden malavejar qu'en la flamarada gloriosa qu'encengueren no hi caygui llenya fumosa y asfixiant; ells poden influhir en que'l veritable esperit catalanesch s'escampi a Catalunya y pacíficament preponderi fòra de Catalunya, vencent, no per exclusió, sinó per llegítima gravitació de la força moral y per l'imperi de la simpatía. Ells representen la llum y la calor benèfica, la expansió fraternal y generosa. Catalunya es admirada y mereix esser amada y ohida: y pels séus artistes y escriptors principalment s'ha de veure la esponera, y sentirse les palpitacions de la infinita vitalitat, y ferse escoltar y respectar en els consells de familia.

No vull dir que la missió dels artistes y escriptors sia fer de músichs de regiment en les campanyes polítiques, ni retreure agravis històrichs, ni versificar programes, ni perpetuar els tòpichs pre-

dilectes del primer període de la restauració, ni reduhirse al element èpich, al element tradicional, al element patriòtich, encara que aquestes sien venes inestroncables de poesía. No'ls pertoca esser a tot hora ciutadans y seguir tal ò qual senyera, y entregarse a la obsessió d'una causa y al culte d'una idea, per bona, per santa que la creguin: els pertoca recordarse de la terra que trepitgen, dels horisonts que'ls rodegen, de la sanch que duen a les venes, de que la realitat vivent, hont la fantasía dels poetes ha d'alletarse, té aquí la fesomía, les entranyes, el nom de Catalunya.

No cal fomentar el proteccionisme literari ni'l acordonament de Catalunya, però sí combatre la expatriació suicida, y evitar que l'esperit del art se'n vagi, com el fill pròdich, a viure de captiri per regions extranyes. Que cada regió aprengui, al extranger, de conrear la vinya propia y treure del séu such el partit possible, nó a disfressarlo ab els noms y l'apariencia dels vins de fòra casa.

El qui's desperta comença per recordar y mirar al entorn séu. Axí, la musa catalana primer visqué d'anyorança, remembrant l'antiguetat històrica; després prengué possessió de la herencia viva de la patria; finalment, per a enriquir el patrimoni espiritual, ha llençat la mirada y'l pensament enfòra. Primer els arxius, llavors la pagesía, y fa dèu ò quinze anys la exploració dels grans centres de cultura. Axò ha determinat la crisi actual, que jo tinch per favorable. En bona hora posèm a la lira noves

cordes; vaporisèm la forma per a ferla flexible y delicada; sorprenguèm els secrets de laboratori; anotèm les impressions subtils y fugitives; aclimatèm a casa nostra'ls elements exòtichs assimilables; mes, tot axò sens perjudici de la nadiua originalitat. Volèu triomfar fòra de Catalunya? Sièu catalans. Volèu esser universals? Conservèu l'ayre de familia.

Al autor de *Mirèio* rès li manca de la forma rica y tornejada; mes per a alcançar la perfecció dels parnasians y'l perfum y la unció y la variada tonalitat dels neo-romàntichs, no ha hagut d'emanciparse, no ha hagut de renunciar al sol y al ayre de Provença qui nodrexen y dauren y maduren els fruyts sucosos y vellutats del séu enginy. Aquest es el secret de la força y l'atractiu del gran poeta, dintre y fòra de Provença. En ses estrofes de cristall bohemi vermelleja'l vi de cullita propia. Y la seua musa, esplèndida arlesiana, embellida ab les joyes hereditaries del tresor folk-lòrich, amorosament escoltívola als ecos de la melodía popular, la seua musa camperola, qui no coneix la morfina ni'ls cosmètichs, ni's martirisa'l còs ab les cotilles de fabricació parisenca, ni s'ensafrana'ls cabells per a afectar una filiació exòtica y misteriosa, no es per axò menys ideal ni menys ayrosa que la musa del bulevard, aparició nocturna qui tempta'ls viatgers ab els deliquis dels paradisos artificials.

«El món pensa, la França parla», digué Michelet, y es veritat encara. París es el filtre del món intelectual, l'orgue transmisor de totes les subtileses,

perfums y entremaliadures de l'ànima contemporània. Anèmhi a provehirnos de les fòrmules noves aprofitables. La conciencia artística y'ls séus principis essencials nasqueren ab l'home; mes els procediments y medis d'expressió varien fins al infinit: may se n'escriurà la darrera paraula.

Aquí, l'ull de la font de la patria poesía; allà, lluny, la nova sirena *Loreley*, de veu corprenedora y cabellera d'or descapdellantse damunt les ones.

Havèm de renunciar a sorpendre'l secret de ses revelacions y sos encisos? Nó: anèm a contemplarla, per a retornar a la nostra terra ab el tresor d'una nota, d'un mot, d'una sensació desconeguda. Mes, alerta a córrer la sòrt del mariner de la balada, qui remant remant envers la sirena, queya dins l'abim. Assegurèmnos del nervi personal, de la fermesa y la força del braç; mà en el rem, acostèmnos ab precaució, portant sobre'l cor com un defensiu, la paraula sagrada: *Catalunya;* escorcollèm els ulls fondos de Loreley, escoltèm sa cançó, sense arribar al radi hont la resistencia sería inútil; y abans que la corrent ens prengui y'ns afoni, ¡a vogar enrera, s'ha dit! perque allà, als peus de la dòna encantada, s'obre l'ullal qu'engoleix y anula la personalitat dels dèbils.

REACCIÓ LITERARIA

CONFERENCIA LLEGIDA EN L'ATENÈU BARCELONÈS PEL MAIG DE 1910

Jo no vinch aquí, senyors, com apòstol de la fè, sinó com apòstol de la vida pràctica, dels qu'en nom del credo comú parlen de la conducta imposada pel còdich de la suprema veritat que suposen reconeguda. Vull dir, dexant de banda circumloquis, que en l'ordre sentimental y artístich (ja que avuy parlèm de literatura y no de política) jo'm sento catalanista al estil ranci, en el sentit que fa uns quants anys s'entenía vulgarment sense necessitat d'explicacions; noticia que a la hora actual, plena de confusions y boyres, no semblarà tan impertinent y ociosa com hauría semblat quan l'agulla nàutica del esperit colectiu no fluctuava com avuy. Y jo dóno per supost qu'aquest sentiment ens abriga a tots com la nau de la matexa iglesia; y es a la llum d'aquest sentiment que venim a reflexionar sobre'ls problemes literats de manera que no retrocedim

per a estudiarlos al capítol preliminar en que la substancia y autenticitat del renaxement se discutien com a valors problemàtichs, sinó que donèm com un fet incontestable la vida de Catalunya y sa voluntat de viure, sigui ò nó cert que passa actualment per una crisis de conciencia; y cerquèm les orientacions que més convinguin a sos interessos espirituals. Però, si axís no fos, si vinguéssim a discórrer en nom d'un olimpisme crítich, entregat exclusivament a la cobdicia de treure de cada país y cada inteligencia la màxima contribució per al tresor del art universal, com qui exprém una fruyta per a abocar la essencia en la copa dels Deus y llençarla després, jo seguiría pensant y sostenint lo que sostinch, perque es el catecisme estètich y nó el patriòtich, el que mana que l'artista se naturalisi a una banda ò l'altra, dintre ò fòra de casa seua, y per a nosaltres, situats aquí, l'interès del art y l'interès de Catalunya se confonen.

Fa uns quants anys, tractant d'aplicar a Catalunya certes consideracions sobre art en general, vaig dir quelcom que'm permet recordarvos.

«No valdría la pena d'engelosirnos per l'ús exclusiu del idioma si no fos mantenedor y verb a la vegada del esperit de Catalunya... A totes bandes, perque l'art prosperi es convenient que s'oregi, que perfumi l'atmòsfera social y s'incorpori a la vida colectiva. Aquí es, ademés, indispensable, si'ls que foren precisament despertadors de la conciencia popular no han de renegar de la llur obra y des-

viarse per camins extraviats y solitaris del exode grandiós qu'ells impulsaren».

«Literatura catalana no vol dir literatura belga ò francesa ò alemanya traduhida a la llengua del país; vol dir autèntica expressió de la vida calalana; aquest es el títol suprém que consagra la llengua materna».

«No es la missió dels artistes y escriptors fer de músichs de regiment en les campanyes polítiques, ni retreure agravis históríchs, ni perpetuar els tòpichs predilectes del primer període de la restauració, ni reduhirse al element èpich, al element tradicional, al element patriòtich, per més que aquestes siguin venes inestroncables de poesía... No cal fomentar el proteccionisme literari ni l'acordonament de Catalunya; però sí combatre la expatriació suicida, y evitar que l'esperit poètich se'n vaja, com el fill pròdich, a viure de captiri per regions extranyes... En bona hora posèm a la lira noves cordes, vaporisèm la forma per a ferla flexible y delicada; anotèm les impressions subtils y fugitives; aclimatèm a casa nostra'ls elements exòtichs assimilables; mes tot axò sense perjudici de la nadiua originalitat. ¿Volèu triomfar fòra de Catalunya? Siguèu catalans. ¿Volèu esser universals? Conservèu l'ayre de familia».

Axís pensava y axís penso. Jo hauría volgut trobar rectificacions a fer, per a estalviarvos la molestia de la monotonía, però si'l meu criteri estacionari ò pobre de punts de vista no'm permet la graciosa

volubilitat propia dels esperits selectes, no sé què ferhi; m'hauréu de perdonar la inelegancia d'insistir en les matexes opinions.

Jo no pretench que renunciém a les ventatges de cinquanta anys d'experiencia; però sense renunciarhi, podèm tornar un xich enrera. Jo no demano la reacció cap a velles usances floralesques y amaneraments en bona hora caducats, sinó cap a la llibertat y franquesa d'inspiració sense més lley que les imposades pel sentiment artístich; perque jo sé que si'ls joves escriptors seguexen els impulsos naturals, tornaràn a les fonts vives de la tradició popular, tornaràn a la tendra calor germinal que desglaçava la sanch dintre les venes de la nova Catalunya, tornaràn a la inspiració directa de la realitat que viuen, tornaràn a afirmarse y manifestarse tal com són; y per a tornarhi no hauràn de renunciar ni al instint de perfecció, ni a l'altesa de pensament, ni a la civilitat, ni al humanisme, ni a la cultura; mentres tot axò no degeneri en una falsa norma aristocràtica, en una vulgar galomanía, importació de la darrera novetat. Reivindiquèm ab energía'ls furs individuals, però alerta a fugir d'un convencionalisme per a caure dins un altre més funest, y si anèm al extranger, estiguèmhi prou temps per a guardarnos de transformacions aparatoses, no sigui cosa que'ls botiguers que van y tornen dels grans centres europèus, a cada cambi d'estació sense mudansa visible, tinguen de donar lliçons de naturalitat a les classes intelectuals.

Jo crech en l'art humà; però no crech en l'art cosmopolita. El cosmopolitisme es antiestètich, es un concepte negatiu que compromet la nostra llibertat, foragitantnos de casa nostra: es un «extranyament», tan atentatori a la lliure personalitat d'artista, com ho sería el «confinament» dintre d'un sol escenari.

Ja no's parla gayre de la pugna artística entre rurals y civilistes, y se comprèn; els anti-ruralistes, entre'ls quals n'hi havía d'inteligentíssims, s'hauràn fet càrrech de la impropietat de la paraula per a designar el quietisme, la rutina, la ignorancia mandrosa y toxarruda, coses que no tenen rès que veure ab l'ayre del camp y la ciutat. Són els pagesos els que preferexen la lluentor de les més ordinaries decoracions urbanes a les sublimitats del Pirinèu y del Montseny, y reben ab geste recelós la visita dels peregrins del art y la bellesa que cerquen pels amagatalls de montanya les cançons de flayre principesca, les notes gentils y palacianes de la musa popular; y són els ciutadans en el sentit ideal de la paraula'ls que tenen prou refinament per a compendre y sentir la exquisida flor de la rusticitat; de manera, que lo que fa pagès, lo que fa barbre, ab barretina ò sense, es l'odi a la pagesía.

L'humanisme... ¿quí no'l sentirà? ¿Però, còm anarhi al humanisme? ¿Què'n restarà del individu si l'escapsèm de tot nucli social, si'l despullèm de totes les influencies territorials, històriques, familiars que nodriren y modelaren la seua personalitat? ¿Còm hem de ferho perque la corrent de la es-

piritualitat catalana s'internacionalisi, arribant al mar profund y lluminós que banya totes les costes dels continents intelectuals? No estroncant les fonts originaries, sinó conduhintles a la corrent que no sabèm si en dies de sequedat podrà axugarse ò empobrirse, com que no manquen incrèduls per mantenir encara la disputa de si es torrent ò riu.

Quan vingui'l cas, si ha de venir, de que'l nacionalisme se resolgui en universalisme, no serà per anulació dels elements castissos, sinó per elevació y crexença; peró'm sembla qu'es una mica prest per aquests ensomnis de grandesa imperial, me sembla que les conquestes interiors no estan encara prou assegurades per preocuparnos a tota hora de la conquesta del món. Ah, si la tàctica del enemich estés a l'altura de les seves males intencions, qualque punt flach trobaría per hostilisarnos. Siguèm sincers. Els escriptors en llengua catalana, ¿dominèm el nostre públich? ¿Tenim parroquia bastanta, en competencia ab els extranys, per viure de la ploma? El catalanisme, que fou en sos començos una creuada literaria, ¿no era natural qu'estés representat per una revista de vida permanent y sòlida? De les diferentes que han estat empreses, ¿n'hi ha hagut qualcuna que arribés a la majoría d'edat? Se tropessa ab dificultats d'unió dels elements dispersos, en nuclis orgànichs per la obra comuna: se tropessa ab dificultats econòmiques que nexen de la falta d'ambient; y tot són indicis de que Catalunya no està encara ben catalanisada. Donchs, aquestes són les

primeres posicions a pendre. Perque pensar que saltant sobre la indiferencia de Catalunya, hem d'europisar la nostra producció, y ens han de traduhir al extranger abans d'esser llegits aquí, fóra una prova de candor seràfich. Asseguràm la consolidació de la nova Catalunya en els séus propis fonaments, atacats y tal volta compromesos per mines y contramines, d'origen que jo no he d'explorar, perque fóra un sobressalt dolorós que la llum de les llanternes enfoqués cares conegudes y amigues.

Observèm una cosa, senyors, y es que'ls tòpichs que dictava la inconsciencia als enemichs proverbials de Catalunya, les matexes fòrmules qu'estavem cansats de llegir a «El Imparcial» y en la prosa dels Unamunos, Grammontagnes, Cavias y Barojas, com tot allò del esperit de tribu, el sentiment arcaych y regressiu, l'egoisme local, la visió circunscrita, la solidaritat humana en front de la Solidaritat Catalana... després les hem vistes estampades en les banderes d'aquí dintre ò en qualque tros de les banderes esquexades per la íntima discordia, com la darrera paraula de la modernitat redemptora.

L'error d'aquestes fòrmules consisteix en atribuhir a la catalanitat un sentit de restricció que no té per naturalesa, y plantejar artificiosament alternatives que en realitat no existexen. Axís alguns posen en competencia l'amor a la llibertat y l'amor a Catalunya, com si'l problema català no fos substancialment un problema de llibertat, com si no significqués la reivindicació integral dels atributs

humans individuals, la necessaria dilatació de la òrbita de ciutadanía, perque s'hi mogui l'home sencer y lliure. Axís altres projecten el palau ideal de la estètica humanista y no volen bastirlo en el vell solar de la nacionalitat, considerant l'element humà y l'element nacional com a coses distintes y superposades, essent axís que l'esperit nacional es el llevat millor perque fermenti la substancia humana, que may vibra y se manifesta ab tanta força com en els pobles y les figures que sobresurten en la historia per son encuny vigorós; y'ls diversos matisos d'expressió y de caràcter, fills de la naturalesa, lluny de fer incomprensibles els sentiments de país a país, són el secret principal de la potencia comunicativa; y fondre en una sola tinta les variants típiques dels pobles, es imitar la pintura infantil de paysatge, es dir, nó un arbre, sinó l'arbre que no s'assembla a cap arbre, un sol vert per tots els climes y totes les vegetacions possibles... Axís en nom de la cultura se combat el nacionalisme artístich, lo mateix que si en nom de l'agronomía prescindíssim de la terra.

La cultura es intelectualment el medi d'assegurar la plenitut y la llibertat espiritual, com la riquesa es socialment el medi d'assegurar la independencia. Sí, mólta cultura, mólta disciplina, mólts d'estudis, mólts de viatges, mólta civilitat; mes, tot axò no cal «contraposarho», sinó sumarho a la naturalesa.

La educació no suprimeix la herencia; l'avenç no trenca'ls vincles de la tradició . L'esforç per l'ac-

tual millorament, si'ls nostres fills havien de repudiar la herencia nostra ¿per què'l faríem? O la escola radical que suprimeix els vincles entre les generacions es una bogería ò no val la pena d'amohinarnos per una actualitat fugitiva, que demà, convertida en tradició, no tindrà rahó d'esser. Sense tradició no es possible l'avenç; sense'l passat es estèril, absurda y presumtuosa la preocupació del futur, perque suposa que'ls nostres successors respectaràn una cadena que nosaltres haurèm rompuda.

Recordarèu l'animada discussió que's va promoure al entorn de les conferencies del senyor Brossa contra l'indigenisme artístich y literari. Se parlava de música, de poesía, y jo no trobava justicades ni en cap exemple pràctich ni en cap autoritat prestigiosa certes afirmacions. En quant a música, la meva condició de profà no ha impedit que m'arribés com a tothom la ressonancia de les noves nacionalitats musicals, preconisades a Alemanya y a Noruega y a Russia y a la matexa França pels crítichs y compositors més eminents; y es sabut que les nacionalitats musicals tenen per ànima la cançò popular, com a recurs insubstituible per a despullarse d'influencies extrangeres. Deya'l senyor Millet: «El jovent artista's va esverar ab les orientacions contradictories que clamen a son entorn... S'ha desensonyat ab les frescors de la cançó nova nascuda del empelt de la cançó vella del poble. Sense aquesta ayrejada'ns haurien sortit Obiols moderns ab vernís

dels nous refinaments francesos ò pesantor de carregada polifonía alemanya. Ara se sent en nostre ambient musical quelcom de jove, d'ayre de primavera, de cosa nova; d'allò que quasi han perdut els mestres mondials d'avuy dia, que senten recança de la ignocencia perduda». Y l'Antoni Noguera, un dels que secondaren ab més eficacia l'apostolat del senyor Pedrell sobre'l moviment regenerador de la música espanyola, acabava axís una conferencia que, a instancies meves, va donar: «el compositor que's trobi en dejú de la historia de la música en els darrers segles, y no seguexi pas a pas l'avenç y evolució de les escoles; el compositor modern que lluny d'inspirarse en l'esperit del séu poble, menyspreua. pel contrari, com a cosa ignocenta y carrinclona, l'estudi de la cançó popular y se nodreix únicament ab sa personal essencia y ab ses propies obres, encara que vagi armat y provehit ab el més absolut domini de l'harmonía, del contrapunt, de la fuga y demés accessoris, jamay aportarà al art el més petit benefici... De rès servexen les riqueses a un millonari dins una illa deserta».

Y de la poesía què'n dirèm si les grans literatures, començant per la grega y la hebrayca, són essencialment nacionals, si'l nacionalisme a Castella se diu Cervantes, a Alemanya Goethe, a Escocia Burns, a Noruega Ibsen, a Italia Carducci? Pobles hi hà que sols sobreviuen en la expressió de les literatures que engendraren. Tenen, es cert, aquestes literatures, un gran sentit d'humanitat, però no a pesar, sinó mer-

cès a la sava nacional. Y si qualcú retreya la Roma clàssica y la França neo-clàssica, com exemples de magestat ciutadana per excelencia, literatures imperialisades per la claror mondial dels centres que reflectien, visibles a totes bandes, jo diría que aquell art de gabinet, de refinament y d'elegancia, era un art de relativa universalitat, perque no penetrava en l'ànima de les nacions, ni les dominades, ni les dominadores, sinó que's comunicava solament ab les classes lletrades del món culte; jo diría que l'exemple de pobles arribats a plena maduresa, de civilisacions cristallisades, no es l'exemple que convé a un poble com el nostre apenes desensopit per la crisis, la febre y'l ferment de la íntima reconstitució.

Més similar me sembla per a nosaltres la historia del floriment intelectual de la jove Alemanya, hont després del període d'imitació clàssica que succehí a la guerra de trenta anys, els més alts esperits retornaren a la musa popular y a les tradicions indígenes; y si qualcun se'n allunyava, perseguint ideologíes abstractes, pagava cara l'ambició mal entesa. Jo no sé l'alemany, per desgracia, però'm sembla, a través de les traduccions, que la producció lírica de Schiller, una gran part, inspirada en certs assumptes d'actualitat europea, en cert filosofisme roussonià, en certs temes de licèu, ja no palpita, y sols conserven son encís les pàgines ungides ab les emanacions de la vida casolona, es a dir, lo que té de comú ab els altres grans poetes de la renaxensa presidida per Goethe, l'immortal restaurador

del «lied» y la balada, el model insuperable, el més universal, el més culte y'l més humà dels poetes, que begué'ls alèns a la musa popular germànica, renovant el mite helènich dels amors del Deu ab la filla del home.

Ens ressentim un poch de la manía de sistematisar, y concedim a les escoles, a les receptes, als cambis d'orientació, una eficacia en bé ò en mal que en realitat no tenen. Són els principis essencials, comuns a totes les escoles, els que importa aplicar rigorosament; y entre aquests principis, un, apenes invocat: el bon gust, única autoritat de dret diví en materies artístiques, tan infalible com la orella per a distingir la moneda falsa de la bona. Classifiquèm, si no, les obres de qualsevol branca del art. ¿Quí per a fer un florilegi poètich voldrà tancar la porta a clàssichs ò romàntichs? Per compte d'una casa anglesa s'està fent en cada literatura una edició de «Les cent millors poesíes». Al senyot Menéndez y Pelayo li ha tocat escullir les castellanes; y, cosa digna de notarse. tothom sab que'l senyor Menéndez y Pelayo es el padrí, el gran restaurador de la memoria d'En Cabanyes; tothom sab la simpatía y la íntima afinitat espiritual que'l lligava ab don Joan Valera; tothom sab que, com un tribut d'afecte y reverencia, ha posat al front de la «Historia de las ideas estéticas» el nom de don Manuel Milà y Fontanals «tu duca, tu signore e tu maestro». Donchs, no figuren en l'antología. ¿Per què serà? Es de presumir que l'un per defectes de forma y'ls altres per

manca de quilats com a poetes, no pesaren prou en la balança de la justicia absoluta. Podrèm estar ò no conformes, però lo cert es que la probitat crítica del mestre, ha pogut més que les predileccions d'escola y'l parentiu literari. Clar exemple contra les aversions y les idolatríes que oscurexen la conciencia artística.

Tot el rigor que's prediqui en nom de la conciencia artística, no serà excessiu. Ella donarà y refuarà la cèdula per a entrar dins el gremi literari; ella exigirà la força nadiua y l'agilitat y'l maneig dels recursos tècnichs ab que cal oprofitarla; ella's defensarà del esperit de secta y de tolerancies corruptores ab la mediocritat y la incultura; ella, y no'ls cambis de ruta y de models y de procediments retòrichs, serà la llum educatriu per als autors y per al públich.

En les festes del cinquantenari dels Jochs Florals no va mancar ni podía mancar la recordança dels escriptors difunts. Si benehim que'ns hagi tocat viure en un temps de renovació en que la propia personalitat, feya segles adormida en el renunciament passiu de sí matexa, se redreça y no ha de menester per a sentirse completa l'empelt d'una personalitat extranya, fóra gran injusticia no reaccionar contra'l silenci que rodeja'ls precursors y la pols d'indiferencia que's menja llurs volums en els prestatges.

Jo pensava dins la Llotja, sentint llegir estrofes oblidades y recordantne d'altres: poch tindrien que

agrahirnos aquests homes si l'homenatge nostre fos una claror momentania qu'enlluminés els noms dexant la obra dins la fosca. Sense conèxerla, podría dirse que si aquesta obra ha sigut tan rica de virtut reconstituyent, per força ha de tenir quelcom de vàlua positiva. Però no importa judicarla pels efectes; basta fullejarla ab llealtat y justesa de criteri per a trobarhi pàgines d'or que podràn esser vençudes, may oscurides per les joyes més selectes de la modernitat literaria.

Hi hà certament a Catalunya joves mólt ben preparats per al magisteri de la crítica, y fóra saludable que l'exercissin ab mètode y constancia, honestament despresos de tota mena de protectorats y antagonismes y sugestions extranyes al entusiasme literari per a inventariar la nostra producció, tant la vella com la nova. No'm sembla que pequi d'indocta la crítica moderna: es més sabia tal volta que la d'antany; però peca un poch d'intermitent y apriorística. Alguns parlen de decadencia, dedicant als vells y als invàlits complantes anyorívoles, com si se'n haguessin dut el secret de la inspiració veritable; altres menyspreuen en bloch el patrimoni que'ns han tramès, com si fins ara fa uns quants anys la nostra literatura no hagués donat de sí rès presentable. Aquesta violenta oposició dóna motiu per a sospitar que uns y altres parlen de memoria, sense pendres el treball de renovar les impressions rebudes y fer examen de conciencia abans de fulminar mots imperatius que fan y desfan reputacions.

La impressió del primer període de la renaxença, gòtich, trobadoresch y patriarcal, es, en conjunt, de frescor, plasticitat. unció poètica, com una gran sonata d'orga ahont gemeguen y canten y rossinyolegen totes les veus del cor y la natura, rescabalantse d'un mutisme de sigles. Hi hà sovint més entusiasme que profunditat, més abundor que puresa, més casticisme d'intenció que de llenguatge. Però no era tot patriotisme englantinayre y capítols d'historia metrificats y esperit cegament apologètich de Catalunya y tot lo català. Entre les flors esfulladisses n'hi trobèm que no's marciràn. Era un moment de reconciliació, ab sos naturals atractius y sos extréms viciosos: llàgrimes, tendreses, efusions, recordatoris, llargues contemplacions dels retaules de familia y'ls paysatges de la heretat abandonada; la reconciliació que posà terme al divorci del esperit poètich ab la realitat. Es clar que vist de part de fòra l'espectacle, havía de semblar un poch monòton y empalagós als que no participessin de la pietat que'ns escalfava; però era bell per sí mateix; nexía y se formava una literatura digna d'aquest nom, que anava robustintse ab les naturals alternatives y alts y baxos, perque jo no conech en el món literatura que pugui facturar totes les cullites arrèu arrèu, cap a la immortalitat. Y sobre tot, el gloriós poema no era l'escrit, era'l florir vivent de Catalunya per la fecondació miraculosa de l'aura poètica.

Ara bé; sense citar noms ni comparar vells y joves un per un, considerant només el nivell mig de

la cultura, jo crech qu'hem avençat. El concepte del art se dignifica recobrant els séus dominis; se desprèn d'aquella solidaritat sobrentesa que comprometía als escriptors a fer en una forma ò altra catalanisme per amor a la patria ò per amor a la joya; la forma guanya en sutilesa, musicalitat y finor de matisos; la llengua se purifica y ennobleix; de tant en tant, la ironía discreta ens enlayra suaument sobre l'esforç propi; reapareix el sentit de la mesura y la continencia; y tornen a surar dos mots que a judicar per la resistencia al afonament definitiu han de tenir per força gran vitalitat: s'oposa l'ideal «clàssich» al ideal «romàntich». Analisar y definir novament aquests mots, ens portaría massa enfòra. Són realitats de significació tan complexa com incontestable, que ja existien mólt abans d'esser classificades, realitats entre les quals es impossible precisar la línia divisoria, y més bé qu'esperits diversos, representen estats diversos del esperit que anima'l món poètich; per axò, ab el rodar del temps se'n van y tornen com les estacions. Quiscun té segons els temperaments sos partidaris; y la disputa es agradosa sempre, com ho es pels sibarites la competencia entre'l vi blanch y'l vi negre, competencia que sol esser resolta figurant els dos en les taules ben servides. Ara'ns toca esser clàssichs; endavant. Potser sí que convé higienisar l'atmòsfera literaria ab un regisme sever de policía gramatical, de vigilancia fiscalisadora, que no perdoni tares ni negligencies irreflexives amparades per una falsa espon-

tanietat, potser sí que convé preparar y fondre pacientment el bronze de les campanes y penjarles alt, ben alt, perque'ls sòns siguin purs y nèts, y retrunyin fòra terme. Guerra als cretins, guerra als grollers, els que no volen entendre que la inspiració, com la gracia, sols baxa als fronts dels penitents preparats per llargues maceracions y disciplines. Romanticisme es sensibilitat a mercè de sí matexa; classicisme es sensibilitat sotmesa a la íntima lley d'un ideal harmònich, sentiment de sobirana permanencia que's compenetra ab els altres sentiments y no minva llur impetuositat, sinó que l'afirma, senyalant òrbites harmonioses, com un ritme cosmogònich.

Si aquesta ha d'esser la norma y la consigna, jo no hi faré oposició; de nexença só inclinat a la temperança y l'equilibri; y si qualque vegada he fet la prova de sostrèurem a tota lley d'euritmia, no m'he trobat bé en l'ús d'una llibertat immoderada y sense voler he retornat al frè de mon instint propi. Però si la norma clàssica significués que la nostra musa no's pot nomenar Teresa ò Rosa ò Caterina, sinó Làlage ò Durila, Dorila ò Glicera, y qu'hem d'esborrar del món artístich la historia y'l mapa de Catalunya y hem de tapar les finestres que miren als nostres camps ab estampes d'academia, jo no m'hi avindría. Classicisme no es sinònim de neutralitat incolora.

Ha dominat entre nosaltres, y no sé si persisteix encara, una afició que té un aspecte parnassià y un

aspecte clàssich: el culte dels «sonets» y les «horacianes»; y heusaquí una bona ocasió per a confessar que'ls cànons absoluts en materies d'art són perillosos. Jo só en teoría enemich dels sonets. Sembla que tota forma preestablerta es anti-artística, perque suprimeix el problema de la forma, qu'es el problema substancial a resoldre; y com no hi hà dues fulles d'arbre ni dues inspiracions idèntiques, tampoch exteriorment poden esserho; l'ideal es acostarse tot lo possible a que cada inspiració s'exteriorisi ab la fesomía, proporcionalitat y estructura única, propia y distinta de les altres; y per axò, sotmetres el poeta per endavant a un motllo, es fabricar la persona per l'hàbit, no l'hàbit per la persona, com qui's vest a un basar de robes fetes. Però surt un llibre de sonets, y'l llibre es deliciós, y la teoría se'n va per terra; y hem de reconèxer, oferint en honra y gloria del autor, el sacrifici de la retractació, que les dificultats vençudes àgilment abrillanten y aristocratisen la metrificació catalana. D'igual manera'n surt beneficiada y dóna un pas endavant, si un mestre eminent, de sòlida cultura y gran conexedor de la mètrica llatina, sotmet a sabia violencia la nostra parla, com el ferro calent que dompta l'aspror d'una cabellera rebel-la, fentla capaç de rulls y entrunyellats y gentileses patricies a que semblava inadaptable.

Però aquests mestres prestigiosos que saben dur nous registres al instrument sonor de la poètica, no s'han juramentat per a escriure tota la vida «Sonets»

y «Horacianes», ni prenen al peu de la lletra el vers d'Ovidi en els «Cosmètichs»:

Nigra sub imposito marmore terra latet.

No pretenen realisar la humorada del senyor de «Canya-mel». Aquest senyor era un aristòcrata de Mallorca, propietari d'una gran finca rústica, famosa per l'abundor dels fruyts y la varietat dels accidents y les arbredes. Un amich li deya sovint que era llàstima que no millorés aquella esplèndida heretat per a treuren la renda corresponent; y'l propietari, cansat de la insistencia dels consells oficiosos, li va respondre un dia: —Sí, ara estich resolt a millorarla.—Donchs ¿què pensa fer?—La enrejolaré tota.

Sembla que fóra un excés de preciositat neo-clàssica enrejolar de jaspi tot el Parnàs de Catalunya.

Entre nosaltres, la jove literatura pugna per emanciparse de tota extranya finalitat que comprometi la seua independencia. No vol esser literatura barretinayre ni anar sempre precintada ab les quatre barres, com un producte estancat. Està bé. Lo més útil pel foment y la depuració de la cultura y, per lo tant, lo més patriòtich, no es catalanisar fent poesía, sinó fer poesía catalana tan enlayrada y pura com sapiguèm, procurant axís que Catalunya surti de ses fronteres y avenci'l séu comerç espiritual ab els pobles civilisats. Però no oblidèm que'l cicle obert fa poch més de cinquanta anys no s'es clos encara. Els escriptors y artistes a Catalunya són milicia, y jo

demano si estan prou fermes y segures les posicions adquirides perque sigui arribada la hora del llicenciament.

En els tractats de geografía que'ns ensenyaren a les escoles hi trobèm qu'Espanya se divideix en quaranta nou provincies y n'hi hà quatre de catalanes; y Catalunya ¿què es? ¿un nom històrich? ¿Un tema de lírichs y capverges qui comprometen la quietut del regne? Donchs — sigui dit sense agravi de la constitució y sense ofensa d'alguns que han trobat el medi de titularse catalanistes y negar la unitat de conciencia, l'ànima catalana, qu'es negar la realitat de Catalunya — a mi'm sembla que d'aquesta realitat n'hi hà síntomes visibles, àdhuc per aquells tan lloscos que no s'adonen d'una cantonada fins que s'hi rompen el crani. Però també'm sembla, ja ho he dit, que Catalunya no està encara totalment catalanisada, y toca als poetes y escriptors afiançar y dur a maduresa la obra que començaren.

Siguèm artistes d'inspiració llibèrrima, però no dexèm que's refredi en nostres venes la sanch catalanesca. Fèm com la multitut d'individus que fan una llarga ruta a bordo d'un trasatlàntich, y no's preocupen a tota hora del vent y de les ones, sinó que riuen, canten, juguen, badallen, resen, murmuren, odien, s'enamoren y continuen obehint a les lleys complexes y universals de la vida, quiscun a sa faysó, com si estessin en terra ferma; però may se'ls esborra totalment de la conciencia'l fet de que naveguen y la finalitat de llur viatge.

JOAN MARAGALL

CONFERENCIA DONADA A BARCELONA
PEL MAIG DE 1912

Aquell sant temor ab que tots hauriem de parlar, segons llegim en l'admirable *elogi de la paraula*, jo ara'l sent més que may. Imposa parlar d'En Maragall, y doblement entre'ls més íntims de la seua familia espiritual. Si jo, sense més vincles que relacions literaries y de pura cortesía, quan digueren «s'està morint» me vaig sorprendre de la meva fondíssima emoció, ¿quina sería la vostra? Semblava qu'en un recinte profusament iluminat, ens hagués entristit de sobte una gran minva de claror; s'havía apagat un sol llum, peró aquest llum tenía la potencia de mólts. L'enyoram: hèus aquí'l tribut més entranyable a la memoria d'un home. Els amichs enyoren el séu tracte, l'afalach de la seua presencia y la seua veu acaricianta; y tota Catalunya, que's mirava y reconexía en aquells ulls, com en espill claríssim, enyora la suau calor que difonía de la honesta penombra de sa vida.

Si home hi hà inseparable del escriptor, es En Maragall, que s'ha vessat en els séus llibres. Crech dever de consciencia fullejarlos ab atenció, sense perseguir síntesis fulgurants que no comportin cites minucioses. M'he preparat repetint l'agradable lectura, llapis en mà, per resumir en un mot ò un signe la impressió de cada pàgina. Parlèmne sincerament y no agravièm l'autor ab un pacte d'intangibilitat que fóra depressiu per ell y per nosaltres. La figura es prou forta per resistir la llum crua de la veritat y l'oreig de la crítica libèrrima. D'axò no'n patirà; ben al contrari. Restarà més visible la essencial vitalitat de la obra que per damunt les fulles mortes y'ls branquillons etzequeyats, s'alça gentil y esponerosa.

En Maragall més que admiradors tenía devots; y en la gran simpatía que sapigué inspirar, la millor defensa contra possibles impugnacions. Si qualcuna n'apuntava, per la seua timidesa, més qu'impugnació era homenatge. De la general predilecció nexía'l desig d'entendrel y trobar justificat el séu prestigi de poeta. Y axí ha d'esser, perque l'amor es llum necessaria per la cabal inteligencia.

Quan jo era petit
vivía arraulit
en un carrer negre;
el mur hi era humit,
prò'l sol hi era alegre.

Llegint aquest recort d'En Maragall infant, jo

pensava: còm devía obrir els ulls a «la ignota maravella de la vida»: quín sería llavors el poder d'ilusió d'un poeta qui may l'ha perduda! Per ell mateix sabèm que passava llargues hores embadalit davant la capelleta de sants de plom que tenía en un recó de casa seua; y un tros de plom mal tallat era prou per anegarlo en el sentiment immèns de la presencia de Deu. Als quinze anys sofrí les primeres amargors, forçat a separarse de la vida escolar per asseures al escriptori de la industria a que'l destinaven. «El cop fou terrible... (diu) y d'aquell desballestament d'aspiracions contrariades, s'alçà portant l'estandart de la rebelió, ma passió per la poesía». Cal, donchs, celebrar aquella crisi despertadora de la vocació poètica. Finalment, vist que no servía pel negoci, li donaren a escullir carrera; y trià la d'advocat. Si en lloch de néxer en la casa d'un industrial, hagués vengut al món en la d'un home de lleys, hauría comprès que la poesía s'espanta mólt més del Zúñiga y'l Manresa que del llibre Major y del Diari. Rès tan oposat a la doctrina de *la paraula viva*, com la terrible servitut dels qui parlam y escrivim, per ofici, de coses que ordinariament no'ns interessen.

L'adolescent passà per la Universitat sense dexarhi, com altres, la frescor de l'ànima; y, ja en possessió del títol, no sé que obrís despaig. Fou periodista: y per cert que com a tal es un exemplar singularíssim.

En Maragall va creure que'l pensador, el lírich, el sentimental pot actuar de periodista sense sus-

treures al séu temperament. Els temes poètichs alternaven ab els socials y polítichs; la reflexió profunda, la idealitat serena, la escalfor del sentiment donaven als articles l'atractiu de la oda ò l'idili ò l'encant d'una conversa noblement familiar ò la unció d'una prèdica efusiva, nó perque s'entregués al vici de la prosa florida, sinó perque era en la tribuna del periòdich l'home de sempre. Del aplech dels séus articles, se'n desprèn un argument contra la exagerada intransigencia ab que avorría la feyna dels escriptors professionals. Si no s'hagués lligat al compromís de colaborar setmanalment a un diari, no tendriem el tresor de tantes pàgines hont se revela un dels aspectes més lluminosos de la seva personalitat.

En Maragall, poeta, florí en plena renaxença, y no'm sembla que hi representi una solució de continuitat, com alguns suposen, sinó un avenç cap a la fè poètica, netejada d'estranyes cavilacions. En la renaxença hi palpitaven els elements humans, y ell no'n volgué conèxer d'altres; hi havía la part viva y la part convencional, y ell cultivà y assahonà la part viva, desentenentse d'artificis. Continuà la tradició, purificantla. No's desdenyà de concórrer als Jochs Florals, però tal com era, sense habilitats capcioses que acursessin el camí de la victoria, y tal com era, dintre y fòra del certamen, contribuhí a regenerar l'atmòsfera ab l'aura pura de la sinceritat. Els matisos de la seua poesía, ben personal y per lo mateix ben catalana, ressalten però no dissonen de

l'ayre de familia dominant en la nostra restauració literaria.

Crech també que si no sabessim per endavant la predilecció qu'En Maragall tenía per certes grans figures, com Goethe, Novalis y alguna altra, no discorreriem sobre filiacions possibles. Podrà haverhi una ò altra similitut filla del parentiu més ò menys remot qu'existeix entre tots els poetes de raça, per dissemblants que sien; y un ò altre indici de la selecta educació, que no podía passar com aygua sobre'l marbre per una sensibilitat tan exquisida y porosa com la del nostre Maragall. Però la seua obra es sempre original, es dir, radicalment sentida. Si acàs, filant mòlt prim, trobariem tot lo més, que l'exemple de Goethe consagrà intelectualment la inclinació nadiua del séu admirador a la poesía popular. Altres poetes nostres se perfumaren qualque volta ab el tracte d'ella: mes En Maragall, germà de de llet de la poesía popular, la entronisà per a sempre en la seua ànima, com la pastora de sanch reyal restituida de la soletat del bosch a la vida palaciana; y d'aquí nasqueren la senzillesa y la nobilitat agermanades en la essencia y en la expressió de la poesía maragallenca. En Maragall tenía'l dò de la ingenuitat y'l refinament alhora. De les contaminacions de la cultura'l defensaven el séu bon natural y la cultura matexa, més reflexiva que llibresca, el despavilament de la flama interior en activitat contínua y purificadora.

L'aplech *Poesíes*, editat per L'Avenç, l'any 1895,

fou expressió definitiva y clara del esperit y l'ideal artístich, que li guanyaren per a sempre lloch privilegiat en el cor de Catalunya. Altres escriptors han hagut de combatre ab insistencia contra la fredor ò el mal gust ò la enveja dels qui llimen sordament la moneda de la fama cada pich que'ls passa per les mans.

D'aquell que'm feya ombra ò bé respecte
m'he gaudit fentne córrer males veus,
y tot fingintli acatament y afecte,
li anava segant l'herba sota'ls peus.

De lo que no he entès n'he dit mentida,
dels fets més grans que'ls meus n'he dit rampelis,
he volgut sols un pes, sols una mida:
la meva; els que'n passaven, pobres d'ells!

Nó, l'autor d'aquestes estrofes no fou víctima de la hostilitat que ab tanta energía acusava. Des del primer moment ja fou el Maragall de sempre. Y es qu'en aquell llibre'ns oferí la flor de la seua ànima de poeta. Hi resplendien potser com en cap altre, la tendror de jovenesa, la visió lluminosa y fàcil, la transparencia y amplitut d'imatges y de ritmes, el sossech del qui respira a plens pulmons l'aura de la vida, y no sab sentir sense associar els espectacles naturals a la seua emoció, ni contemplar la naturalesa sense ungirla y penetrarla de la seua espiritualitat. L'amor floreix y's manifesta nèt d'exaltacions

y d'hipèrboles, ab expressió senzilla, ben a la catalana, com escau al afecte ferm y lleyal qu'ha d'esser fonament d'una familia. No crema encèns idolàtrich ni persegueix els fenomens aguts de la passió; en té prou ab les escenes vulgars entre promesos.

Passa al peu de la finestra y la enamorada s'aboca al ampit llençant el còs enfòra, resguardantse'ls ulls ab la mà estesa del sol que li encén el rostre, per mirarlo fins que's pert de vista: moviment graciós que impressionava al poeta. En les *Disperses*, que semblen restes de la cullita estiuenca, el torna a recordar més d'una volta. En el *Diumenge* canta qu'es vella cosa, al desvetllarse,

veure en les flors la rosada,
sentir l'aucell refilar,
y per gaudirlo ab l'aymía
un jorn de festa al davant,
ab l'aymía que us espera
abocada al finestral,
ab el vestit dels diumenges
qu'es aquell de colors clars.

Oh joventut! Oh supremes petiteses de la vida! Oh poder del poeta que axís les fa tan perdurables com els fets trascendentals de la historia!

Acaben els jorns de prometensa ab el *Festeig vora la mar cantàbrica,*

Sota les estrelles, d'espatlles al mar,

una galta humida, fresca de serena,
una galta suau y plena
es ben dolça de besar.

Davant l'altar florit, en plena joya nupcial, una gran tristor inonda a la esposa y al espòs, sentint

que darrera d'aquell altar en festa
quelcom cantant fugia y s'allunyava.

Segueix la crònica del viatge de nuvis, clarejanta y harmoniosa. Provença, Niça, Gènova, Pisa, Florencia, matisen bellament el fons. En la *Conjugal* «la flor de l'abraçada ja ha granat» y'l poeta canta ab emoció solemne

En el teu si fecund ¿què pot haverhi
que't llança una llum viva pel semblant?
Els dies són contats del gran misteri.
Oh dòna, dóm el fill qu'estimo tant!

Finalment, ja pare, tornant del Licèu, en la nit terrible del 7 de Novembre de 1893, escommogut però sense perdre la serenitat apoliníaca, troba accents de tràgica elegancia.

Furient va esclatant l'odi per la terra,
regalen sanch les coll-torçades testes,
i cal anà'a les festes
ab pit ben esforçat com a la guerra.

Hèus aquí ara les *Pirenenques*, hont el potent evocador sorprèn la melodía íntima, les grans imatges de la realitat en els moments de gracia, y troba la expressió única de quelcom familiar a tots qu'ell veu y sent y fa sentir ab més intensitat y més puresa.

Plàume, el bastó del caminant al puny,
abraçà'ls horisonts d'una mirada,
ferme entrar dins la immensitat del cel
y'l gran adormiment de les montanyes.

¿Y què us diré de *La vaca cega*, tan justament celebrada, y dels *Goigs a la Verge de Nuria*, estrofes d'inefable prestigi, doll d'inspiració ferventa y musical, que tal volta representa la hora de major plenitut y equilibri assolida per l'estre del gran poeta?

La seua poesía no es imaginació, ni enginy, ni color, ni especialisació de tal ò qual facultat, sinó ànima, oberta de bat a bat, àvidament interrogativa del misteri del món y del propi misteri, com una mar palpitanta hont tremolen els reflexes del cel y de la terra. Reb la poesía com una revelació y la tramet com una confidencia; y tan obligat se creu a respectar escrupulosament els batechs de la emoció, que sovint la comunica en forma irregular y fragmentaria, perque harmonisantla y arredonintla no s'esbravi la calor y la fragancia íntima. Si la inspiració no umple'l motllo de la estrofa, ell no la supleix ab l'artifici; si vessa, la dexa vessar, y queda la

estrofa sobrera ò manca y qualque pich esquerpa. Es, en efecte, de sospitosa llegitimitat la obra poètica perfecta, que no mostri ab qualque feblesa de ritme ò de concepte la intermitencia de la inspiració, tant més intermitent com més autèntica. Llegíu els grans poetes. Aquella plenitut, sense mancament, del primer vers al últim ¡que poques vegades l'assolexen! En cambi,'ls de segon ordre, més iguals y equilibrats, no l'assolexen may.

Jo recort que fa uns quants anys preguntava a n'En Maragall si tenía algun nou recull en preparació. «¡Què vol que li diguil», em respongué; «de cada dia sent més escrúpols per tot lo que sia *composició*». Jo li combatía la intransigencia crudel d'una doctrina que a força d'estremar la puresa y la espontaneitat. acabaría casi per anular la vena; y'm permetía dirli que'l poeta no's pot reduhir a les hores divines, y que fòra d'aquestes n'hi hà d'altres aprofitables, en que la matexa excitació mental provoca la febre creadora: y axí han nascut la majoría d'obres poètiques, entre elles algunes eminents.

Més tart va renéxer la conversa ab motiu de *Elogi de la poesía,* ampliació dels dogmes afirmats altres vegades. ab persistencia reveladora d'una fè incommovible. *Elogi de la poesía, Elogi de la paraula* y *Elogi de la vida*, vénen a ser branques d'un mateix principi fortament arrelat en la conciencia, d'un mateix concepte sobre les formes d'irradiació de la vital activitat humana. La més noble forma era per En Maragall la poesía. El séu catecisme ins-

pira reverencia, perque no's tracta solament de lleys deduhides del món poètich observat de part de fòra ab ulls de crítich, sinó del rastre lluminós qu'en son esperit dexaren els fenomens de la propia sensibilitat, com a solchs definitius. Mes jo li feya presents els meus dubtes de que la *Comedia* del Dant, exposada com exemple, encaxés dins el dogma del poeta pur, en oposició al poeta artista, semblantme que ademés de les alenades de poesía, entesa a la manera maragallesca, entren en la obra y contribuexen al séu imperi formidable, altres elements no tant excelsos, però llegítims, com una certa grandesa arquitectònica, un cert brahó y traça de forjador, la mà de cíclop qui llavora'l bronze, el geni prossòdich y lingüístich, àdhuc el verí de la passió gibelina..., factors que atreuen per si matexos y proven que l'artista *(artifex)* y el pensador fan bona lliga ab el poeta si logren fondres en la unitat complexa que, axò sí, ha de tenir per cor el ritme viu de la poesía. Hi hà obres didàctiques, com les Geòrgiques de Virgili, més riques de poesía que les engendrades ab exclusiva finalitat artística, com hi hà fortaleses que parlen més a l'ànima que un temple, y qualque molí més poètich que un monument...

Després he considerat que aquestes observacions no era oportú dirigirles l'autor d'*Elogi de la poesía*, sinó en tot cas als dexebles que sense participar de les seves intuicions se determinessin a seguirlo. L'home que té la fortuna de sentir, com llum infosa, inseparable del séu privilegiat temperament, no

sols la vocació sinó la norma per realisarla, té'l dever de no trahirse a si mateix, seguint procediments que li repugnen. L'error no està en la norma, sinó en imposarla com a única exempta de falsedat. A la poètica d'En Maragall es aplicable lo qu'ell escrigué sobre la «crítica lluminosa» de Josep Soler y Miquel. «Deu ens alliber d'elevar aquest procediment a sistema general de crítica; però quan el que l'usa té per axò'l dò que En Soler tenía, aquesta es la crítica ideal.»

Visions i Cants es entre'ls llibres poètichs d'En Maragall, el que més literateja, el més granat y tardorench, y per axò, a pesar de les preferencies que ha merescut, no tan característich com els séus germans de la genialitat del autor. El poeta, cantor admirable de les roses de Sant Jordi, cantor de les ginestes florides «com milions de ciris encesos en el tabernacle de les montanyes», cantor de la tendresa dels amatllers florits, de les *Vistes al mar*, de la gentil *Romansa sens paraules* y la deliciosa balada «Si tots dos fossim infants, jugaríem a esposalles», cantor de la vehemencia candorosa de les donzelles núbils, enamorades d'un nuvi fantàstich que en la nit de Sant Joan, escabellen les alfàbregues, «encenser violent», cantor de les estrofes manyagues de ritme infantil *A la Mare de Deu de Montserrat;* el poeta de les poncelles a mig descloure y les disperses fulles oloroses, tot idealitat, ilusió y optimisme, es un poeta esencialment primaveral y estiuench. Quan diu la poesía del hivern du en el cor la prima-

vera, y'ls séus versos canten com aurenetes damunt la neu de Nadal.

Entre les *Visions* hi trobèm *El mal caçador*, de forma gràcil y lliscanta y *La fi d'En Serrallonga*, hont l'audacia del personatge imprimeix a les estrofes la virulencia propia del séu caràcter. Entre'ls *Cants* hi rumbeja *La Sardana* que un no sab recitar sense abandonarse al impuls de la severa dança, tan bellament interpretada, en música y esperit, y *El Cant dels joves*, acompassat y enèrgich, com un redoble.

Com aucells ens alçarèm,
movent l'ayre en la volada,
com a núvols crexerèm,
ab remors de pedregada.
Y en les serres avials
remourèm la gran tempesta,
fins que'l sol veyentmos alts
ens vestexi ab llums de festa.
Y per l'ayre llavors pur,
de la patria rebejada,
baxarèm ab vol segur
a repòs de migdiada.

Del *Intermezzo* ja n'he citat alguna nota, y altres n'hi hà que, si'l temps ho permetés, ens renovarien la dolcesa d'aquella inspiració tendrívola qu'arribà als cinquanta anys sense grellar.

Axí ho proven també les *Disperses*, que semblen un retorn al matí de la vida, y'ls llibres successius

Enllà y *Seqüencies*, hont batega un cor verge que no conegué la fel del tedi ni'l corch del desengany. Feliç el poeta qu'havent sentit Beethoven interpretat per un infant, pogué dirli:

Has tornat a ensenyarme la puresa.
Del tot jo l'havía desapresa.

Feliç qui, com ell, sense pensar en els infants sinó en ell mateix, escrigué tantes fulles balsàmiques, plenes de profund sentit, entre les quals pogué ferse, la *Tria* destinada als noys de les escoles, sense'l recel d'entelar ab un sol mot l'ànima virginal de la infantesa.

Ara no sabría abstenirme de dedicar uns moments al *Comte Arnau*. Tot el poema flota entre la vida y la mort, entre aquest món y l'altre. L'autor no s'avesa may a la impotencia humana per esquexar el vel impenetrable. El misteri suprém que a tots una hora ò altra'ns preocupa es en ell obsessió dominant, y aquesta obsessió palpita en la obra y la impregna d'olor d'eternitat. El relléu mateix de les figures, com aquella Adelaysa carnosa, de llavis molsuts, poblada cella y sota-barba arrodonida (que recorda alguna escultura sepulcral de les velles abadíes catalanes), sembla accentuat per la exacerbació del instint de vida, gelós dels còssos hont s'encarna, inquiet davant la incògnita que'ns retorna'ls darts de la nostra aguda y persistent interrogació.

El tema no es el Comte Arnau, sinó la Cançó del

Comte Arnau, peró'l cantor renova l'interès infonentli'ls batechs de la propia vida. Recordèm l'*Escolium*, qu'es, pot ser, la escena més notable.

Com dos enamorats van de costat,
tot caminant per un camí partit,
l'un pel cayre del marge assoleyat,
y l'altra abaix pel bach tot ensombrit,

parlen *Adalaisa* morta, ab el pes del infant en les entranyes, y'l poeta viu y content de la vida, perque es la seua hora del amor y la lluyta. Adalaisa voldría veure

...el sol y les montanyes,
les coses resplendint sota'l cel blau,
y no pas aquest llim de veus estranyes
sens forma ni color...

Voldría sebre «com les dònes tornen mares, en aqueix món hont may hi hà de tornar».

El poeta conta com trobà la muller que ha feta «rosa vera» y ha estat fruytosa, perque Deu benehía ses entranyes móltes voltes y alguna doblement. Y diu llavors

Bé la conech la vostra fortalesa
quan, regalant suor, la cara encesa,
solt el cabell, com astre radiant,
al sortir de la brega gloriosa,

nos donèu l'abraçada furiosa
y vostre bes ressona com un cant!
Llavores que'l marit, més fret que'l marbre,
tremola encara com la fulla al arbre,
dret al costat del llit tempestejat,
y ajegudes vosaltres, sens memoria,
ubriagades per la gran victoria,
el rebreguèu al pit, volent més fort combat.

No sé que may aquesta escena íntima y fonamental de les families, d'ençà que'l món es món, haja tengut tal expressió de grandiositat y cruesa bíblica.

Passa temps, y l'esperit del poeta, cada jorn més inclinat al marge hont s'esfumen els termes de la vida terrenal, hont pasturen les ombres «mig adormides mig despertes» retingudes en el veynatge del món nostre per la força màgica de la evocació popular, torna sentir la veu del Comte Arnau, ja més endolcida y abatuda per llarchs segles de vèrtich espiatori, la veu de la Muller y les Filles y Adalaisa y'ls Mossos, que li dicten estrofes d'un lirisme casolà y fantàstich, ungit de realitat y d'ensomni, fragments melòdichs que graviten ab la dolçor y la densitat de fruytes madurades al escalf de la silenciosa contemplació del poeta.

S'acosta l'hora de la redempció. A la veu de la esposa que fila y canta «a mig ayre del cel blau», s'hi uneix una altra veu de la terra que va cantant la cançó antiga ab una nova pietat. L'ànima en pena

fluctuava, com empesa per un vent secular, a mercè de la cançó. La cançó ha mort.

Lo'que la mort tanca y captiva
sols per la vida es deslliurat;
basta una noya ab la veu viva
per redimir la eternitat.

Les tres parts del poema, publicades en tres llibres distints. fan creure (y ho confirmen certes revelacions del autor) que no responien a un pla preconcebut, y espliquen la dificultat de capir el nexe orgànich del conjunt. Es com una simfonía que sugestiona vagament, sense entregar del tot el secret de la lley harmònica a que obeeix.

Com En Maragall, segons ell mateix declarà, no era amich de la «composició» va fer mólt bé d'abstenirse ordinariament de temes èpichs que no poden modelarse en forma inarticulada. Respectèm y alabèm qu'En Maragall s'ajustés a la doctrina que va rebre com una gracia del cel; però en nom de la santa espontaneitat, no fulminèm anatemes contra'ls que són faels a la propia complexió, construhint poemes ab esquelet, tan lentament y tan naturalment com se forma en el claustre matern. ¿Ahont anirien a parar Homer, Virgili, Dant, Goethe, Byron, Longfelou, Tennyson, y tants altres, delicia de la humanitat? Una breu peça lírica pot esser l'aura d'un moment, pot surgir d'una alenada; la obra vasta, nó; cal contar ab l'art, intuitiu, sí, però art, més

clarament, artifici. Se conceb y's dibuxa una estatueta, fins m'esplich que's bosquegi una catedral en un instant de febre, però no's tornarà pedra no's realisarà sense que la experiencia y'l gust y l'enginy y totes les eynes del ofici, colaborin. Axí'l poeta, porta dintre la dot primaria, l'estre flamejant en la hora sagrada, però també una serie de facultats auxiliars, necessaries perque'ls moments diversos de la inspiració discontínua confluexin a la unitat de la obra.

Ja he anticipat algun concepte sobre'ls articles. Hi hà qui'ls prefereix als versos del autor. No diré tant. Mes es lo cert que aquella prosa, lluminosa y diàfana, faría per sí sola la reputació d'un pensador excels. Sempre fou poeta, s'ha dit, y es exacte. També s'ha dit: no era més que poeta; y sobre axò cal distingir. Si'l poeta es el que millor sent y discorre y desentranya'ls problemes de la realitat, essencialisantla, passi'l concepte. mes no'm semblaría just si's volgués suposar que'l predomini de les facultats poètiques excluía les altres y'l convertía en un somniador. En Maragall era home de seny y sentit pràctich, d'ull crítich penetrant, qu'en dies de confusió sapigué donar la nota exacta y definitiva. Era un vident, no un visionari.

D'En Verdaguer pogué afirmarse qu'encarnava una facultat en grau màxim; havía nascut per poetisar, y en exint del element propi, se li entelaven els ulls com a un peix fòra de l'aygua; era una feble criatura sens esma ni experiencia del món y de la

societat humana. Mes En Maragall, equilibrat organisme intelectual y moral, no era un aucell tot ales, ni les ales el destorbaven per moures ab desinvoltura, peus a terra, quan feya falta preparar ab la observació y'l raciocini l'alta visió de les coses. Era l'home exquisit, l'home complet, l'home poeta, y la poesía revivant la lluminositat de la seua reflexió, nimbant la seua figura, perfumant tots els aspectes de la seua personalitat, idees, actes, sentiments, paraules, li donava com escriptor, com a ciutadà, com a patrici, com a filosoph, un poder d'atracció y una influencia extraordinaria.

No parlèm de la visió de *Sant Jordi Patró de Catalunya*, himne maravellós a la patria, que l'amich Carner ab justicia califica d'immortal; no parlèm d'aquestes efusions d'alegría, de pietat, d'esperança, tan úniques y tan d'En Maragall, boyres d'encèns colorides y acariciantes que s'exhalen de la urna de son cor, y s'enlayren, s'enlayren dintre del raig de llum d'un pensament eteri. Mes ell també sab esguardar ab ulls de crítich, de sociòlech, de moralista. Ell sab dir a n'el séu poble veritats coentes. Ell plasma ab pols segur la imatge atormentada de Mossèn Cinto; y perfila braument la silueta de Niestche; y projecta una llum viva sobre'ls delictes d'anarquisme, davant la mort de la Emperatriu d'Austria, y sobre la filosofía de les guerres, en sos valents comentaris a la del Transvaal. Ell defensa la dignitat catalana y l'ànima catalana contra la imitació de les costums toreres y la caritat xulesca

y la falsa doctrina del artista sense patria y'l vici groller de la parodia y la sutjura del llenguatge infecte. Ell en sos tres admirables articles *El sentiment catalanista, Tràgich conflicte, La Patria nova,* inicía ab singular clarividencia la orientació que's va imposant en la política de Catalunya.

Té una qualitat dels convençuts: la insistencia. La fesomía moral se dibuxa ab poques línies, caracterisantse més per la potencia que per l'abundor de les idees. No acull més idees que les que tenen la virtut de resoldres en sentiments. Per axò les imposa ab eficacia, y'ls solchs qu'ell ha obert, may s'esborren. No canta'l dolor agut ni la joya esbojarrada ni'l desvari tempestuós. En té prou ab els aspectes normals y genèrichs de la vida per emocionarse. Es un meditabon y un encantat, y l'amor li desvetlla la inteligencia, y les meditacions, arrancant de la realitat humana, s'auriolen de resplendor beatífich...

Ah, joventut! Recòrdal sempre, però recòrdal, nó per glorificarlo estèrilment, sinó per aprofitarte de la exemplaritat fecunda que la seua obra representa. L'estel de la veritat eterna, no'l resplendor meteòrich d'un estat d'ànima transitori, s'hi reflexa. Exaltarlo com a representant d'un patrimoni poètich d'impossible continuació, fóra equivalent a declarar que si no s'hagués mort l'hauriem jubilat; gran injusticia y error funest per l art y per Catalunya. El séu més alt valor consisteix precisament en haverse nodrit en les fonts vives de la poesía que

ragen per tothom que hi vulla beure. Finalment, recòrda, oh joventut, que com ell cantava la vida y com ell vivía la vida catalana, sense esser poeta militant d'un esperit ò una tendencia, la seua obra catalaneja del primer full al últim; y qu'ell fou qui va dir exes paraules augustes: «Y es igualment ab l'amor a Catalunya que'ns brilla als ulls y al front en tal diada; que sembla que duguèm a Catalunya encesa dintre'l pit. La terra de que es fet el nostre còs y la historia de que es feta la nostra ànima, sembla qu'aquell dia bullin de nou com el most després d'un llarch repòs; y que tot l'agre de la nostra terra y'ls fets dels nostres avis ens ressucitin en les entranyes y'ns inondin en tanta manera, qu'arribèm fins a sentir un gust de terra catalana en la boca y una arrel d'heroisme català en l'esperit...»

Y què... ¿ja no consenten els temps nous aquest fervor? Donchs jo dich que sí, jo prech a Deu que no s'apagui ni s'estingesca en la sanch de la nostra joventut; y si, lograda la conquista y consolidació definitiva de tot allò a que aspirèm, s'havía d'extingir, jo a n'aquest preu no voldría que ho conseguíssim may.

CULTURA DE LLENGUATGE

CONFERENCIA I DE LA SERIE ORGANISADA PER LA M. ILTRE. JUNTA DE DAMES DE BARCELONA, PRONUNCIADA'L 12 DE DESEMBRE DE 1916 A LA SALA MOZART

Les instancies que vaig rebre per venir a ocupar aquesta tribuna, ilustrada l'any passat ab tan esplèndida contribució al centenari de Santa Teresa de Jesús, sols un motiu de resistencia podien trobar, y es el perill, la probabilitat, de que la meua colaboració a la obra de pietat y de civisme iniciada per dames benemèrites, resultés oscura y deslluhida, perque ni en và se multipliquen els hiverns sobre'l cap y'l cor d'un home, ni jo soch tal com els ecos de l'amistat y la simpatía m'anunciaren. L'amor propi subsisteix sota'ls cabells blanchs, y l'amor propi m'aconsellava no allunyarme del repòs insular per comparèxer a la vostra presencia, gran honra, tan copdiciable com temuda.

Però, venir les veus harmonioses d'allà hont venien; ser catalanes, ser patricies, tenir amor desin-

teressat a la cultura y amor santament egoista, a la cultura del país; esser de les altures hont la esquisida frevolesa sol exercir la seua tiranía y haversen sabut despendre per comunicarse ab el món dels pensadors; significar la voluntat resolta de dexar créxer les ales de la inteligencia, tradicionalment exalada per preocupacions opressores de la personalitat femenina... són títols que s'imposen a un home de conciencia. Per axò sóch aquí.

Sóch aquí, senyores y senyors, no sens haver passat per vacilacions que la lliure elecció de tema y les circunstancies del moment agravaren. Ni he volgut infringir el meu propòsit de no parlar del pahorós conflicte que fa trenta mesos es el fons de la vida europea, més terrible que tots els carnatges de la historia y tots els cataclismes de la naturalesa, ni he sabut sustreurem al recel de que tot altre assumpte sembli fret, y més en boca meua. No hi hà nació, no hi hà familia, qu'estigui exempte de neguit; hont se vulla'ls interessos morals y materials se senten amenaçats, perque un no sab quines pèrdues, quins dols, quin infortunis, quines humiliacions li tocarà sofrir ni ahont arribaràn les conseqüencies d'exa lluyta, disbauxa d'heroisme y de crudeltat armada ab els refinaments de la cultura, bancarrota de la ètica moderna, diguin lo que vullen els metafísichs qu'en els llachs de sanch veuen surarhi anuncis d'una nova espiritualitat. Un dels aspectes més odiosos de la cronicitat d'aquesta crisi es que'ns hi anèm acostumant, però axís y tot la ge-

neral preocupació es com un vent que doblega y força'ls esperits a inclinarse cap als escenaris de la guerra. Y en tals condicions se fa difícil recloure l'auditori dins un parèntesi, dins un tema tranquil, modest, completament estrany a la tragedia que apassiona'l món.

Encara, si posats a tractar d'aquest assumpte «Cultura de llenguatge», ens fos lícit exténdrens al cayre més dramàtich, qu'es la seua conexió ab l'actualitat política; d'aquest aspecte palpitant jo'n treuría una mica d'escalfor. Però escrúpols elementals també me'n priven. He de situarme dins el cercle de convergencia hont s'unifiquen els interessos dels catalans, sense distinció d'escoles y partits. Axò sí, jo don per suposada, per inconcusa en tots els catalans la voluntat de serho. Si'ns trobessim a l'avant-cambra de la vida y'ns donessin a escullir el lloch de la naxença, podría no ser absurda la deliberació sobre la sanch, el llinatge, l'idioma y'l país més convenient per naturalisarnos. Però'l cas no es aquest; el cas jo'l trobo definit.—¿Hont dirèu?—A un discurs del Sr. Millet, Director del Orfeó, que no es sols un músich excelent, sinó un home que may pren la ploma sense escriure qualque cosa aprofitable. Hèus aquí la seua fòrmula: «Catalans ens hem trobat y catalans volèm esser». Aquesta fòrmula tan ingènua y tan invulnerable, que mostra com el sentiment de dignitat individual se resol en sentiment de dignitat colectiva, y marca ab segell de servitut l'abdicació del idioma, jo la completaré ab una altra

cita: «Pecar contra la llengua es pecar contra la patria».

Y afegiré: pecar contra la llengua es ferla víctima d'un amorós maltracte, malmetentla y llatzerantla per excés de negligencia familiar, com a cosa d'estar per casa, que'ns dispensa de tota cura y cerimonia. Pecar contra la llengua es acantonarse dins la intransigencia dialectal, que vé a ser a fi de contes l'esperit de barri disfressat de sub-regionalisme, la lliurea «patuà», forma indirecta, concienta ò inconcienta, de castellanofilia. Pecar contra la llengua es tancarli les portes blasonades a la hora del *thé dançant*, com si no fos prou fina y prou gentil pel zefireix aristocràtich, com si no fos un reste de provincialisme humiliant sacrificar la catalanitat a una noció plebeya y subalterna de la cortisanía palaciana. Pecar contra la llengua es envilirla ab el llot de la corrupció.

Les qüestions de llenguatge, importants a tots els paisos, ho són a Catalunya més; millor diría, a Catalunya vibren al entorn del llenguatge qüestions qu'en la majoría dels pobles no existexen. No estèm aquí, per estrany que sembli, en possessió pacífica del orgue natural d'expressió; y per axò l'idioma, discutit y pledejat, se troba, com si diguessim, en situació militant, y porta espasa y elm en defensa propia y en defensa dels drets que representa. La llengua, flor y sement, motllo y sustancia, es una afirmació que va enfondintse més y més a mesura que'ls oratges de la rivalitat, la incomprensió, la

gelosía, l'encongiment de criteri, l'estretor del concepte parcial y fragmentari del patriotisme, la combaten; es una flama viva y palpitant que's reflexa en totes les manifestacions de la cultura y la espiritualitat catalana.

La historia, la raça, l'art, el territori, el llinatge, les costums, les institucions jurídiques, són factors de la unitat viventa que'n dihèm poble. Però la historia, mólts la desconexen; la raça es un procés misteriós, l'art sufreix intermitencies, la terra no es tota la patria, el dret va transformantse, els monuments s'esfondren, les tradicions s'obliden, les usances desaparexen sota'l racer del cosmopolitisme. Es la llengua'l signe més constant y més característich; ja deya un gran escriptor en els començos de la renaxença germànica la frase després tan vulgarisada: la llengua es l'ànima del poble feta visible y tangible, y per axò mentres soni, l'ànima subsisteix àdhuc en els segles de conciencia adormida, de voluntaria adaptació als motllos imposats per la política absorbent y al geni assimilista d'un altre poble.

Va haverhi un temps que Catalunya semblava dir: «seré treballadora, seré mercadera, seré rica, tindré telers, tindré naus, tindré conrèus, y no tindré literatura ò seré tributaria de Castella, y no tindré poesía ò la llevor poètica florirà dins un test de terra manllevada». Va haverhi un temps que semblava resignarse passivament a una metamòrfosi, a una transfusió de sanch espiritual, recordant la novela de Teòfil Gautier, hont dos personatges cambiaren

d'ànima. Però —¡alabat sía Deu!— la llengua surava sempre, sempre en els séus llavis, y la llengua va salvarla com per miracle del tràgich «avatar». Axí es que'ls fanàtichs del uniformisme que somnien com ideal de consolidació y soldadura inquebrantable, la homogeneitat de les regions sotmeses al imperi d'una llengua única, y a pesar d'axò, a Catalunya li consenten y li aplaudexen l'ús familiar y artístich de la seua, s'equivoquen. Si fossin conseqüents durien fins als recons de la intimitat domèstica llur intransigencia, perque mentres la parla sia un fet, anch que visqui acorralada dins els oficis més oscurs, serà ferment de reconstitució; y tantes vegades com Catalunya tornés a caure en el renunciament de sí matexa altres tantes faría la revivalla.

Però ¿y ab la llengua castellana, més ò menys aclimatada per una llarga convivensa a casa nostra, quína política hem de seguir? ¿Negarli l'aygua y'l foch? ¿Tractarla ab la matexa antipatía excluyent que tenen per la nostra alguns senyors que neguen la llegitimitat a tot allò que no entenen? Nó, axò sería afavorir la tàctica y provehir de municions aquests senyors aludits que miden per llur miopía'ls horisonts nacionals. Observèm ab tota lleyaltat la situació.

Abunden els adictes a la nostra parla que sols de tart en tart li dediquen un tribut intermitent en el séu teatre y'ls séus llibres y'ls séus periòdichs, més per compromís ò per bona voluntat de catalanisar

que per espontània devoció; grans artistes emigren de la escena catalana cercant més amples horisonts, y escriptors catalans y catalanistes han d'esser necessariament bilingües, perque'l castellà, entre nosaltres, té encara més públich que'l català. ¿Còm es axí? ¿Quínes són les causes de l'aparent antinomía? ¿La moda, la educació, les reminiscencies provincianes, l'apartament de grans masses populars, no conquistades encara per l'esperit catalanesch? Sí, però, ademés el desequilibri entre dues cultures en competencia, la una restaurada, fa sexanta anys y l'altra de tradició secular no interrompuda: y sería un fals concepte de la ortodoxia, sería depauperar la inteligencia colectiva, oposar la parvetat del dejuni patriòtich a la promiscuació, y obligar els catalans a restringir el nodriment intelectual al vas de la materna llengua, enlloch d'assaborirlo allà hont el trobin més abundós y mengívol. El nostre amor a la llengua propia no suposa hostilitat a la castellana, ni la expulsèm de les nostres llibreríes, ni donèm per resolta en el mercat literari la preferencia dels lectors a favor nostre, ni aspirèm a guanyar tal preferencia pel favor proteccionista, sinó pels merexements positius, ni desconexèm que'ls problemes interiors engendrats per la pugna entre'ls dos idiomes, són més difícils que les qüestions plantejades entre Catalunya y l'Estat. Lo que'ns toca no es anatematisar en nom dels interessos de familia la crisi, el desnivell natural, inevitable, sinó insistir en la pacienta

labor, metòdica, disciplinada, perque'ls motius d'aquest desnivell desaparexin com desaparexeràn. Al avenç de Catalunya li convé que'l gust y'l siberitisme artístich y la set intelectual dels catalans sien exigents, com més exigents millor, y la cultura s'imposi per la superioritat y no per consideracions d'altra mena. Precisament un dels títols incontestables del idioma es la seua essencialitat per explotar les mines espirituals, de tal manera que la llengua catalana y la cultura catalana són inseparables, y l'encuny del idioma no ha de servir perque passi com or de lley y mólt menys com únich or de lley, lo que realment no ho sia.

Per lo demés, la existencia d'un llenguatge dóna fè de la existencia d'un poble, y la manera de parlarlo manifesta la categoría d'una societat. Una persona cega entrant a una població, sols ab el sò y'l ritme de la veu pot judicarla.

Sens dubte, el nostre poble es inteligent y culte, però entre la cultura de llenguatge y altres exteriorisacions de la cultura, se nota una discordancia. Per combatre aquesta discordancia, per redimir el llenguatge de les xacres que l'envilexen com una lepra infecte, s'es fundada la patriòtica *Lliga del Bon Mot*. L'ànima de la *Lliga* es el jove prebere Ivon L'Escop, missioner d'infatigable perseverancia, que ha fet del séu apostolat social obra predilecta de la seua vida, y més d'una vegada s'es interessat perque jo hi colaborés ab la paraula ò ab la ploma. Falta de temps y d'ocasió y també la dificultat de trobar pa-

raules noves després de les escrites ab inflamada eloqüencia per homes eminents, m'han impedit donar pública mostra de les simpatíes ab que he anat seguint des de sos començos la creuada.

Un viu abrandament va respondre tot d'una, en les més nobles regions intelectuals. Jo porto aquí recullides algunes espurnes.

«Aquest verb — diu En Maragall, — aquest verb malhaurat... Esborrèmnosel encara que sia fent seguir la pell y buydant l'òs si cal... Purifiquèm la nostra llengua ab un carbó encès, com el profeta. Y sía nostre foch l'amor... Y si ni axò pot contenirvos, val més que reneguèu la vostra llengua; val més que n'aprenguèu una d'estranya en que la baxesa us sia menys familiar y prompta»... Després d'aquestes y altres notes tan vehements, debades en cercariem que no semblessin ressò debilitat. Repetímles, propaguèmles, aprenèmles de cor. y no'ns esforcèm per emularles en un crescendo de lírica indignació, que sistematisada y sostinguda, perdría la eficacia. En el període inicial, era propi alçar la veu perque la opinió distreta n'hagués esment; ara es hora d'estudiar el procés a la llum del sentit pràctich, a veure si trobam remey.

¿Què vol dir la *Lliga del Bon Mot?* No cal interpretar el lema en el sentit de que hi hagi vocables bons y dolents, perque ò bé no tenen existencia llegítima y, per tant, no són vocables, ò bé la licitut ò ilicitut no consisteix en els vocables sinó en l'ús que d'ells se fassa.

Hi hà renechs que són mots sense cèdula, com si diguessim, pseudo-mots, que no tenen de racional més que la perversió humana que'ls engendra, y's podrien comparar als bruels y lladruchs si no fos contra les besties una calumnia.

Hi hà veus que suplexen els renechs, atenuantlos, parodies vergonyants ab les quals el mal gust ò la mala criança ò la fador rutinaria escarnexen la malicia; y d'aquests bolets de la expressió, ne trobèm, a un poble que conech bé, nombrosa floridura. Allà passen de les boques tonantes dels carreters com llamps espuntats ab el cambi d'algunes consonants, certes interjeccions, a les boques untuoses de les mestresses honestes y apacibles, ben dejunes, les pobres, de posarse als llavis blasfemies esterelisades.

Un diccionari es com una farmacia, hont no hi manca rès, ni les metzines. Totes les coses han de tenir nom y tots els fenomens psicològichs expressió possible; però en el lèxich mateix catalogat pels diccionaris, trobam paraules que foren admeses altre temps y ara no ho són en la conversa de la gent com cal; frases lícites expressives de conceptes blasfems; expressions mal sonantes de fets pecaminosos y de realitats desterrades de la llum y del llenguatge per essencials que sien; mots que l'oportunisme urbà permet ò no permet segons els interlocutors, els llochs y les circunstancies.

La classificació de tals matisos podría ser objecte d'un interessant estudi, però no cau dintre dels

meus propòsits, y'ns distrauría llargament de la nostra finalitat.

Per allunyar tot recel de que vulguèm sacrificar a un excés d'escrupulositat la energía y la riquesa del idioma, comencèm per distingir el còdich social del còdich literari. Les regles per l'un y l'altre són diverses, y les restriccions imposades a un autor que parla ab el séu públich, també varien segons l'assumpte y'ls parroquians a qui dedica la obra. A mida que s'axampla l'horisó, la llibertat aumenta, y la paraula ò'l concepte que dissonarien horriblement en una noveleta color de rosa destinada a infants ò colegiales, són de valor insustituible en un poema èpich ò en el llibre d'un pensador que enfoca de plè'l drama universal y sondeja la conciencia humana sense perdonar recons ni pregoneses. Existeix un criteri de selecció per escriure, y un altre criteri més sever per resoldre en quines mans se pot posar un llibre.

Tots conexèm les grans obres obertes als quatre vents del món espiritual. «La Biblia», «La Odisea», «La Divina Comedia», «D. Quijote», «Hamlet», «La Celestina», «El Faust». Expurgarles sería puerilitat, com ho sería aplicar la policía dels jardins a una vasta serralada per netejarla de detritus.

Recordèm en el poema de Goethe la escena de la mort de Valentí. Es de nit, en el carrer, davant la obscura vivenda de Margarida. El séu germà es tornat bò y sà de la guerra, y ha trobada la deshonra a casa seua. Pobre soldat! Ja qualsevol facecia de sen-

tit equívoch li sonarà com un escarni. Comparexen Faust y Mefistòfil. Aquest a sò de bandolina, entona la famosa serenata. Valentí li surt al pas, trencantli l'instrument ab un cop d'espasa. El Doctor desenvayna la seua y's baten. Valentí cau, mortalment ferit. Acudexen Marta y Margarida, y elles y'ls vehins y les vehines revolten el morent qui's desagna extès en terra; y'l morent insulta a la seua germana, y aprofita'ls darrers alèns per fiblar la cara de la infeliç ab els mots més vils y més abominables. Ah! No's podrien repetir; però en aquell moment agut de la tragedia són insustituibles per expresarne tota la crudeltat, y no repugnen sinó qu'esborronen, y aneguen els ulls de llàgrimes y'ls cors de pietat immensa.

Les crueses de forma, inevitables en les creacions del geni, vastes y profundes, no naxen de la grollería y la incultura, naxen de la inspiració omnipresent y sobirana que, ab la propia nobilitat redimeix tota impuresa. Hi hà estanys que un poch de llot enterboleix, y mars que engolexen rius de podridura sense corrompres.

Però no es aquest el nostre assumpte. No es qüestió d'art ni de literatura ni de moralitat propiament dita, sinó d'educació, de netedat y de polidesa externa. No es certament el nostre poble l'únich que enterboleix ab habituts vicioses la seua parla, però es per ser el nostre'l que més ens preocupa, y per axò tractèm d'aconduhirlo a la seua dignificació.

El nostre poble, socialment, es com una orquesta de bons músichs, però massa autònoms, ab perjudici de l'harmonía de conjunt. Domina entre nosaltres una qualitat, una bona qualitat que extremada, degenera en defecte, confessèmho; un cert personalisme repelench que influeix no sols en l'aspror del llenguatge, sinó en el tò y'l gest y l'ayre d'esquivesa desdenyosa, més ingrat que la paraula. Quan el sentiment afirmatiu de la propia individualitat vessa més enllà de la òrbita marcada per la mútua consideració, naix d'aquí un refrech d'exuberancies, per l'estil dels qui s'asseuen als grahons d'un circh ò d'un teatre, y s'espongen y colzegen a dreta y esquerra, posant a prova la paciencia dels veynats. Ens vantèm d'esser franchs; en bona hora sigui; però la franquesa es enemiga del fingiment, y de la hipocresía, no es enemiga de la reserva y la mesura; y la franquesa crua, la franquesa fiscalisadora, la franquesa que dexa transparentar conceptes ò impressions mortificants, com qui plantifica un mirall a la cara del interlocutor per acusarli tares, es un inconvenient que fa rasposes les relacions socials. Adhuc la llum del jorn si es massa viva, molesta, y no dóna la visió més exacta de les coses.

Dexant de banda aquesta observació, de caràcter genèrich, y concretantnos a les pestilencies de llenguatge — obscenitat, renech, flestomía, — trobarèm qu'en primer terme solen esser filles de la passió del moment, — iracundia, odi, gelosia, — llençantse com qui llença fanch contra coses y persones: vitu-

perables en tal cas, com sempre, però ab la disculpa relativa de que's fulminen com a cosa dolenta y per esser dolenta. Prescindexo de çò que puguin tenir d'insultants ò sacrílegues ò agressives, que axò no entra en la especialitat del tema, perque aleshores cal judicarles no com expressions, sinó com actes, més ò menys greus segons la respectabilitat y l'altesa dels sentiments ò principis ò conveniencies que atropellin; aleshores el criminal es la ferida més que l'instrument, sia ganivet ò pedra ò gest ò paraula infecta; aleshores no dirèm «pàrla millor», dirèm «netèjat l'ànima del verí que vomites»; protestarèm del atentat y del impuls, no de la forma de comètrel; y fins pot ser que la brutalitat de la expressió, es a dir, de l'arma, la fassi menys abominable que les formes dissimulades ò cauteloses, de la matexa manera que l'ús del ferre per atentar contra la persona del prohisme no es tan odiós com l'ús de la metzina. Axò ja es qüestió d'ètica y no de civilitat, qu'es lo que ara'ns pertany a nosaltres defensar. No tractèm ara d'invadir la esfera dels predicadors, dels moralistes, dels tribunals; no som ara campions de la Religió ò la honra de les persones ò altres interessos intangibles garantisats en els còdichs. Es la cultura lo que defensèm, la pública y la privada, la dignitat dels individus, un per un, la dignitat del comerç social, la dignitat del poble y de la llengua. Y dexèm que altres se preocupin de combatre ofenses al decor perpetrades ab altres mitjans de comunicació, com la ploma y'l llapis, pitjor que les orals, perque si

una paraula lletja es repugnant, més ho es una innoble caricatura, y aquesta queda y la paraula vola.

Els mals humors, l'agrura congriada per la separació de la societat en dues castes, que's miren de reull: hèus aquí un altre dels focus infecciosos. La vida estreta y anguniosa sol engendrar un estat de displicencia crònica. No tots tenen la virtut de resignarse tranquilament a les desigualtats no temperades pel tracte germanívol, y axò fa que munti sovint als llavis de la classe obrera la fel de la darrera malaltía. Hi hà un esperit de quexa y de protesta, un fons de malvolença qu'emmetzina la sanch dels pobres y'ls desamparats, y deforma'l concepte del món y de la vida, y traspua en el llenguatge, contaminantlo ab befes, ironíes y procacitats que'l podrexen y's propaguen com un contagi. La classe proletaria es mal parlada perque es pessimista, y no li falten motius, perque sent una sorda hostilitat contra la miseria material y espiritual que li ha tocat, contra l'apartament mantingut per les organisacions modernes, pitjors en aquest punt que les antigues, y no sent contra la deformació y l'envilíment del llenguatge la repugnancia que sols la bona educació li podría infondre. Axí, el que per habituts y exigencies de la miseria s'avesa a prescindir de les ablucions quotidianes, arriba a no sentir la necessitat de rentarse. Aquests, si profanen la paraula, merexen més indulgencia que'ls que no poden disculparse en la orfanesa de llums intelectuals; y es en nom de la simpatía y del amor al prohisme, es a

benefici d'ells matexos, y no en defensa de les nostres orelles delicades que'ls hem de fer odioses les baxeses de llenguatge; perque si tota la prova de germandat se reduhís a predicarlos el respecte a la pulcritut senyorívola, sense preocuparnos paralelament de millorar la condició de la gent desheretada, allavors podrien dirnos: «es pel vostre interès y no pel nostre que'ns prediquèu la mesura; si us mortifica sentirnos, com si fossim instruments desafinats, no'ns escoltèu y fèu la vostra via».

La incontinencia lingüística té nombrosos representants en les colonies de la vida escolar, y en general, en tots els centres y ramificacions del que un temps s'anomenà «bohemia». La bohemia jovenil que pelegrina obscurament a la conquesta dels títols acadèmichs, literaris, artístichs, en els centres populosos, es amiga del desordre y de la irreverencia, més exterior que sentida, com si obehís a la consigna de sustreures de tant en tant a les autoritats y normes vulgarment acatades, y la llicencia de costums sol extendres a les mútues relacions verbals. No es perversitat ni grollería íntima, sinó predisposició bufonesca a capgirar els valors morals reconeguts, començant per reconèxels y sentirlos, perque sols axí, el fer trencadissa de les fòrmules que'ls representen, té la intensitat y la estridencia a que l'humorisme jovenil sol entregarse. Per axò mateix que'l parlar decorós es una lley social, ells la infringexen. Mes, hem de fer justicia als joves d'ara, no tan inclinats a quebrantar les ordenances com nosaltres

els joves de fa trenta anys; la parsimonia va cundint; y es d'esperar que'ls joves, inspirantse en el sentit estètich, se convencin que l'ardencia de la sanch no disculpa crueses que fins a les orelles d'Afrodita semblarien mal sonants, y pensin que al jovent no li convé entregarse per sistema a la descompostura y despullarse de la galanía qu'es el séu envejable privilegi.

Per sòrt, han passat les èpoques en que la imprudencia característica dels aprenents d'artistes y literats y altres professionals de la indisciplina, semblava un atribut genial. Les materies que certs coleòpters solen arrodonir no són tan intolerables com les estrofes fabricades en els cenacles presidits per la Musa de la inverecundia. Hi hà tota una literatura clandestina que podría tenir per pontífex l'Aretino, y que un temps va encomanar ses larves als diàlechs estudiantils. Axò ha passat per fortuna.

Però l'aspecte més lamentable del mal endèmich que patim, pobres y richs, vells y joves, jornalers y burgesos y menestrals, es el vici pel vici, la inconsciencia de la brutalitat, l'habitut de corrompre la conversa, àdhuc la més sossegada y normal, ab partícules immundes que sonen constantment, sense motiu ni causa ni explicació, com un fenomen natural, inseparable de la nostra idiosincracia. Y es lo més trist, que ni les dònes ni'ls infants se n'allibeïen. Homes conexèm que sols en la intimitat del tracte ab llurs congèneres s'entreguen al esport del mal parlar; però altres, inconscients tal volta de la

Hi hà renechs que són mots sense cèdula, com si diguessim, pseudo-mots, que no tenen de racional més que la perversió humana que'ls engendra, y's podrien comparar als bruels y lladruchs si no fos contra les besties una calumnia.

Hi hà veus que suplexen els renechs, atenuantlos, parodies vergonyants ab les quals el mal gust ò la mala criança ò la fador rutinaria escarnexen la malicia; y d'aquests bolets de la expressió, ne trobèm, a un poble que conech bé, nombrosa floridura. Allà passen de les boques tonantes dels carreters com llamps espuntats ab el cambi d'algunes consonants, certes interjeccions, a les boques untuoses de les mestresses honestes y apacibles, ben dejunes. les pobres, de posarse als llavis blasfemies esterelisades.

Un diccionari es com una farmacia, hont no hi manca rès, ni les metzines. Totes les coses han de tenir nom y tots els fenomens psicològichs expressió possible; però en el lèxich mateix catalogat pels diccionaris, trobam paraules que foren admeses altre temps y ara no ho són en la conversa de la gent com cal; frases lícites expressives de conceptes blasfems; expressions mal sonantes de fets pecaminosos y de realitats desterrades de la llum y del llenguatge per essencials que sien; mots que l'oportunisme urbà permet ò no permet segons els interlocutors, els llochs y les circunstancies.

La classificació de tals matisos podría ser objecte d'un interessant estudi, però no cau dintre dels

meus propòsits, y'ns distrauría llargament de la nostra finalitat.

Per allunyar tot recel de que vulguèm sacrificar a un excés d'escrupulositat la energía y la riquesa del idioma, comencèm per distingir el còdich social del còdich literari. Les regles per l'un y l'altre són diverses, y les restriccions imposades a un autor que parla ab el séu públich, també varien segons l'assumpte y'ls parroquians a qui dedica la obra. A mida que s'axampla l'horisó, la llibertat aumenta, y la paraula ò'l concepte que dissonarien horriblement en una noveleta color de rosa destinada a infants ò colegiales, són de valor insustituible en un poema èpich ò en el llibre d'un pensador que enfoca de plè'l drama universal y sondeja la conciencia humana sense perdonar recons ni pregoneses. Existeix un criteri de selecció per escriure, y un altre criteri més sever per resoldre en quines mans se pot posar un llibre.

Tots conexèm les grans obres obertes als quatre vents del món espiritual. «La Biblia», «La Odisea», «La Divina Comedia», «D. Quijote», «Hamlet», «La Celestina», «El Faust». Expurgarles sería puerilitat, com ho sería aplicar la policía dels jardins a una vasta serralada per netejarla de detritus.

Recordèm en el poema de Goethe la escena de la mort de Valentí. Es de nit, en el carrer, davant la obscura vivenda de Margarida. El séu germà es tornat bò y sà de la guerra, y ha trobada la deshonra a casa seua. Pobre soldat! Ja qualsevol facecia de sen-

tit equívoch li sonarà com un escarni. Comparexen Faust y Mefistòfil. Aquest a sò de bandolina, entona la famosa serenata. Valentí li surt al pas, trencantli l'instrument ab un cop d'espasa. El Doctor desenvayna la seua y's baten. Valentí cau, mortalment ferit. Acudexen Marta y Margarida, y elles y'ls vehins y les vehines revolten el morent qui's desagna extès en terra; y'l morent insulta a la seua germana, y aprofita'ls darrers alèns per fiblar la cara de la infeliç ab els mots més vils y més abominables. Ah! No's podrien repetir; però en aquell moment agut de la tragedia són insustituibles per expresarne tota la crudeltat, y no repugnen sinó qu'esborronen, y aneguen els ulls de llàgrimes y'ls cors de pietat immensa.

Les crueses de forma, inevitables en les creacions del geni, vastes y profundes, no naxen de la grollería y la incultura, naxen de la inspiració omnipresent y sobirana que, ab la propia nobilitat redimeix tota impuresa. Hi hà estanys que un poch de llot enterboleix, y mars que engolexen rius de podridura sense corrompres.

Però no es aquest el nostre assumpte. No es qüestió d'art ni de literatura ni de moralitat propiament dita, sinó d'educació, de netedat y de polidesa externa. No es certament el nostre poble l'únich que enterboleix ab habituts vicioses la seua parla, però es per ser el nostre'l que més ens preocupa, y per axò tractèm d'aconduhirlo a la seua dignificació.

El nostre poble, socialment, es com una orquesta de bons músichs, però massa autònoms, ab perjudici de l'harmonía de conjunt. Domina entre nosaltres una qualitat, una bona qualitat que extremada, degenera en defecte, confessèmho; un cert personalisme repelench que influeix no sols en l'aspror del llenguatge, sinó en el tò y'l gest y l'ayre d'esquivesa desdenyosa, més ingrat que la paraula. Quan el sentiment afirmatiu de la propia individualitat vessa més enllà de la òrbita marcada per la mútua consideració, naix d'aquí un refrech d'exuberancies, per l'estil dels qui s'asseuen als grahons d'un circh ò d'un teatre, y s'espongen y colzegen a dreta y esquerra, posant a prova la paciencia dels veynats. Ens vantèm d'esser franchs; en bona hora sigui; però la franquesa es enemiga del fingiment, y de la hipocresía. no es enemiga de la reserva y la mesura; y la franquesa crua, la franquesa fiscalisadora, la franquesa que dexa transparentar conceptes ò impressions mortificants, com qui plantifica un mirall a la cara del interlocutor per acusarli tares, es un inconvenient que fa rasposes les relacions socials. Adhuc la llum del jorn si es massa viva, molesta, y no dóna la visió més exacta de les coses.

Dexant de banda aquesta observació, de caràcter genèrich, y concretantnos a les pestilencies de llenguatge — obscenitat, renech, flestomía, — trobarèm qu'en primer terme solen esser filles de la passió del moment, — iracundia, odi, gelosía, — llençantse com qui llença fanch contra coses y persones: vitu-

perables en tal cas, com sempre, però ab la disculpa relativa de que's fulminen com a cosa dolenta y per esser dolenta. Prescindexo de çò que puguin tenir d'insultants ò sacrílegues ò agressives, que axò no entra en la especialitat del tema, perque aleshores cal judicarles no com expressions, sinó com actes, més ò menys greus segons la respectabilitat y l'altesa dels sentiments ò principis ò conveniencies que atropellin: aleshores el criminal es la ferida més que l'instrument, sia ganivet ò pedra ò gest ò paraula infecta; aleshores no dirèm «pàrla millor», dirèm «netèjat l'ànima del verí que vomites»: protestarèm del atentat y del impuls, no de la forma de comètrel; y fins pot ser que la brutalitat de la expressió, es a dir, de l'arma, la fassi menys abominable que les formes dissimulades ò cauteloses, de la matexa manera que l'ús del ferre per atentar contra la persona del prohisme no es tan odiós com l'ús de la metzina. Axò ja es qüestió d'ètica y no de civilitat, qu'es lo que ara'ns pertany a nosaltres defensar. No tractèm ara d'invadir la esfera dels predicadors, dels moralistes, dels tribunals; no som ara campions de la Religió ò la honra de les persones ò altres interessos intangibles garantisats en els còdichs. Es la cultura lo que defensèm, la pública y la privada, la dignitat dels individus, un per un, la dignitat del comerç social, la dignitat del poble y de la llengua. Y dexèm que altres se preocupin de combatre ofenses al decor perpetrades ab altres mitjans de comunicació, com la ploma y'l llapis, pitjor que les orals, perque si

una paraula lletja es repugnant, més ho es una innoble caricatura, y aquesta queda y la paraula vola.

Els mals humors, l'agrura congriada per la separació de la societat en dues castes, que's miren de reull: hèus aquí un altre dels focus infecciosos. La vida estreta y anguniosa sol engendrar un estat de displicencia crònica. No tots tenen la virtut de resignarse tranquilament a les desigualtats no temperades pel tracte germanívol, y axò fa que munti sovint als llavis de la classe obrera la fel de la darrera malaltía. Hi hà un esperit de quexa y de protesta, un fons de malvolença qu'emmetzina la sanch dels pobres y'ls desamparats, y deforma'l concepte del món y de la vida, y traspua en el llenguatge, contaminantlo ab befes, ironíes y procacitats que'l podrexen y's propaguen com un contagi. La classe proletaria es mal parlada perque es pessimista, y no li falten motius, perque sent una sorda hostilitat contra la miseria material y espiritual que li ha tocat, contra l'apartament mantingut per les organisacions modernes, pitjors en aquest punt que les antigues, y no sent contra la deformació y l'envilimient del llenguatge la repugnancia que sols la bona educació li podría infondre. Axí, el que per habituts y exigencies de la miseria s'avesa a prescindir de les ablucions quotidianes, arriba a no sentir la necessitat de rentarse. Aquests, si profanen la paraula, merexen més indulgencia que'ls que no poden disculparse en la orfanesa de llums intelectuals; y es en nom de la simpatía y del amor al prohisme, es a

benefici d'ells matexos, y no en defensa de les nostres orelles delicades que'ls hem de fer odioses les baxeses de llenguatge; perque si tota la prova de germandat se reduhís a predicarlos el respecte a la pulcritut senyorívola, sense preocuparnos paralelament de millorar la condició de la gent desheretada, allavors podrien dirnos: «es pel vostre interès y no pel nostre que'ns prediquèu la mesura; si us mortifica sentirnos, com si fossim instruments desafinats, no'ns escoltèu y fèu la vostra via».

La incontinencia lingüística té nombrosos representants en les colonies de la vida escolar, y en general, en tots els centres y ramificacions del que un temps s'anomenà «bohemia». La bohemia jovenil que pelegrina obscurament a la conquesta dels títols acadèmichs, literaris, artístichs, en els centres populosos, es amiga del desordre y de la irreverencia, més exterior que sentida, com si obehís a la consigna de sustreures de tant en tant a les autoritats y normes vulgarment acatades, y la llicencia de costums sol extendres a les mútues relacions verbals. No es perversitat ni grollería íntima, sinó predisposició bufonesca a capgirar els valors morals reconeguts, començant per reconèxels y sentirlos, perque sols axí, el fer trencadissa de les fòrmules que'ls representen, té la intensitat y la estridencia a que l'humorisme jovenil sol entregarse. Per axò mateix que'l parlar decorós es una lley social, ells la infringexen. Mes, hem de fer justicia als joves d'ara, no tan inclinats a quebrantar les ordenances com nosaltres

els joves de fa trenta anys; la parsimonia va cundint; y es d'esperar que'ls joves, inspirantse en el sentit estètich, se convencin que l'ardencia de la sanch no disculpa crueses que fins a les orelles d'Afrodita semblarien mal sonants, y pensin que al jovent no li convé entregarse per sistema a la descompostura y despullarse de la galanía qu'es el séu envejable privilegi.

Per sòrt, han passat les èpoques en que la imprudencia característica dels aprenents d'artistes y literats y altres professionals de la indisciplina, semblava un atribut genial. Les materies que certs coleòpters solen arrodonir no són tan intolerables com les estrofes fabricades en els cenacles presidits per la Musa de la inverecundia. Hi hà tota una literatura clandestina que podría tenir per pontífex l'Aretino, y que un temps va encomanar ses larves als diàlechs estudiantils. Axò ha passat per fortuna.

Però l'aspecte més lamentable del mal endèmich que patim, pobres y richs, vells y joves, jornalers y burgesos y menestrals, es el vici pel vici, la inconsciencia de la brutalitat, l'habitut de corrompre la conversa, àdhuc la més sossegada y normal, ab partícules immundes que sonen constantment, sense motiu ni causa ni explicació, com un fenomen natural, inseparable de la nostra idiosincracia. Y es lo més trist, que ni les dònes ni'ls infants se n'alliberen. Homes conexèm que sols en la intimitat del tracte ab llurs congèneres s'entreguen al esport del mal parlar; però altres, inconscients tal volta de la

L'ART SEGONS TOLSTOY (*)

Tolstoy es un gran escriptor, un artista formidable, un home de bona voluntat, y un pensador mediocre.

L'admiració que tenim per les obres d'un autor famós es, naturalment, l'estímul principal que'ns mou a conèxer el llibre hont explica'ls secrets del séu ofici. Y si comença per renegar de la seua obra, de manera que la experiencia personal sols li serveix per declararse infractor de la seua doctrina, es clar que aquesta doctrina no'ns pot inspirar gran confiança.

Tal es el cas d'En Tolstoy. Ell proclama sense vacilar que pertany a la especie d'homes de gust depravat per una mala educació, y coloca dins la categoría del *mal art* totes les seues obres literaries, indultant només el conte *Deu veu la Veritat* y la

(*) No consta en cap paper dels del autor, indicació de lloch hont se publiqués ò pronunciés.

narració *Al Caucas*. Es dir, que'ls lectors entusiastes de *La sonata de Creuzer, Ana Karenine, La guerra y la pau*, y altres noveles y contes, hem sigut víctimes de la matexa corrupció que'ls va engendrar.

Ab perdó d'En Tolstoy. Jo crech que les seues noveles y contes són de més profitosa ensenyança artística que les seues predicacions d'última hora.

En la darrera edat, convertit a un misticisme sense culte, es va sentir apòstol, y després de meditar mólts d'anys, va dur a un llibre clar y rectilini, qu'es el séu Credo artístich, la inexorable severitat dels séus principis.

El llibre, per la energía ab que remou la materia de que tracta, pel llògich encadenament de les doctrines derivades del dogma primordial, per la franquesa y lluminositat, encativa l'atenció. Les matexes protestes y contradiccions que suscita estimulen a llegirlo, y la sobria eloqüencia ab que exposa llevalment el procés del art modern, donen llum per evocar l'animada síntesi y faciliten les armes per impugnarlo.

De la bona intenció no cal dubtar, però en alguns indrets sembla que'l moralista, enemich de la ciencia per la ciencia, es creu dispensat del desinterès filosòfich, y per çò de la seua concepció, tendenciosament humanitaria, ni l'art, ni la moral ni l'humanitat hi guanyen.

El primer capítol a qualsevol banda podría figurar menys a un estudi sobre filosofía del art.

Comença passant revista als milers de persones que desempenyen funcions directes ò auxiliars per satisfer les necessitats artístiques del públich: òpera, poema, quadre, sinfonía, etc. Crítichs, gazetillers, cantants, empleats de musèus, academies, conservatoris y teatres, fusters, picapedrers, pintors, tapicers, bailarins, sastres, perruquers, impressors, instrumentistes, versayres, y demés individus que *s'embrutexen* (axí ho qualifica) consumint totes les hores de la existencia en la seua especialitat artística. Presenta un director d'orquesta, tractant d'*idiotes, ases* y *porchs* als músichs y coristes que, prenent part en la prova d'una escena lírica, no l'entenen tan depressa com ell voldría, y altres casos consemblants hont se deprimeix cruelment la dignitat humana. Y pregunta si açò que'n diuen art té prou importancia per llegitimar aquests sacrificis.

No'm sembla qu'aquesta reflexió d'En Tolstoy estigui a l'altura del séu apostolat. A costa d'aytals sacrificis, si ho fossin realment, no valdría la pena de produhir ni la obra més excelsa. Tots els treballadors, aludits pel mestre, es dediquen a llurs oficis perque no'n troben de millors. Si'n trobessin, els pendrien, y farien santament, encara que la vaga de funcionaris subalterns fes dejunar el públich de manifestacions artístiques. Suposèm que jo som violinista, y estich ensajant la més sublim sinfonía de Beethoven, y que'l Director d'orquesta'm maltracta; donchs bé, serà probable que jo li tiri'l violí pel cap, y dexi la obra en banda, anch que sà-

piga que la meua deserció l'ha de dexar inèdita per sempre. Que la obra d'art sia bona ò no ho sia, jamay llegitima la violació del respecte que homes ab homes ens devèm, ni tan sols el renunciament d'una vida més alta si pot aconseguirse. De manera que la qüestió està puerilment plantejada.

Precisament l'únich conhort de tanta producció mediocre ò carrinclona com devèm al pseudo art, consisteix en que proporciona a mólta gent la feyna per guanyarse la subsistencia.

La estètica va néxer a mitjans del segle XIX, y si seguissim En Tolstoy ja la podriem donar per morta.

Passa com un principi poch menys que incontestable y comú a totes les escoles que l'art es la manifestació de la bellesa. Però, y la bellesa ¿quí l'ha definida? Després dels caramulls de llibres escrits sobre aquest assumpte pels pensadors més sabis y profunds, la qüestió de saber çò que sia bellesa resta avuy encara absolutament sense resposta.

Tolstoy per demostrarho cita les definicions més generalment admeses, y ens dóna d'elles, ab la seua acostumada claredat, un resum qu'estalvía llargues lectures Entre tantes, cap n'hi hà de convincent y definitiva.

La observació per sí sola no'm convencería. No solèm guardar en la memoria'l dibuix de les per-

sones que tenim ben conegudes, y fins d'alluny, abans de veure'l color dels ulls y les línies de la fesomía, per l'ayre només, per quelcom que no sabriem definir, les distingim perfectament. Axí'ns passa ab certes nocions ò certs conceptes. La dificultat d'analisarlos, no vol dir que no'n tinguèm el sentiment ò la conexença ò una certa íntima possessió que participa d'una cosa y l'altra. Sovint no hi hà com l'intent de definir una cosa per oscurirla.

No totes les definicions que retrèu En Tolstoy són inexactes. Més que inexactes són incompletes. Surt d'elles qualque raig de llum, no la fòrmula qu'enfoqui tots els cayres, aclarint la essencial unitat del concepte.

Axò sí, cal confessar que si admetèm la bellesa com a finalitat del art, haurèm de donar al vocable un sentit convencional, extenentlo més enllà de la significació vulgar qu'es la genuina. Serà bella qualsevol imatge feliç, qualsevol expressió justa d'una realitat qu'en sí matexa no es bella.

Però, sia com sia, no cal confondre la bellesa ab la delectació sensual. Tolstoy no vol que l'objecte y la fi del art sia'l pler, com tampoch ho es l'objecte y la fi de l'alimentació. ¿Què vol dir axò? ¿Que l'art ha d'esser nutritiu? ¿Que'ns ha d'esser imposat per apexirnos com se fan engullir a un gall d'indi les nous senceres? Nó, ni'l pler ni tampoch el profit, sinó la pura fruició davant l'espectacle ò la obra que'ns atrèu. La emoció serà pura y també plaenta. Si no es plaenta la obra d'art, ¿còm

ha d'aconseguir la comunicació qu'es segons Tolstoy la seua finalitat?

EL GUST

Tolstoy no admet el gust com a norma del art. Donchs jo no'n conech d'altra. L'art sería quelcom convencional y arbitrari si'ls séus principis no estessin arrelats en la conciencia humana, però sols per les impressions rebudes podèm donarnos conte d'aquests principis, y deduhirne experimentalment les lleys del món artístich. Sabèm que certes fruytes són saboroses perque les hem tastades, no per haver començat analisant les arrels dels arbres y les plantes. Axí, el gust, la nadiua sensibilitat, més ò menys educada, es l'únich tast per conèxer si les obres són artístiques ò nó, y a la llum d'aquesta experiencia, el pensador y'l crítich estudien les qualitats que les obres han de tenir, y'n treuen les teories fonamentals, incompletes, es clar, perque en l'art hi hà un gran marge d'intuició que s'escapa al raciocini.

No es seguint un cànon prestablert, com diu Tolstoy, que tenim per obres d'art les produccions que *agraden a certes classes socials*, (les obres de Phidias, de Rafael, del Ticià, de Bach, d'Homer, de Sophocles, de Dante, de Shakspeare, de Goethe, etc.) sinó que, rebut l'efecte d'elles, tractèm d'explicarnos el per què, y d'aytal examen deduhim el cànon. Es dir que la filosofía del art sols en el gust pot fun-

darse, y les vacilacions, els cambis, els judicis contradictoris dels que passen per mestres, no signifiquen que'l gust no sia quelcom inherent a la condició humana. Podrà enfosquirse y extraviarse, però a despit de preocupacions, decadencies, modes, lluytes de temperaments y d'escoles, subsisteix una facultat comuna a totes les naturaleses ben organisades, tan segura per la percepció del art llegítim com ho són els ulls per distingir línies y colors, sens perjuí de que no tots els homes tenguen la matexa justesa y subtilitat de visió. L'esguart del pescador destría en les fondaries de l'aygua coses que'ls altres no veuen.

Causes estranyes a la essencia del art y a la capacitat de sentirlo desorienten y vicien el gust. El respecte incondicional ó la rebelió sistemàtica a les autoritats consagrades, la nerviositat impressionable que ofuscada pels defectes no veu les perfeccions de les obres magnes, la mistura inevitable dels elements artístichs ab altres que no ho són, la pugna entre l'art culte y l'art popular, el criteri sobre les relacions entre l'art y la moral, l'apassionament sectari. la pruhija de reformes en competencia ab l'esperit tradicional... tot axò influeix en que'l catecisme del gust tenga una part de relativitat diversament aplicada, segons les èpoques y'ls llochs y les tendencies. Però d'aquí no se'n desprèn la negació del gust. Hi hà punts que no admeten discrepancia ni oposició, com hi hà oposicions absurdes anch que portin firmes ilustres.

El mateix Tolstoy rectifica la seua afirmació, dihent més endavant que ab el temps, quan l'art tengui per objecte manifestar la més alta conciencia religiosa, tots els homes podràn ser artistes. No hauràn mester una tècnica artificiosa y complicada, sinó claretat, simplicitat, sobrietat, coses que no s'adquirexen per una preparació mecànica, sinó per *la educució del gust.*

Per altra part, la educació del gust serà suficient aprenentatge per apreciar la obra artística, no per crearla. A les facultats nadiues, donades a pochs, s'ha d'unir el domini de la tècnica, indispensable per assolir la perfecció y la virtut comunicativa. Precisament una de les causes de l'actual decadencia, es el nombre escessiu dels professionals y no professionals que's creuen ab prou capacitat activa per dedicarse a la producció artística. Ni basta'l gust sense la inspiració, ni la inspiració sense'l gust. El gust es un filtre, nó un manantial.

Per En Tolstoy l'art, qu'es la expressió del sentiment, no s'aprèn a les escoles. Es més, la ensenyança artística es funesta. No parlèm dels autors que surten de la revisió tolstoyana despossehits dels séus títols de llegitimitat. Parlèm no més dels pochs qu'ell exceptua de la seua reprovació. Jo no sé que Homer, els profetes fossin uns ignorants.

DOCTRINA TOLSTOYANA

Tractaré de ferne un breu resum.

No hem de veure en l'art una font de pler, sinó una de les condicions de la vida humana. L'home per la paraula tramet als altres els séus pensaments, per l'art tramet els séus sentiments y les seues emocions.

L'art no comença fins que aquell que ha sentit una emoció se val de signes exteriors per comunicarla als altres.

En l'ample sentit del mot, impregna tota la nostra vida, y çò que s'anomena art en sentit estricte (teatres, concerts, exposicions, poemes, noveles) està lluny d'esser el conjunt del art veritable.

Durant llarchs segles la humanitat sols ha distingit com obres d'art les que tenien per objecte trametre ls sentiments religiosos. Axí ho enteneren els sabis antichs (Sòcrates, Plató, Aristòtil), axí'ls profetes hebrèus, axí avuy encara'ls mahometans.

Vengué'l Renaxement, període d'escepticisme. Els homes de les classes superiors havent admès per criterium del bon art el pler, en altres termes la bellesa, es trobaren venturosos de poderse acostar a la concepció artística dels grechs, entre'ls quals la religió feya consistir el sentit de la vida en la felicitat terrestre, en la força y la bellesa. considerant per çò com a bo l'art qu'expressa la joya y la energía de

la vida, y condemnant el qu'expressa'ls sentíments de *mollesse* ò de depressió.

Des del moment que les classes superiors de la societat europea varen pendre llur fè, la bellesa es dir, el pler artístich, esdevingué per elles la mesura del bon y del mal art. Y llavors fou inventada, per justificar la falsa importancia d'aytal teoría, l'absurda trinitat estètica: Veritat, Bellesa, Bondat.

No existeix actualment l'art universal ò nacional. Hi hà l'art del poble y l'art dels refinats. L'art actual es ininteligible pel poble.

Diràn que podrà ser generalment comprès el dia que tots hauràn rebuda educació. Nó, l'art fet per les classes superions, simple passatemps, serà sempre extrany a les classes inferiors.

Per çò alguns proclamen ab impudencia que l'art es pels escullits. Al menys aquesta afirmació té l'aventatge d'admetre obertament que'l nostre art sols es fet per una classe de privilegiats.

D'aquí ha vengut l'empobriment de la materia artística, reduhida per la falta de fè de les classes riques y per la vida d'escepció que porten, a no expressar més que tres sentiments: la vanitat, el desig sexual, el disgust de la vida; y d'aquí un art exclusiu, cada jorn més artificial y més oscur.

Quan l'artista sols treballa per gents de condició excepcional (papes, cardenals, reys, duchs ò simplement la estimada d'un príncep) no s'esforça per extendre més enllà d'aquests círculs la seua comunicació. Hi hà pels iniciats un cert encís en la expres-

sió nubolosa y alambicada. Y aquesta tendencia ha arribat als séus límits extréms en l'art dels moderns decadents.

Els homes de la primera meytat del segle XIX (admiradors de Goethe, Schiller, Musset, Hugo, Dickens, Beethoven, Chopin, Raphael, Leonard, Miquel-Angel) es limiten a veure dins l'art novíssim una pura follía. Son injusts. Si condemnèm les obres del nou art decadent perque no les entenèm, hi hà una enorme quantitat de gents, tots els que treballen y una gran part de les classes superiors, que tampoch no comprenen les obres que nosaltres haviem considerat com les més belles. La única diferencia consisteix en que l'art que admiram es accessible a un públich un poch més nombrós que l'art d'avuy.

L'art llegítim ha d'agradar per força a tot el món. Es fals que la majoría dels homes no tenga'l gust necessari per apreciar les obres d'art superior. Sempre ha comprès la epopeya del Gènesi, les paràboles del Evangeli, els contes de fades, les llegendes y cançons populars, els psalms, els cants dels profetes, la Iliada, la Odisea, la historia de Çakya-Mouny, els himnes vèdichs.

Quan l'artista no ha treballat més que per un petit cercle de gent, de condició escepcional, s'esforça solament per guanyar l'atenció dels iniciats. D'aquí vé la obscuritat sistemàtica qu'es una de les conseqüencies de la perversió del art. Aquesta tendencia, ha arribat a límits extréms entre'ls moderns

decadents. Lo incorrecte, lo indefinit, lo ineloqüent són admesos com a virtuts artístiques... Baudelaire, Verlaine, Mallarmé, Jean Moreas, Charles Morice, Henri de Regnier, Charles Vignier, Adrien Remacle, René Ghil, Maurice Maeterlinch, Remy de Gourmont. Georges Rodembach, Sar Peladan, Paul Adam, y mólts més... Centenars de poetes produexen obres d'aquest genre a France, Alemanya, Suecia. Italia, Russia. Y en totes les altres arts (pintura, música, drama, novela) passa'l mateix.

Es fals que la majoría dels homes no tenguen prou gust per apreciar les obres d'art superiors. Aquesta majoría sempre ha comprès el Gènesi, les paràboles del Evangeli, els contes de fades, les llegendes y cançons populars.

La Iliada, la Odisea, els cants dels profetes hebrèus, els psalms, la historia de Çakya-Mouny, els himnes vèdichs, expressen sentiments enlayrats y són comprensibles per tothom.

La missió del art es trametre'ls sentiments més útils a la felicitat humana. La evaluació d'aquests sentiments es la obra de la conciencia religiosa. L'ideal religiós del nostre temps, es la fraternitat humana.

El dia que la conciencia religiosa serà reconeguda, desaparexerà la separació entre l'art de les classes inferiors y de les classes superiors. No hi haurà més que un art fraternal, universal.

CONFORMITATS Y DISCREPANCIES

Jo he tingut sempre afició a reflexionar sobre la materia qu'En Tolstoy tracta en el séu llibre. Idees concebudes fa més de trenta anys, y confirmades per la observació y la experiencia, són les que modestament vaig exposar en alguns estudis, entre ells la *Humanisació del art.*

Veuré de resumirlo. En alguns punts tench l'honor de trobar confirmada la meua doctrina per l'autoritat d'En Tolstoy. En altres, he de lamentar una discordancia manifesta.

En coses d'art, jo som partidari de la llibertat absoluta. Crech més en els indivídus qu'en les escoles. Els articles de la fè, en la doctrina del art són poquíssims; fòra d'aquests articles, tot es qüestió d'oportunitat ò conveniencia Dins el marge de la relativitat que, respectant el codi intangible de les lleys consagrades pel gust y la experiencia, consent la crítica oportunista, jo crech saludable predicar la reconciliació del art y la vida colectiva, perque'm sembla que no s'entenen gayre; y si la vida, orfa del art, s'apaga y se materialisa, l'art, allunyantse de les fonts naturals d'inspiració y divorciantse de la vida, se converteix en quimèrich artifici.

L'art, es la vida, sentintse y contemplantse a si matexa, y tots els sentiments, tots els filtres del món espiritual són olis que cremen en la llantia de la contemplació. L'art es l'esperit del home dinami-

nantse y envolquellant la naturalesa, com la blancor del cel, eternament contemplatiu, envolcalla y feconda la terra. Contemplació vol dir espandiment de l'ànima damunt la cosa contemplada, única forma de possessió possible. Del cel y la terra neix l'arbre; del esperit humà y la naturalesa, units, per la contemplació (serena, vibrant ò tempestuosa, jamay indiferenta) neix la creació del artista, no sempre fàcilment, però sí ab la esponteitat fàcil ò dolorosa d'un fenòmen natural.

Cal combatre'ls monomaníachs del refinament y la virtuositat. Com més sien les cordes del sentiment humà que la vibració del sentiment artístich logri ferir d'un cop, tindrà més eco y més intensitat y més durada. Refinèu l'art, mes no tant que's quedi en la refinadora la part més saborosa y vital de la sustancia. No adulèu el gust del major nombre ni sacrifiquèu al efecte immediat la conciencia artística; però tampoch vos encastellèu soperbament en l'enigma inabordable hont s'estrella la onada popular. Sièu especialistes, però no dexèu de ser homes.

L'art, expressió suprema de la vida, no ha de divorciarse de la vida, tancantse dins la torre d'ivori per dedicarse a la fruició de sí mateix, sinó que ha de durar fins allà hont puga, ab un raig de la seua llum, totes y cada una de les hores y dels moments y dels actes de la vida pràctica y ordinaria.

En materia d'art y de cultura passa lo mateix qu'en materia econòmica: els pobles richs no són

els que tenen més milionaris, són els que apenes tenen pobres.

Tot gran reformador té y ha de tenir lògicament mala rebuda, per la rahó senzilla de que la nova lley no pot desarrelar l'antiga sense violencia. Injusticia funesta sería subscriure y acceptar com veredicte definitiu les primeres resistencies a una doctrina nova ò restaurada, però d'axò a fonamentar la preciositat de certs alambicaments artístichs en la incomprensió de les multituts, hi hà llegües de distancia.

Jo no som dels qui creuen que la tècnica de les arts s'ha de simplificar fins al punt de reduhirse a una cartilla elemental d'ensenyança primaria. Es precisament indispensable el domini de la tècnica per a podèrsen deslligar y llençarse a genials extralimitacions; però exigir la matexa preparació extensa y complicada, no per crear sinó per sentir y compendre la obra d'art y llençar la excomunió a les persones de bon gust natural que no poden capirla,... es un indici de xorquía disfressada d'aristocratisme.

Proclamèm una vegada més l'autonomía del art que ningú nega ni la tench per discutible; fixèmnos en l'art pur. La utilitat y la bellesa, són independents, es cert, però no són incompatibles. ¿Y quín pensador de cara y ulls ha sostingut que la bellesa exclou necessariament tota eficacia ètica y tota vibració de sentiments fòra del sentiment artístich? ¿Quí negarà que l'art sense esser moralista pot esser

moral, y, sense esser didàctich, pot esser educador, y sense desviarse de la propia y exclusiva finalitat, pot esser útil? Y ¿quí negarà que si es útil, es a dir, si guanya la voluntat y l'atenció per més d'un cayre, si la materia, sense perjudici del designi estètich, es interessant per sí matexa, afirmarà y extendrà els séus dominis y serà més fàcilment popularisable?

L'art no's nodreix de si mateix: tots els metalls de les mines del esperit, tots els assumptes li pertanyen, si no com objectiu, com a vehicle. Essent axí, rès li costa escullir les més interesants; y manifestantse per medi de substancies humanament codiciables per la llur virtualitat intrínseca, la bellesa hi guanyarà, com guanya l'acunyació per la qualitat del or, y'l monument arquitectònich per la qualitat de la pedra, y la magia de la llum per la finesa del cristall, y'l prestigi de la expressió pel sentiment que la inspira.

La flor de la joventut intelectual, qui se desvetlla per la sòrt dels proletaris y se commou davant llur angoxa, y alternant ab l'estudi de ritmes nous, cóva plans y programes redemptors y tracta de disminuir el nombre dels analfabets, per a que'ls miserables puguen llegir el diari y'ls manuals d'arts y oficis, no per axò creu ni somnía que may puguen assèures a la taula dels Deus, ni esser capaços de les més pures delectacions artístiques, privilegi reservat a una *elite* qui representa la flor del refinament y la cultura. No pensa aquest jovent que no cal agrahirli sa generositat, mentres *estetisant* sia tan

crudel perque axí l'agravi es més intolerable y la desigualtat més infamiosa que la esclavitut antiga. Ja s'ha dit que'l corch de les classes inferiors no es tant la set de possehir com la *set d'esser;* no es tant la immensa desproporció dels medis materials com l'abisme que perpetúa la divisió de castes y separa la societat en dos mons que ni's conexen ni s'entenen.

En el fons de totes les doctrines sobre filosofía del art hi batega un ideal comú: la diferencia consisteix en la manera d'esplicàrsel cada pensador. Axò prova que l'home no cab dins el cercle del séu propi raciocini. L'art té'ls séus fonaments en la inconsciencia. El dia que la llum del raciocini arribés a tots els recons del petit cosmos que l'home porta en si mateix, l'art no existiría. Resignèmnos a un breu catecisme de preceptes experimentals, no apilèm teoríes sobre teoríes com els sostres d'una torra de Babel, per a enfilarnos a sorpendre'l misteri sagrat. Entreguèmnos a la contemplació confiada y efusiva, sense furgar en la fosca hont neix la font viva del sentiment inefable, perque axò sols serveix per enterbolirlo y estroncarlo.

Dit axò, no crech necessari fer especial esment dels punts d'oposició y'ls de concordancia ab el credo tolstoyà.

L'ART Y LA MORAL

L'art autèntich es la expressió del sentiment, y l'art superior es la expressió del sentiment religiós. Aquesta es la fòrmula d'En Tolstoy.

La simplicitat d'aquesta fòrmula, l'ascetisme laych, el sacrifici, l'abstinencia de tot pler, de tota entropelía, de tot jòch y tot estímul de passió, la fraternitat imposada no transitoriament, per un període apostòlich contra'ls odis y'ls egoísmes, sinó com ideal únich y perpetu, llança sobre l'art y la vida una ombra de tristesa y de monotonía; tant, que si arribés a realisarse en tot el món el programa d'En Tolstoy, l'aborriment ens faría suspirar pel retorn de les discordies.

El precepte evangèlich ens mana l'amor al prohisme, però no'ns obliga a ferne la única rahó de viure, ni'ns imposa l'atrofía espiritual y orgànica, ni proscriu les honestes recreacions y'ls entusiasmes lícits, ni fa de la santedat un dever de tots els homes, y mólt menys reduheix totes les formes de la santedat a una sola nota: el sentiment de la germanor humana.

En tot el llibre d'En Tolstoy no hi trobèm la paraula *immortalitat*. ¿Quínes esperances ofereix per l'imperi exclusiu del amor neutre, pel renunciament voluntari dels egoismes a benefici de la unió de tots els homes?

No es tal ò qual concepció de la vida, sinó la

plenitut de la vida, complexa y palpitant, la materia del art. Jo no se veure la varietat de temes nous qu'En Tolstoy ens promet desprès de fer taula rasa del patrimoni secular de les generacions. Un sospita vagament alguns temes literaris. Però'ls temes pictòrichs y musicals no se quins podràn esser, si no començam per desnaturalisar aquestes arts, convertintles en música y pintura d'ilustració.

Nó, l'humanitat futura no serà may com una mar sense ones, ni del drama de la vida desaparexeràn les lluytes, els accidents y les agitacions, sanes ò insanes, qui l'animen, ni l'art, irradiació de la vida, se'n podrà desentendre per convertirse en un culte hont tots els homes sien feels, y tots el feels organistes ò cantors d' una massa choral en oració perpètua.

Desterrèm de la república els artistes immorals, es dir, els artistes falsificadors, perque la immoralitat es en el fons una tergiversació. L'art se proveeix de formes y elements en el laboratori actiu de la naturalesa. *Natura naturans, no natura naturata.* No pot infringir les lleys eternes, ni les que governen el ritme de la creació, ni les que duym escrites en la conciencia. Y com la immoralitat consisteix en violar aquestes lleys, es dir, no en presentar el bé y'l mal, sinó en desfigurarlos, confonent els matisos, l'art immoral, l'art que daura y vol fer amable y atractiva la perversió, l'art que dóna gat per llebra, es un art contra naturalesa.

Però mentres els artistes no desfigurin en essen-

cia'ls principis de la realitat, són lliures d'escullir en el món sensible y'l món espiritual els assumptes que vulguin; y no'ls toca esser a tot'hora monjos d'una nova ordre religiosa, y mólt menys de la utopía tolstoyana que mutila y apaga la vida ab l'intent de millorarla. Si doctrina hi hà que pugui acostar per contra cop a la intolerable filosofía de Niezche, es aquest pietisme nivellador.

Tolstoy subjecta a un procés de revisió l'art antich y modern. Dante, Shakespeare, Goethe, Miquel Angel, Bach, Beethoven, Wagner, surten d'aquest procés, sinó descalabrats, considerablement disminuits. Si's limitès a afirmar que no tota la producció d'aquests autors està a l'altura de la seua fama, que'ls genis patexen hores d'esterilitat y d'axutor, y que Wagner per exemple, colós com era, tant en les seues teoríes per la reforma del drama lírich com en l'aplicació de les teoríes a la seua obra, va sufrir greus equivocacions, pot ser ens convencería; però la condemna en bloch no val la pena d'esser seriosament impugnada. Basten uns articles que he llegit d'ell sobre Shakespeare, per negarli'l sentit crítich. Tolstoy, atribuhint a la crítica una trascendencia funesta, no dexa d'exercirla en forma dictatorial per la seua fiscalisació. Tan anti burgès com era en les seues prèdiques, el séu criteri artístich es en el fons vulgarment aburgesat. Y examinant a la llum de la conciencia religiosa una serie d'homes eminents, per acusarlos de profanitat, oblida entre altres coses que les inspiracions

enlayrades, sia quin sia l'origen, tenen quelcom de religiós, de la matexa manera que'ls espectacles sublims de la naturalesa.

En cambi, em sembla justificada l'hostilitat d'En Tolstoy contra la majoría dels moderns decadents. Ni En Tolstoy els entén, ni jo tampoch. Estèm passant per una crisi que faría témer per la desaparició de la forma poètica, un temps anunciada, si lo qu'es ara murmull indiferent y sórt no's convertís en protesta franca y enèrgica y flagell de la crítica prestigiosa. Una pseudo poesía limfàtica, exangüe y flatulenta, pobra de substancia, de forma y d'harmonía, persegueix la novetat nodrintse de motius inclassificables que no interessen a ningú, persegueix la sugestió per medi de la incongruencia, y'l misteri sibilítich per medi de la opacitat y la buydor. El públich arronsa les espatlles, ò més ben dit, ab poquíssimes excepcions, els poetes se queden sense públich, a despit de les propagandes convencionals.

Però la obscuritat qu'En Tolstoy acusa com a sistemàtica, no ve de que'ls poetes se divorciin voluntariament de les multituts, per adular el gust de les classes superiors. Ve de xorquía, del mal gust, de la pobresa de recursos. Falta l'enginy, falta l'art, falta la vena, falta la intensitat de la emoció, falta la flama, y sense flama no hi hà calor ni llum.

El proteccionisme francès difícilment accepta la rebaxa dels valors intelectuals y artístichs, reconeguts a França. Teodor de Wyzewa, prologuista del

llibre d'En Tolstoy, declara que «may una veu més alta ha protestat ab més força contra'l rebaxament del art contemporani, però afegeix que per força li escapa'l verdader sentit de les obres franceses, com escaparà a qualsevol que no tinga des de la infantesa, l'habitut de pensar y de sentir en francès.» Jo no conech rès de més ridícul que l'admiració dels joves esthetes anglesos ò alemanys, per tal poeta francès, Verlaine, per exemple, ò Villiers de l'Isle-Adam. Aquests poetes sols a França poden esser compresos, y'ls qui'ls admiren al estranger, els admiren sense poderlos entendre. Però d'aquí no resulta, com creu el Comte Tolstoy, que sien absolutament incomprensibles. No més ho són per ell, com per nosaltres Lermentof y Pouchkine. Són artistes: el valor artístich de llurs obres resulta de l'harmonía de la forma y del fons, y per lletrat que sia un lector rus, anch que tengue perfecta conexença de la llengua francesa, la forma d'aquesta llengua li escaparà sempre.

Axí, donchs, la nostra admiració per Ronsard, Chenier, Lamartine, Hugo, Vigni, que'ns semblaven claríssims, es pura farsa. La reputació mundial dels grans poetes es filla d'una credulitat inconscient y cega. No val la perfecta conexença dels idiomes respectius perque Goethe fòra d'Alemanya, Byron fòra d'Anglaterra, puguin esser entesos. Y no parlèm dels hebreus, dels grechs y dels llatins. Si la expressió poètica dels contemporanis es impenetrable pels estrangers, mólt més ho serà la de les

obres escrites en llengües mortes, estrangeres per tothom. La feyna dels traductors es una ficció, es una lluyta estèril ab la incapacitat comuna al públich y'ls traductors matexos.

¿Còm es que sabèm de memoria y recitèm ab delectació fragments d'Homer, d'Horaci, de Dant, de Leopardi, de Chenier? Sens dubte, es un estrany fenomen de sugestió que suscita en nosaltres l'efecte d'una excelencia ilusoria que rès té que veure ab la excelencia dels originals.

¿No són absurdes aquestes conseqüencies? ¿No es més rahonable reconèxer qu'alguns poetes són envitricollats, obscurs pels propis y'ls estranys? A Teodor de Wyzewa li semblen observades ab justesa «la pèrdua definitiva de tot ideal, l'empobriment de la materia artística, la recerca de la obscuritat y de la *bizarrerie*». Sols que no's decideix a confessar que'ls autors francesos aludits patexin d'aquest mal. Es cert que la obra de Verlaine, per exemple, en gran part no justifica el concepte qu'En Tolstoy dedueix de certes pàgines tendenciosament escullides, però desprès la nebulositat, engendrada per l'anemia, es un contagi que s'extén de França a totes bandes. No són els estrangers, sinó'ls francesos, els que troben impenetrables.

¿No deya Mallarme que l'enigma es essencial en la poesía? ¿No diuen Doumic y altres qu'es hora d'acabar ab la famosa teoría de la obscuritat que la nova escola eleva a l'altura d'un dogma?

L'ART Y'L POBLE

Ben entès el concepte del poble, desaparexerà tot dubte sobre les relacions del art y'l poble.

El poble no es la pleb, no es la classe pobre ni la rica, no es la culta ni la inculta, no es la burgesía ni'l proletariat, es el conjunt de totes les classes socials considerades a una certa distancia que les unifica. El poble axí comprès, no es una abstracció, es una perfecta realitat. El poble té una ànima hont convergexen y se confonen, despreses de les diferencies d'habituts y de categoríes, les ànimes de tots els estaments. Y es necessaria la possible comunicació del art ab l'ànima popular, y si l'art es autèntich, serà assolida aquesta comunicació.

Hi hà una capacitat activa, y una capacitat passiva; si l'art resulta inassequible, es que manca la capacitat, la capacitat de creació ò la capacitat de percepció.

Cal prescindir dels que no tenen ni'l gran medi de sensibilitat per les fruicions artístiques. La missió del art no l'obliga a renunciar a tota elevació per a posarse al nivell de la miopía intelectual, ni a mantenirse en els cims sols accessibles als privilegiats de la cultura. El públich del artista no es de gent sabia ni de gent dejuna de la més elemental preparació. Pensar qu'un rústich que s'ha passat la vida guardant ovelles a un recó de montanya, arriba a un centre populós y va al teatre y s'ha d'entu-

siasmar de seguida ab l'espectacle lírich ò dramàtich, es una cosa absurda, y no per axò dirèm, que'ls autors del drama ò la òpera ò la simfonía, pequen d'incomprensibles. Les classes obreres de la ciutat van al teatre, y no sols saben assaborir el *Don Giovanni*, el *Alcalde de Zalamea* y altres manifestacions musicals ò literaries, sinó que móltes vegades imposen la lley del èxit ò'l fracàs.

No tot han de ser cançons populars y melodíes sense acompanyament y entremesos ò contes infantils.

Reverencièm allà hont sien el candor, la ingenuitat, l'esperit de sacrifici, la virginal puresa de sentiments; no pretenguèm imposarles com úniques fonts d'inspiració.

L'exemple del teatre es bona prova de que la divisió entre classes riques y pobres, pervertides y sanes, qu'estableix En Tolstoy per aplicar les seues teoríes, es arbitraria. Les obres dedicades a la escena per salvarse han d'agradar y agraden a una concurrencia heterogenia, composta de tots els elements. Hi hà certes obres que preferexen l'efecte popular, adulant les tendencies y la psicología de les classes treballadores, però són rares, y ab dificultat s'incorporen al repertori preferit per les multituts anònimes. El poble, no'l de les classes superiors. sinó'l poble sencer, aplaudeix Hamlet, Guillèm Tell y altres obres de prestigiosos dramaturchs moderns. Més diré, jo he presenciat com a un teatre de la meva terra que no no té rès d'aristocràtich, ans bé

se distingeix pel predomini de la gent humil, era rebuda ab gran interès *Edda Glaber*, representada en llengua italiana; y axò que Ibsen es dels autors difícils qu'En Tolstoy cita com impenetrables.

El públich de la novela no es tan ample, però s'extén mólt més enllà del círcul senyalat per En Tolstoy com a centre del diner y de la corrupció.

Altres genres musicals y lírichs no circulen tan fàcilment, no per que demanin més inteligencia, sinó més devoció, y'l públich dels poemes y les simfoníes may pot esser tan nombrós com el de les òperes y'ls drames y les narracions novelesques. Axís y tot, *La Campana*, *Le lac*, *Moisès*, *A Villequier*, *Il Cinque Magio*, les poesíes jovenils de Goethe, y les amoroses d'Heine, (y no m'atrevexo a citar peces musicals perque no som competent) són l'encís de tota mena de lectors devots de la poesía.

El gust pervertit, fill de la corrupció, no es exclusiu de les classes superiors, y no es cert que les classes humils, ineducades, sien devotes dels poemes, homèrichs, els càntichs dels profetes, els psalms, els himnes vèdichs. Es una minoría de gent culta la que llegeix ab afició aquestes obres. Tots, richs y pobres preferexen les noveles, bones ò dolentes. Y'ls artificis dels moderns sectaris del decadentisme qu'En Tolstoy ab justicia acusa d'excèntrichs y nebulosos, no agraden ni a uns ni altres.

L'art ha de ser accessible a tots els que nexen ab capacitat per sentirlo, y per axò es necessari facilitar al poble no una cultura refinada, però sí una certa

educació que li fassi entendre les delicadeses del art sincer y fort, de fons humà y expressió transparent. L'artista no ha de renunciar a les altures perque'l pugui seguir la gent de poch alè.

Tolstoy no vol *emprunts*. ¿Y la Biblia? ¿Y'ls poemes homèrichs? ¿Y'ls contes de fades? ¿Són invencions? Tolstoy pretén que axò que'n dihèm educació es un hàbit viciós que'ns avesa a les coses dolentes, com el tabach y l'opi.

Tolstoy quan s'inspira en el bon sentit, y no's tanca dins les derivacions del séu principi dogmàtich, diu veritats incontestables, però en conjunt la seua construcció no està bastida en sòlits fonaments, la part negativa y fiscalisadora es més clara que la afirmativa. y no'ns acaba de convèncer sobre les mines d'art llegítim que ha de sustituhir l'art fals.

Reprova'l mètode de manllevar a obres d'art anteriors motius que passen per poètichs, y admetre com a tals motius les *jeunes filles*, els guerrers, els pastors, les ermites, els àngels, els dimonis, els clars de lluna. el trò, les montanyes, la mar, els precipicis, els rius, els llarchs cabells, els lleons. els anyells les palomes y'ls rossinyols... Si aquests motius són pseudo-poètichs, ¿ahont s'ha de girar l'artista? La naturalesa es sempre la matexa, rès té d'extrany que ab les notes peculiars del nostre temps se mesclin notes comunes a totes les generacions.

De les fonts d'inspiració que han caracterisat els grans períodes de la historia del art, n'hi hà que sobreviuen a totes les mudances. Per exemple, el sen-

timent helènich de fortalesa, de joventut y d'energía, no es *grosser* ni es incompatible ab la espiritualitat cristiana. El valor y la energía no estan solament al servey de l'ambició, l'esperit de conquista, la set de gloria; també estan al servey de la caritat, la ciencia, la germanor dels pobles, qu'En Tolstoy predica. Sense'l valor y la energía, ni'ls apòstols, ni'ls descubridors, ni'ls navegants heroychs, no són possibles.

Es depriment ab apariencies de grandesa y generositat la missió qu'En Tolstoy confía al art. No li basta l'art humà, vol l'art humanitari. No li basta l'art subordinat als principis ètichs y religiosos, el vol convertit en sacerdoci actiu; no li basta l'art honest, vol l'art castrat. La rigidesa del séu criteri li dóna un cert ayre de dòmine intolerant, fundador d'una escola de parets desnues que, proscrivint tota mena de recreacions, no sabèm com ha d'atreure concurrencia. Versificar, cantar, pintar, esculpir, ha de ser necessariament un exercici de virtut, d'una sola virtut. Ni la dança està esceptuada d'interpretar la conciencia religiosa.

PRÒLECHS

ÀYGOFORTS PER GABRIEL MAURA

Conversant, ab un amich foraster, de Mallorca y la seva renaxença literaria, y del cultiu regenerador de la llengua materna, «mel pels llavis y foch per l'esperit», qui ens ha posat en comunicació ab nosaltres matexos, recordantnos que tenim sentits, entranyes y nervis, prompte'ns haguerem d'aturar davant la vigorosa personalitat del autor d'*Avant*, *La espigolera*, *Quimeres* y les Aygo-forts. Vaig recitar de memoria paragrafs y estrofes; y al sentir les notes, no sempre ajustades al diapassó, però sempre sugestives y enèrgiques, d'aquella abandonada lira de bronze, que talvegada mólts pochs podrien polsar sense macarse'ls dits, deya'l meu amich:—*Es un poetàs.*

En efecte, es tracta d'un temperament anacrònich dins una època de dissipació, d'anàlisi y criticisme enervant; un modern de vigor antich que produheix, per damunt tot, la impressió de cosa forta, amplia, granada; un exemplar oposat a n'a-

questa desnerida literatura de saló, el caràcter de la qual consisteix en no tenirne. No diré si a judici meu té ò no categoría de geni, que ni ell m'ho perdonaría, ni entench que sia lícit avançarse a la posteritat per fer semblants afirmacions, ni puch pretendre que'm creguen, per ma paraula, en la necessitat de fundarme, no sols en documents coneguts, sinó també en els inèdits y nonats. Però, com el geni, a part de la magnitut, difereix del talent per la complexitat, per la substancia, per elements qualitatius, no hi hà risch en afirmar, a bon compte, que tenen mólt de genial les facultats d'En Maura; y encara podèm afegir que, si passés com a bona la classificació de Joan Pau, qui denomina *femenins* els genis de segon grau, no sería dubtós el gènere a que pertany la imaginació d'En Maura, bastant per si sola a alimentar tot un harèm d'imaginacions femelles. Precisament els séus engendres literaris porten la empremta de la masculinitat, no exempta de certa rudesa, ni en manera alguna incompatible ab aquella delicadesa y aquella gracia que no són el resultat del treball hàbil, del *savoir faire,* ni solament del gust refinat, sinó expressió de la força matexa.

Axí, en l'ordre físich, la força muscular, la riquesa de la sanch, es traduhexen en la gracia dels moviments y en la vivacitat de les colors, suplint ab avantatge la pulcritut y esments aristocràtichs y l'instint de la elegancia, qualitat al cap d'avall subalterna: hi hà jardins elegants; mes no boscatges y montanyes elegants.

No es En Maura un escriptor dels que dihèm *cultes*, en contraposició als directament adherits a la naturalesa; es dels pochs que *viuen* de poesía, nó dels mólts que la representen. Sense despullarse d'aquesta segona naturalesa determinada per la civilisació, mare adoptiva dels homes de cada segle, no s'isola ni dexa d'alimentarse als pits de la primera, mare comú de tots els homes. Fecundat pels principis actius de la realitat, la secunda, per comptes d'imitarla fredament. Crea, no combina; y aquest es el secret de la vida de les obres d'art. No porta dins ell mateix l'auto-crítich, si bé qualque vegada ha criticat, ò millor ens ha contat les *aventures del séu pensament a través de les pàgines d'algun amich* (per exemple aquest que us parla), prenent abans un poch del *haschich* de la seua fantasía a fi de veure ilusoriament les obres d'altri vestides ab la llum y'ls colors propis. Es la font viva y escumosa formada per misterioses filtracions de l'altura, no'l pou per tapenació, hont treballosa y lentament transpira l'aygua dels dipòsits vehins y comunals. Les seues obres, més ò menys feliçment, donades a llum, se veu que han brotat com un organisme vivent, no com un compost de parts escollides y harmonisades segons el criteri estètich, incapaç, per alt que sia, de suplir la intuició del artista de raça. Y he dit donades a llum, perque axò que vulgarment s'entén per forma no es més que'l medi d'exteriorisació de la forma veritable: la interna, la que coexisteix ab la idea; medi tant més perfecte com més

insensible y negatiu. Dir d'un quadro que no's sab com està fet, es el millor elogi de la seua realisació externa.

En Gabriel Maura no s'ha passat massa temps dins aquella oficina de les muses de que'ns parla Leopardi, en la qual se veuen:

Gli strumenti dell'arte,
e i servigi diversi,
a che ciascun di loro
s'adopra nel laboro
delle prose e de'versi.

Però aquest estudi de la part adjectiva, aquesta disciplina del art, apenes li fa falta quan s'inspira de veritat... Sorgexen aleshores els paragrafs y les estrofes, forts y ben construhits, com els quartets de cant *Avant,* qui semblen blochs desbastats y elaborats a pols, ab quatre cops encertats y vigorosos, sense que'l frech excessiu dels instruments del ofici esmortuexin les aspres y nètes arestes de la pedra. Els matexos acerts de forma's noten en composicions d'índole tan diversa com *La Espigolera, Lo Segador, Quimeres.* En altres, no hi hauría estat de més un poch de llima. *Ma il tempo manca,* dirà l'autor, y tindrà rahó. Perque En Maura es industria[1] des de l'adolescencia, ab la conseqüent esclavitut de les ocupacions quotidianes. En mig de la prosa d'aquestes ocupacions, *sentí en el séu front el bes de la invisible musa;* sentí l'art, no exclusivament en sa

forma literaria, sinó en la unitat matriu, en l'entroncament de ses diverses manifestacions. Agafà'l llapis y'l pinzell, y revelà excepcionals aptituts per les arts gràfiques. Escrigué, ab la lletra anglesa peculiar dels escriptors de comerç, en hores robades a la diaria labor, sos primers assaigs poètichs y en l'amplitut y valentía que'ls caracterisen, malgrat llurs incorreccions, revelà'l vol desigual del aligot qui, naturalment, ab el temps havía de ser àguila... Però l'àguila... s'ha sotmesa a la domesticitat, a la vida burgesa y obscura de les aus de corral, y aquí la teniu, a la ombra del nadiu campanar, sense axecar el vol si no es mólt de tart en tart, a prechs d'algun editor de revista ò almanach. Dich malament; no sols quan escriu, desplega les seues ales poderoses, sinó a totes hores. El qui no més coneix En Maura per lo que ha escrit y publicat, no'l coneix. Cal vèurel en el tracte familiar, en la conversa de tots els dies. Ja se sab, allà hont es ell, redacció, tertulia ò redol d'amichs, no falta la rialla, la sorpresa davant les seues estupendes ocurrencies, davant la pluja contínua de flors, fulles y rames senceres del arbre frondosíssim de la seua imaginació, batut per la seua causticitat ardent. No es un home d'acudits, com n'hi hà mólts, improvisador de gracies, jòchs de paraules y menuts epígrames, ell improvisa imatges, escenes, entremesos, decoracions completes. Es una dilapidació, un festí sense terme. Una paraula, un detall qualsevol, fereix el séu cervell, com Vulcà ferí ab la destral la testa de Júpiter, y'n brolla

quelcom semblant a una Minerva armada de totes armes. ¿Còm ha pogut verificarse la concepció, la gestació mental, y construhirse en les recòndites forges del cervell les peces de l'armadura, y sostenirne instantàniament arreada de deesa? No m'ho sé explicar.

Digàume ara si no es de doldre qu'una mina tan rica resti inesplorada, en mig de la penuria en que vivim.

Sovint, els conceptes d'En Gabriel Maura llampaguegen sobre un fons tenyit d'ombrívol pessimisme, que artísticament l'afavoreix y que no resulta nociu, perque radica no més en la seua imaginació y no en la intimitat de la conciencia.

La seva abundancia d'oxigen moral venç el séu pessimisme, que no es el de la buydor metafísica, sinó'l que prové de la contemplació de les miseries de la vida per un temperament juvenalici a través d'un prisma shakespirià. En Maura es el més submès feligrès de sa parroquia, y no crech que hi haja rès a dir si l món li sembla una vall de llàgrimes, cosa en la qual convenen els místichs y Schopenhauer. Tot té la seva compensació; axí, aquell qui per excés d'impressionabilitat sent més que'ls altres l'amargor dels fruyts agres, per la matexa rahó saboreja millor els dolços, y axí's reconcilía fàcilment en la vida.

El mal es que aquest humor un poch pessimista tal vegada sia part no petita en el desdeny ab que mira En Maura'l propi enginy y la seva producció,

qu'es curtíssima en relació ab la que podría esser dexant només que's desbordessin sobre'l paper les mars altes del séu igni pensament.

Felicitèmnos que hagi consentit que's coleccionessin aquests articles de costums mallorquines, proporcionant a la literatura indígena un dia de festa.

En aquests articles, segueix l'autor la lley comú de copiar fidelment la realitat, mes no abdica per axò de la seva idiosincracia. Lluny d'atendres al sistema de la impersonalitat, dexalla de la escola naturalista, el narrador está en tots els séus quadros, ben visible, y mólt a gust dels lectors, que's divertexen ab el *Maese Pedro* més encara que ab les figures que presenta. Y axò no es motiu perque la veritat en patexi. Només en *Escola pràctica,* bocet d'admirable y crudelíssim relléu, not que'ls dos personatges principals, dialogant, es pinten a si matexos ab trets vertaders y que segurament deuen estar en llur conciencia, però no'm semblen naturals en boca d'ells.

Gracies a la seva facultat, no ja d'observació, sinó d'absorció, li basten a n'En Maura aquests detalls volanders que tots veyèm sense penetrar més enllà, per apoderarse de les interioritats d'un tipus, d'una familia, d'una classe, y dels horisonts en que's mouen; li basta agafar el cap d'una branca per ferse séu l'arbre y'l terreny hont arrela. Sols axí s'explica que conegui tan bé les minuciositats íntimes y exteriors de totes les classes de la nostra so-

cietat, llurs hàbits, llurs passions bones y dolentes, les formes que dins elles revesteix la humana miseria, com si aquell diable coix, hèroe de la novela de Velez de Guevara, les hi hagués mostrades axecant el sostre, alt ò baix, de totes les vivendes del país. Fins el present, ha escollit sos exemples dins la classe popular ò confinant ab la mitjana; però'ns consta que té dins el cap material bastant per traçar sobre una basta tela la vida d'altres regions més elevades y no menys característiques: obra que tant com l'art li podría agrahir la historia, puix me figur que'ls nostres néts no seràn a temps a ferla, si hem de jutjar per la ràpida descomposició y transformació que presenciêm.

No he d'analisar els articles d'aquest volum, prou curts per esser devorats en temps més breu que'l que jo esmersaría en mos comentaris. Populars alguns, coneguts y jutjats tots ells, no han menester nova sanció, ni tinch jo autoritat per donarla. Jo no som més que un de tants entusiastes del enginy d'En Maura, proverbial dins Mallorca, y vaig a delitarme rellegint aquests articles hont l'original y pintoresch escriptor de costums, cavalcant en l'hipògrif de la seva fantasía, giravolta ayrosament, sense malmetre un perfil, dins els reduhits escenaris que exhibeix.

Palma, Maig, 1892.

A SOL IXENT, PER LLORENÇ RIBER

Aquest poeta'm fou revelat en les millors condicions per judicarlo ab criteri espontani, verge d'influencies y antecedents de cap especie que poguessin sugestionarme.

Com a jurat d'un certamen vaig rebre dels meus companys un vot de confiança per proposar la tria de la part poètica. M'enduguí a casa meua la garba de manuscrits en vers; tot fullejantlos, llapis en mà, tocà'l torn al poemet *¡Revertere, Sunamitis!...;* y apenes obert, un perfum de cosa fresca y viva m'embaumà. Jo, perdent de vista la ponencia, ja no llegía per calificar, sinó per pura delectació. ¿D'hont venía l'autor? ¿Pot ser de Catalunya? Quelcom recordava Mossèn Cinto; però massa duya l'ambient de casa nostra, massa endins penetrava l'esperit assedegat, com un fibló d'abella, en les humils florineues indígenes, per no haverse criat entre nosaltres. ¿Còm s'explicava que'l primer vol arribés tan amunt, y si no era'l primer, còm en tanta reserva s'havien man-

tengut els començos? Ab la joya d'una feliç troballa, doní compte a mos companys, y tots repetiren a chor la meua exclamació: ¡Un poeta!

Al obrirse'ls plechs en la festa del certamen, comparegué a rebre'l premi un jove d'un vintena d'anys, ab hàbit sacerdotal: En Llorenç Riber. Jo sense conèxerlo de vista ni de nom, havía saludat la triomfal aparició.

No era una promesa, era ja una realitat que s'imposava. Però si volèu que fos una esperança, la trobarèu en aquest llibre esplèndidament confirmada.

En el poemet anònim, esbelt y florit se m'aparexía la silueta d'un bergantell abrinat, d'ossada lleugera y linies suaus, un poch allanguides per la crexença ràpida. Després el pit s'axampla y'l ritme del pols es més enèrgich. Y ara com abans, y més que abans, té l'avidesa d'uns ulls encaradissos, fàcils a la maravella, la esquisida impressionabilitat que intensifica les imatges y dóna al poeta lo que'n diriem visió ponderativa, si no fos el poeta probablement l'únich que veu just.

Ell, ademés, demostra que la salut moral es compatible ab els sútils estremiments y la delicada percepció de matisos; y que'l seny no fa nosa per assolir la exaltació del estre.

Ni al autor ni als séus íntims he demanat que'm contessin la seua vida. ¿Per què? Les poesíes diuen d'ella lo més interessant.

Nasqué y fou criat en un petit poble de Mallorca. Sens dubte hi hà molins, caminoys llarchs que a un

cap tenen el cel y al altre tenen la vila: sembrats curulls qu'un sol ardent madura; olivars ungits de pau divina, esquelles de remats dispersos que «piquerolejant degoten plor de ferre»; esglesia colrada que vessa, pel Maig agònich, olor de flors marcides, turons per a muntarhi a veure enfòra la mar gran, la mar d'hont ressurt el dia «qui esquexa en part sagnant l'abisme qui'l congría». D'allà veya la lluna «ab un turbant d'argent»; del séu somriure de malalta s'enamorà son cor, y plorà de gelosía quan el mar ab un llarch bes la xuclà tota.

Les cases són menudes y nètes, com a copes d'or; les cadires són blanques; en la vella pastera tova'l pà de blat *roveyó*. De pa negre y poesía se nodreix l'infant. Seues són la primera figa flor y les mores dels camins. Son pensament vola com una cadernera de brot en brot; y la cançó passa sobre son cor com un buf sobre la cendra de foch colgat.

Però vé'l temps qu'ha d'anar a ciutat pels séus estudis. ¿Farà plorar la ombra de Virgili component en nom d'ell versos encarcarats, oblidant els temes vius pels temes de retòrica estantissa? No hi hà perill. Els temps muden. Les escoles d'humanitats ja no són tan poch humanes: y ademés, el minyó té un fort temperament poètich a prova de contagis. No grellarà la flor de poesía. La fada invisible que besava son front d'adolescent, s'asseurà devora ell en el banch de l'aula. De la ensenyança clàssica, del tracte espiritual ab els Profetes y'ls Sants Pares, en sortirà provist de noves elegancies y noves forces, y

més sensible que may als atractius de la vida pagesa. Aquest es el natural efecte de les excursions pel món de la cultura, quan el qui passa per Grecia, Roma, Weimar y París, es verament un artista patrici.

El pageset d'antany, torna culte y elegantisat ab les finors del modern dandysme literari. Mes, al trobarse pel vilatge ò pel camí ab els amichs d'infantesa, la vella que surt a mirar el cel y remugant «pluja segura» dexa la filosa per entrar la bugada; les nines d'ulls de violeta y cabelleres de llí, el porqueret de la pallissa que'l dijous es a Inca y'ls dimecres a Sinèu, el cà de mirada humana, l'aufàbrega estufada y finestrera; los escomet ab la rialla als llavis, y té per ells salutacions escayentes y rimes de «sò cortès».

De l'adolescencia conserva tal volta'l gust ingenu per l'estil hiperbòlich y endiumenjat; però l'hipèrbole en sos llavis, atrèu ab calor de vida. Té l'ardiment imaginatiu; el dò de traduhir les sensacions en formes tebies y lliscantes com plomissó d'aucell. Té sobre tot el sentit de la gracia.

Ens complauen la sumtuositat y elevació de la oda *Al alt En Jaume* y la endressa *A Mistral;* però més encara'ns corprenen els sonets *Més amunt.* En l'altura solitaria replomen damunt l'abisme les ruines del castell. Al toch d'oració de la campaneta crismada, tornen de la plana'ls corbs de dos en dos, com a monjos. Se'n posa un sobre la torre, meditatiu. ¿Què hi fà cada horabaxa? El poeta saluda y venera «l'aucell estilita».

Davall ta immòvil foscura
quina ànima de candó'!
Ets plè d'anys y de dretura
com un sant Hilarió.

Y l'esperit vibrant d'emoció, com la corda d'un arch, llança'l dart del pensament cap al Libanus, cap al temps de misteri en que'ls profetes «d'un geste de la mà esquerra feyen esclatar el trò». Fixèuvos en la gentilesa y la solemnitat d'aquestes estrofes.

En les millors d'aquest llibre, fins les de més exaltada idealitat, hi palpita'l realisme de les coses viscudes. Axí, de les belles poesíes *El Gran Pan es mort* y *A un Crucifici bisanti*, incloses en les *Cordes de salteri*, ¿quína esculliriem? La evocació del Crist sobre la mar, tocant ab els peus llagats el fons de la ona y ab el front el sol pontifical, y ab la destra hont fulgura l'anell, obrint el llibre de sèptupla tancadura, té singular magnificencia; però'l poeta, pàlit d'esglay, troba accents més entranyables y més apocalíptichs davant el Crucifici, plè de pols y floridura innoble, ab la testa descoronada y un braç desenclavat.

M'heu feta por. Turbulenta
la sanch dins mi s'ha glaçat.
Dins vostron pit sollevat,
ronca un pantaix de tormenta.

Encara me par que senta
el crit: Tot s'es consumat!
que com un trò ha esquexat
vostra boca sangonenta.

Altre tant, y més, podriem dir de *Processó humil.* Aquí'l cantor degué fruhir aquella gran alegría de que parla l'autor del *Poema Paradisiaco,* perque trobà l'avinentesa de vessar a doll, en calze adequat, les essencies més íntimes. Passa la Custodia, y la fesomía d'un paratge rústich que'ns es familiar, se transfigura, però transfigurantse no s'esborra'l séu caràcter, sinó que s'accentúa més que may. La rosella vibrant d'adoració, el cabrit que bela estorat, el bou qui s'agenolla, la olivera qui mostra'l tronch leprós, el blat qui llambrega com l'armadura vasta de Saul, els llensols ben olents de castedat en les finestres, la murta pels carrers del llogaret, ...tot es nostre, ben nostre, y tot s'orientalisa y s'ungeix de santedat, com si la exaltació de la fè li hagués infosa l'ànima de Palestina.

En Riber no té sempre ab sí mateix la crueltat necessaria per sacrificar qualque fragment hermós a l'harmonía ò la proporció del conjunt, per contenir l'ímpetu del verb, imposantse les pauses que convenen a la lley del ritme. Venturós aquell a qui no pot ferse altre càrrech que l'excés de coses boniques. Ab les perles sobreres de tal ò qual joya n'hi hauría per un'altra.

Les petites incorreccions, si existexen (perque no

faltarà qui les negui) són tributs voluntaris a modes més ò menys *fashionables;* però, lícites ò nó, sincerament ho dich, fan ressaltar la clara limpidesa, la musicalitat *verlainiana,* qu'es un dels atractius del nostre poeta. Sols en la veu pura y argentina se nota la petita aresta que no's perceb en la gargamella regullosa.

Si'm vol creure En Riber, prengui no més consell del séu gust natural per acceptar ò nó certes novetats que l'*hig-life* literaria introdueix. Qui té l'instint gentilici de la bellesa no ha mester sebre com Jorge Brummel se feya'l nus de la corbata. Abandónis al propi sentiment, ab perfecta confiança. Ell pot ser no li consenti mots un poch estremosos, com aquell *serafisme* de la Sèu radiant, que recorda no tant la Sèu nostra, com la propensió del gòtich modern a perseguir la espiritualitat en formes agudes y afilades Ell li dictarà piadoses melodíes de dolor y resignació com els sonets *Al bell costat de la germana malalta.* Ell li trametrà l'ardent alè que feconda d'entranyable vitalitat una llengua selvàtica, com el vent salobrós de primavera fecondava la égua virgiliana. Ell impregnarà de perfum rural y senyorívol estrofes tan saboroses com els *Stramps a llaor de la Mare de Deu de Sant Salvador.*

¿Vos tira més la terra ò la mar blava?
¿Volèu esser pagesa ò marinera?

En el cor de les nostres montanyes queden enca-

ra exemplars d'una noble raça pagesa. La figura més típica n'era la Madona de la masía solitaria. No sé quína simplicitat aristocràtica, quína casta dolçor, quína senzilla garridesa de fesomía, d'ànima, de llenguatge, semblaven ferne la depositaria de les més pures tradicions insulars. Mirava aprop ab ulls vigilants y mirava lluny ab ulls sommiadors. Era la musa representativa del petit món que presidía, compartint la dignitat patriarcal del séu home, qui tenía'l tractament d'*Honor*. El drama silenciós de la natura, sempre'l mateix y sempre variat, li parlava de Deu y mantenía'l repòs y l'altesa del séu pensament... Llegint mólts dels versos d'aquest llibre me sembla sentir la veu estilada y acaricianta d'aquella musa.

No insistiré per explicar *com es* aquest poeta, ni tal volta ho logrería. Recordàune qualcún dels consagrats. Els crítichs coincidexen en l'acatament, però tots el definexen de distinta manera. Lo essencial es afirmarlo, no definirlo.

¿Volèu conèxer En Riber? Llegíulo y repetirèu ab mi: ¡Un poeta! Que ja es dirho tot. Passen anys, passen generacions y no'n surt un exemplar autèntich. Per axò, si'n neix un com aquest, entre nosaltres, valdría la pena que'l baluart de Sant Pere l'anunciàs ab vint y una canonades.

JOAN M. GUASCH (ELS POETES D'ARA)

Jo no sé quina rara fusió de dandysme y ruralitat sentida y expontània, fan d'En Joan M. Guasch un cas únich en la poesía catalana.

No conech la seua biografía, peròm sembla que llargues temporades en el camp li han emmorenit el rostre, y'l tracte íntim ab la naturalesa li ha mantengut la frescor del esquisit temperament poètich, nèt de cavilacions mal sanes.

No es un enamorat extern de la bellesa rústica, no es un excursionista que canta per accident el paysatge; no es un dexeble de Teòcrit ò de Virgili, ni adopta per sistemàtica predilecció d'erudit ò d'artista'ls assumptes bucòlichs. No es un pagès d'ocasió; es un ciutadà naturalisat en la vida pastoral, y'ls temes de montanya li són tan familiars com a un vell rabadà; sols que la llarga convivença no ha esmortuhit les seues impressions. Y de retorn a la ciutat, se cura la enyorança, entre les oques y les cuques de llum y la verdor dels claustres, cercant

els refugis que'ls centres populosos tenen de comú ab les solituts campestres.

El séu dandysme's manifesta en la espiritual finor de la forma, gràcil y desinvolta, y sobre tot en la volguda parvetat de la materia. Desiara passen pels séus versos homes y dònes, però tan depressa que apenes hi dexen reflexes fugitius. Ni passions, ni odis y entusiasmes, ni meditacions filosòfiques, ni enginyositats tendencioses. Dels estímuls humans ò no se'n recorda ò n'extrèu la essencia poètica, com qui exprém una fruyta per destilarne unes gotes de perfum y dexarla després.

Tampoch no cerca escenes ni episodis escepcionals. Els aspectes quotidians dels agres que contempla ab una certa sensualitat efusiva, li basten per animar les seues expansions líriques. Y àdhuc les goges y les fades, més que introduhides com element fantàstich, semblen figures vistes pel poeta ab la bona fè del vaylet que converteix les reminicencies mitològiques, catalanisades per la tradició, en criatures reals, hostes dels llachs y les boscuries.

Es un exemple viu de que'l poeta pot acostarse a l'ànima popular sense sustituhir els hàbits d'ingènita elegancia ab formes manllevades al poble. El bon gust y'l sentit musical no li consenten infringir les lleys de l'harmonía mètrica, y si's permet alguna llibertat, més que per propia inclinació, es per tribut a qualque autor predilecte, En Maragall, per exemple.

En la Egloga, una de les poques poesíes que tenen

argument, parla d'un pastor d'Aneto que li donà la flauta d'un vell faune. Diríeu que'l poeta hont se vulla vagi, la porta dins el frach ò dins el gech de pell, y la sona ab primor de concertista. Senzilles notes melòdiques, de més virtut evocatriu que les amplificacions orquestrals, ens renoven l'encís del escenari pirinench qu'es el fons de la seua poesía.

Deu li pagui l'aura de joya y de salut que respiram en els séus llibres.

TAULA

